

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**NİĞDE İMAM HATİP LİSESİ ERKEK PANSİYON
ÖĞRENCİLERİNİN KENTSEL MEKÂNI DENEYİMLEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET FIRAT ASLAN

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. MERAL SALMAN YIKMIŞ

AKSARAY, 2017

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**NİĞDE İMAM HATİP LİSESİ ERKEK PANSİYON ÖĞRENCİLERİNİN
KENTSEL MEKÂNI DENEYİMLEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET FIRAT ASLAN

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MERAL SALMAN YIKMIŞ**

AKSARAY, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren

.....(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : AHMET FIRAT

Soyadı : ASLAN

Bölümü : SOSYOLOJİ

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : NİĞDE İMAM HATİP LİSESİ ERKEK PANSİYON
ÖĞRENCİLERİNİN KENTSEL MEKÂNI DENEYİMLEMESİ

İngilizce Adı : EXPERIENCE OF NIGDE IMAM HATIP MALE
BOARDING SCHOOL STUDENTS ON THE URBAN AREA

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: AHMET FIRAT ASLAN

İmza :

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Enstitümüz 142223405 numaralı öğrencisi Ahmet Fırat ASLAN tarafından hazırlanan “NİĞDE İMAM HATİP LİSESİ ERKEK PANSİYON ÖĞRENCİLERİNİN KENTSEL MEKANI DENEYİMLEMESİ” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Meral SALMAN YIKMIŞ

Sosyoloji Anabilim Dalı, AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

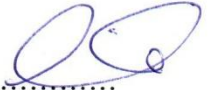
Üye: Prof. Dr. Ural Alp MANÇO

Sosyoloji Anabilim Dalı, AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mina FURAT

Sosyoloji Anabilim Dalı, NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ.....

Tez Savunma Tarihi: 28/07/2017

Sosyal bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 15.09.2017.....tarih ve 2017/38-28..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrenci

Ahmet Fırat ASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yrd. Doç Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
NİĞDE İMAM HATİP LİSESİ ERKEK PANSİYON
ÖĞRENCİLERİNİN KENTSEL MEKÂNI DENEYİMLEMESİ

Yüksek Lisans Tezi
AKSARAY 2017

Ahmet Fırat ASLAN

ÖZET

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun kadın ve erkeğin rollerine ilişkin algısını yansıtan bir kavramdır. Bu algı sosyalleşme ile insanlara aktarılmaktadır ve bu çerçevede toplumsal hayat düzenlenmektedir. Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi adlı bu çalışmada toplumsal cinsiyet algısı, buna bağlı olarak erkeklik ve hegemonik erkeklik gibi kavramların kent merkezini deneyimlemede etkisi anlaşılmak istenmiştir. Niğde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinden seçilen araştırma özneleri ile yapılan görüşmeler ve bu görüşmeleri destekleyen gözlemler sonucunda kentsel mekânı deneyimlemede cinsiyet algısının etkili olduğu görülmüştür. Din ve eğitim de araştırma öznelerinin erkeklik algısına etki etmektedir. Erkeklik anlayışının baskın şekilde görüldüğü araştırma özneleri, kentsel mekânın kadın erkek eşitliği üzerine tasarlanması gerektiğini söylemekte fakat uygulamada farklı davranmaktadırlar.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Toplumsal Cinsiyet, Hegemonik Erkeklik, Erkeklik, Kentsel Mekân, Kenti Deneyimleme

Sayfa Adedi : 110

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Meral SALMAN YIKMIŞ

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
EXPERIENCE OF NIGDE IMAM HATIP MALE BOARDING
SCHOOL STUDENTS ON THE URBAN AREA

Ph.D Thesis
AKSARAY 2017

Ahmet Fırat ASLAN

ABSTRACT

Gender, unlike the biological sexes, is a concept that reflects the perception of society about the roles of men and women. This perception is transferred to people via socialization and the social life is organized in this respect. In this study, named “Experience of Nigde Imam Hatip Male Boarding School Students On the Urban Area” the aim is to understand the effect of concepts like the perception of gender, masculinity in relation to that and hegemonic masculinity on experiencing the urban space. As a result of the interviews done with the research subjects selected from Nigde Imam Hatip High School students and observations that support these interviews, it appeared that perception of gender is effective on experiencing the urban space. Besides from that, religion and education are also effective on research subjects’ perception of masculinity. Research subjects who have understanding of masculinity predominantly, states that urban space should be designed in regard to the gender equality but they act different in action.

Science Code :

Key Words : Gender, Hegemonic Masculinity, Masculinity, Urban Space, City Experience

Number : 110

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Meral SALMAN YIKMIŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
Araştırma Sorunu ve Problematiği.....	1
Literatür Tarama	6
BİRİNCİ BÖLÜM	20
1. Kavramsal Çerçeve	20
1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Erkeklik.....	20
1.2. Din ve Eğitim.....	28
1.3. Kent ve Mekân.....	33
1.4. Kamusal Alan, Özel Alan ve Ara Mekânlar	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	46
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	46
2.1. Araştırma Teknikleri.....	47
2.2. Araştırma Özneleri.....	50
2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
BULGULAR VE ANALİZ.....	54

3.1. Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyeti Kavrayışı.....	54
3.2. Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinde Erkeklikle İlgili Düşünceleri ve Erkeklikten Ne Anladıkları	60
3.3. Erkeklik Din-Eğitim İlişkisi.....	69
3.4. Erkeklik Mekân İlişkisi.....	74
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	101

KISALTMALAR

Age	: Adı Geçen Eser
Aöf	: Açık Öğretim Fakültesi
Bkz	: Bakınız
Çev	: Çeviren
Ed.	: Editör
Hız	: Hazreti
Ss	: Sayfa Sayısı
Tük	: Türkiye İstatistik Kurum

GİRİŞ

Araştırma Sorunu ve Problematiği

İnsanlar biyolojik özelliklerine göre kadın ve erkek olarak kategorize edilirler. Ancak kadın ya da erkek olmak sadece biyolojik cinsiyetle alakalı bir niteleme değildir. Kadın ve erkek olmanın hem biyolojik hem de sosyo-kültürel anlamları vardır. Kadın ya da erkek olmanın biyolojik tarafının ötesinde bu sözcüklerin toplumsal olarak anlamını ifade eden “toplumsal cinsiyet” kavramı toplumun kadın ve erkeği nasıl algıladığı, onlardan neler beklediği ve onlara hangi davranış kalıplarını sunduğu konusunda bize bilgi verir (Zeybekoğlu, 2013:2). Kadın ve erkek olmak başlangıçta doğuştan getirilen biyolojik bir farklılık olarak kabul edilir. Ancak bu farklılığın bir üstünlük olarak algılanması biyolojik anlamın ötesinde toplumsal anlam ve algıya bağlı bir durumdur. Bu demek oluyor ki kadın ve erkek olarak dünyaya gelmek doğal bir durumdur. Kadın ve erkek olarak yaşamak ise sosyalleşmenin, toplumsal yaşam değerlerinin bir sonucudur. Bu araştırmada temel sorun belirlenirken öncelikle toplumsal olarak kadın ve erkekten beklenen roller ve bu rollerdeki farklılıklar çıkış noktası olmuştur.

Kadın ve erkek kategorizasyonları beraberinde “cinsiyet eşitsizliğini” getirmiştir. Ancak bu eşitsizlik sadece günümüzde gözlenen ve birden bire ortaya çıkan bir olgu değildir. Toplumun kadın ve erkeği algılaması geçmişten günümüze farklı olmuştur. Bu farklılık devamında bir eşitsizlik getirmiştir. Aslında tarihsel perspektiften baktığımızda ilk eşitsizlik insan ve doğa arasında kendini göstermiştir. İnsanın ilk istismar ettiği, kendisi için sınırsızca kullandığı doğadır. İnsan doğa ilişkisinde işlenmeye hazır olan toprak ile ondan daha fazlasını almak isteyen insan arasında bir eşitsizlik doğmuştur. İnsanlık tarihinde bu eşitsizliğin türevi olarak değerlendirebilecek olan ikinci eşitsizlik ise kadın ve erkek arasında olmuştur. Tarımla birlikte toplumsal yaşamda erkek fiziksel gücü sonucunda tarlayı süren, sürüyü güden, toprak mülkiyetini elinde tutup savaşa hazır konumda olanken kadın erkeğe bağımlı, tabi ve mahrum kılınmıştır (Atay, 2004:15-16). Bu eşitsizlik dönüşerek günümüze kadar devam etmiştir. Tarım toplumunda olduğu gibi

modern dönemde de eşitsizlik söz konusudur. Eşitsizliğin yaşandığı alanlardan biri de kentlerdir. Kadının kent merkezini deneyimlemesi erkeğe göre farklılık göstermektedir ve sınırlanmaktadır. Erkekler tarihsel süreçten gelen ve kabul ettirilmiş üstünlükleri ile kent merkezini daha özgürce deneyimlemekte ve kent merkezini kullanım hakkını daha fazla kendilerinde görmektedirler. Kadını erkeğe bağımlı kılan, daha ziyade evde yeniden üretim ile görevlendirip çocuk bakmayı uygun gören tarım toplumlarından günümüze kadar uzanan süreçte “erkek dışarıda, kadın içeride” tasavvur edilmektedir. Bundan dolayı çalışmada daha önce söylenen kadın ve erkek ayrımının yanında bu ayrımın kentsel yaşama yansıması da sorunsalın bir boyutunu oluşturacaktır.

Yukarıda bahsedildiği gibi kadın ve erkeğin tarihsel süreç içinde farklı algılanması kendilerine sunulan rollerin ve tanınan hakların da farklı olmasına yol açmıştır. Bu farklılık erkeği merkeze alan toplumsal bir algıyı ortaya çıkarmıştır. Toplumsal olarak kadın ve erkeğe yüklenen roller ve cinsiyet algısı toplumsal alanın farklı boyutlarına sirayet etmiştir. Yüzlerce yıllık “toplumsal cinsiyet bölünmesi”, “toplumsal cinsiyet çatışması” ve “erkek merkezli planlama ve tasarımlar” sonucunda günümüzdeki çağdaş kentler ve somut kent deneyimleri ortaya çıkmıştır. Hem kentin mimarisinde ve mekânların cinsiyete göre algılanmasında hem de kent kullanım durumundaki farklılaşmalarda bu tasarımların etkisi görülebilir. “Tasarlanmış erkek merkeziliğinin” günümüzdeki kentlerin mimarisinde, düzenlenmesinde ve deneyimlenmesinde kendini gösterdiği söylemek mümkündür (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012:154). Kentin mimarisi, kentin sokakları, caddeleri, dükkanlarının konumları ve bu kent mekânının kullanım durumları bahsedilen tasarımla şekillenmiştir. Şehir merkezindeki kahvelerin, çoğu okey salonlarının sadece erkeklere özgü olması bu tasarımla alakalı bir durumdur. Kadınlara özgü yerlerin daha kapalı alanlar olması, kadınların ortak alanları belli saatler içerisinde kullanabilmesi, kadınların iradelerinin genellikle hane içindeki mekânlarda geçerli olması erkeği merkeze alan tasarımın sonucudur. Dolayısıyla kentsel mekân ve bu kentsel mekânın şekillenmesi, kentsel mekânın kullanım durumu ve bunlarla ilgili karşılaşılan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri söz konusu araştırma için önemlidir.

Kadın-erkek ayrımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve bunun kentsel mekâna yansıması durumları yanında çalışma konusunun sınırları çizilirken anlaşılması ve açıklanması gereken diğer bir nokta ise “hegemonik erkeklik” kavramıdır. “Hegemonik erkeklik” kavramı daha sonra detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Ancak kısaca söylemek gerekirse

“hegemonik erkeklik” kavramından kasıt kadın ve erkeği kuşatabilen, sosyal ilişkilerde anlamı belirleyen bir söylemdir. Yani bir erkeklik algısının hem kadınlar hem diğer erkek üzerinde kurduğu iktidar durumudur (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2012: 51-55). Baskın erkeklik anlayışının kendi dışında kalan cinsiyet, cinsel yönelim ve davranış kalıplarını ötekileştirdiği “hegemonik erkeklik” gündelik hayatta kendisini nasıl göstermektedir? Çalışmada görüşülen araştırma özneleri hegemonik erkeklikten ne anlamaktadır? Araştırma özneleri kendilerini bu erkeklik algısının neresinde görmekteyirler? Buna benzer sorular hem erkekliğin anlaşılması hem de bunun kentsel yaşamdaki yansıması açısından önemlidir. Araştırma konusu belirlenirken hegemonik erkeklik olgusundan yararlanılmıştır. Çünkü kentsel mekânların cinsiyet üzerinden tasarımlarında bu olguyu görmek mümkündür. Hegemonik erkeklik anlayışı hem kentsel mekânının şekil olarak tasarımında etkili olmaktadır hem de insanlara belli davranış kalıpları sunmaktadır. Dolayısıyla erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı deneyimlemesini anlama çabasında olan çalışmada hegemonik erkeklik anlayışı temel problemin belirlenmesine çok katkı sağlamıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendini göstermektedir. Aslında fırsat eşitliği ile birlikte kadının daha güçlü olmasının arzulandığı eğitim-öğretim ortamında uygulamalarda farklılık söz konusudur. Açıktan ya da örtük şekilde, bilinçli ya da farkında olmadan yapılan kadın-erkek ayrımı daha sonra sağlanması düşünülen eşitliği engelleyici bir unsurdur. Gerek öğretmenlerin kadın-erkek öğrencilerinden farklı roller beklemeleri, gerek sınıf atmosferinin kadın-erkek eşitsizliğine hizmet etmesi, gerek ders kitaplarında cinsiyetçilik ayrımı üzerine olan anlatımlar¹ bu ayrımın devam etmesine katkı sağlamaktadır. “Hanım hanımcık öğrenci”, “kız öğrenci edepli olur”, “erkek misin sen?” gibi ifadelerle sosyalleşme ile getirilen kadının erkekten farklı olması ve davranması gerektiği kabulü okullarda devam ettirilmektedir. Bunun yanında aynı kabuller erkek öğrencileri daha özgür ve daha az sorumluluk sahibi olarak görmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kendini gösterdiği yerlerden biri de eğitimdeki yönlendirme ile neticelenen meslek tercihleridir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) Kadın İstatistiklerine (2011) ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğünün 2012 tarihli Türkiye’de Kadının Durumu Raporu’na göre Diş Hekimliği, Eczacılık, Edebiyat, Dil, Tarih, Coğrafya, Fen, Eğitim, Güzel Sanatlar, İlahiyat ve Mimarlık fakültelerinde eğitim

¹ Bkz. Hatice Tezer Asan, Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması

gören kadın oranı erkeklerden fazla iken Mühendislik, Ziraat, Tıp, Veterinerlik, İktisadi ve İdari Bilimler fakültelerinde bu oranın tersi görülmektedir (Özaydınlık, 2004: 101-102). Eğitim-öğretim ortamında hocaların öğrencilerin cinsiyetine yönelik tutumları, öğrencilerin cinsiyetine göre kendilerine sunulan davranış kalıpları, ödül ve disiplin durumlarının kız ya da erkek öğrenciye göre farklı uygulanması, meslek seçimi için eğitim-öğretimle iç içe olan yönlendirmede cinsiyetçi bakış açısı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine hizmet eden etkenlerdir. Eğitim-öğretim sürecine dahil olan öğretmen, veli, öğrenci, program, ders kitapları, rehberlik servisi gibi unsurlarda cinsiyetçi bakış açısının varlığı araştırmanın temel probleminin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde etkili olan faktörlerden biri de dindir. Tek Tanrılı dinlerde ilk insan, ilk peygamber olarak kabul edilen (Hz) Adem aynı zaman da ilk erkektir. İslam geleneğinde, kutsal kitap Kuran ve hadislerde (Hz) Adem'in yaratılışı ile ilgili bilgiler mevcuttur². Ancak aynı yaratılış bilgisi ilk kadın olarak inanılan (Hz) Havva için geçerli değildir. Kuran'da kadının ortaya çıkması (Hz) Adem'in eşi olarak birden bire olmuştur. Yani kadının yaratılış süreci çok açık değildir. (Hz) Adem ve eşinin cennetteki yasaklı meyveyi yiyip günahkar olmaları bilgisinde (Hz) Adem'in eşinden özel bir niteliğine değinilmeden bahsedilmiştir³. Bu durumda (Hz) Adem'in eşinin birden bire belirginleşmesi ve kadının bir yaratılış öyküsünün olmaması açığı ise Tevrat'taki Havva kıssası ile doldurulmuştur. Havva kıssasına göre (Hz) Havva, (Hz) Adem'in sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Bazı İslam alimleri, bu verilerden yola çıkarak hiyerarşik bir durum algırlar ve erkeğin hem biyolojik hem de psikolojik olarak kadından üstün olduğunu ileri sürerler (Tuksal, 2004: 85-86). Kuran Kerim'de ise kadının yaratılışına bu kıssaya benzer şekilde "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinizden sakının" (Nisâ, 4/1) ayeti ile değinilmiştir. Bu veriler doğrultusunda Müslüman erkeğin toplumsal cinsiyet algısı, bu algının kentsel mekâna yansımaları çalışma için üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Yukarıdaki sorunlar ve problem durumları doğrultusunda çalışmada Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı nasıl kullandıkları sorusuna cevap aranacaktır. Çalışma konusunun belirlenmesinde kadın-erkek ayrımının nasıl olduğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nelerden beslendiği, toplumdaki egemen erkekliğin ne

² Taha Suresi, 115-117 ayetleri

³ Taha Suresi, 120-123 ayetleri

olduğu, bu erkeklik algısının hegemonik yönü ve bunların kentsel mekâna nasıl yansıdığı soruları ve sorunları katkı sağlamıştır. Özellikle erkeklik durumunun kendisine avantaj sağladığını düşünen insanların kent meydanındaki rahat hareketleri, kent merkezindeki dükkanların, kahvelerin önündeki erkeklerin kaldırımları yayaların geçişini engelleyecek şekilde kullanmaları, kadınların kent merkezinde rahat hareket edememeleri, çoğu kadının belli bir saatten sonra kent merkezini kullanamaması üzerinde durulup ve nedenlerinin araştırılması gereken durumlardı. Kadın- erkek ayrımının nelerden beslendiği ve bu ayrımın kendini nerelerde yeniden ürettiği bilgisi yukarıdaki soruların cevabı açısından oldukça önemlidir. Araştırmamın temel problematiği noktasında Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi kapsamında erkekler ve erkekliği anlama çabasının yukarıdaki soruların cevabına katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Çalışma için bu konunun tercih edilmesine araştırmacının kendini ve içinde bulunduğu toplumsal cinsiyet rollerini anlama isteği de eklenebilir. Geleneksel değerlere bağlı toplumlarda erkek egemenliği daha baskın bir şekilde göze çarpmaktadır. Erkek çocuğuna evde ayrıcalıklı davranılması, birinin oğlu olduğunda ayrıca kutlanması, erkek çocuğu olmayan insanlara “yazık” diye hayıflanılması, evin olanaklarından erkeklerin daha fazla yararlanması söz konusu değerlerle alakalı durumlardır. Geleneksel toplumda erkek merkeziliğinin beslendiği alanlar araştırmak, onları anlamak ve aradaki bağlantıyı kurmak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamada önemli bir adımdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, hegemonik erkeklik durumu, hegemonik erkekliğin beslendiği alanlar ve erkeklik algısının kentsel mekâna yansması gibi problem alanlarından yararlanılarak çalışma konusu “Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi” olarak belirlenmiştir.

Çalışma, Niğde İmam Hatip erkek pansiyon öğrencilerinin erkeklik inşasında dinin, eğitimin ve pansiyonda kalmalarının etkili olup olmadığına ve bunun kentsel mekâna nasıl yansıdığına dair verileri elde etme amacı taşımaktadır. Bundan dolayı erkek erkeğe yaşamın olduğu pansiyonun ve din eğitimi verilen lisenin erkeklik inşasındaki rolü ve bununla ilişkili olarak kamusal alana yansıyan cinsiyetlendirilmiş mekân ve davranışların anlaşılması için bu konu üzerinde çalışılacaktır. Bu amaçla, toplumsal cinsiyet kavramıyla ilişkili olarak erkeklik anlayışının erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı kullanmasında bir farklılık yaratıp yaratmadığı, yaratıyorsa farklılığın hangi şekillerde olduğu anlaşılmaya çalışılacak. Başka bir ifadeyle bu çalışma din eğitimi verilen bir lisenin

ve erkek erkeğe bir yaşamın sürdürüldüğü pansiyonunun, öğrencilerin erkeklik inşasındaki rolüne ve öğrencilerin erkeklik anlayışlarının kentsel mekânı kullanış biçimleriyle ilişkisine odaklanacaktır.

Literatür Tarama

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadın ezilmişliğini anlamak için kadın çalışmalarının yapılması 1970'lerden itibaren çok yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadının ikincileştirilmesinde erkeklik üzerine yapılan çalışmalar tarihsel süreç içinde kadın çalışmalarına nazaran geç ortaya çıkan ve yavaş ilerleyen bir alandır. Erkeklik çalışmalarının iktidar ilişkisi bağlamında oluşturacağı rahatsızlık, ataerkil sistem içinde erkekliğin irdelenmesinde gösterilecek cesaret gibi nedenlerle erkeklik çalışmaları kadın çalışmalarına nazaran hem geç ortaya çıkmış ve gelişimi yavaş olmuş hem de kabul görmesi zaman almıştır. Örneğin erkeklik çalışmaları son birkaç yıl içinde artmasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde genel olarak sıkıntı yaşamayan erkeklerin ve erkekliğin sorgulanması, anlaşılmaya çalışılması tepkisel bir çıkış olarak düşünülmekte, tehdit olarak algılanmaktadır.

Erkeklik çalışmalarının temelinde patriarki kavramının olduğu görülüyor. İrlanda kökenli Amerikalı feminist düşünür Kate Millett 1970 tarihli ve 1987 yılında Türkçe çeviri ile basılan “Cinsel Politika” adlı kitabında bu kavramı erkek tahakkümünü anlatmak için kullanmıştır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki bilinçli ve kontrollü etkisini anlatmak için seçilen bu kavram sonraki adımlar için bir başlangıç olmuştur. Patriarki kavramı ile erkekliğin tüm boyutları ele alınmamıştır. Ancak yazılan bu kitap ve kullanılan kavram önemli bir çıkış noktası olmuştur. 1974 yılında cinsiyet eşitsizliğine kayıtsız kalan, cinsiyet farklarının doğal kabul edildiği yaklaşımların karşısına erkek egemenliğinden şikayetçi bazı erkeklerin olabileceği konusunda yazılan eserlerle çıkan yazarlar olmuştur. Joseph Pleck ve Jack Sawyer'ın (1974) yazdıkları “Erkekler ve Erkeklik (Men and Masculinity)” adlı çalışmada ve yine 1981 tarihli Joseph Pleck'in “Erkeklik Mitosu (The Myth of Masculinity)” çalışmasında eril iktidar ve mevcut erkeklik algısı eleştirilmiştir. Ancak bu çalışmaların Türkçe çevirilerinin olmaması ülkemizdeki erkeklik çalışmalarına dayanak oluşturma ve erkeklik çalışmalarının gelişimi açısından iç açıcı bir durum değildir (Sancar, 2013: 26).

1980’li yıllarda tek bir kadınlığın olmadığı gibi tek bir erkekliğin de olmayacağı görüşüyle erkeklik çalışmalarının önü açılmıştır. Yaşa, sınıfa, ekonomik gelire, etnik kökene, cinsel yönelime göre değişen erkeklikler arasındaki farklar anlaşılacak istenirken bir erkeklik durumunun diğerlerini ötekileştirdiği noktası üzerinde durulmuştur. Böylece literatüre “hegemonik erkeklik” kavramı eklenmiştir. Hegemonik erkeklik, toplumun idealine sunulan, erkeklere model olarak gösterilen bir yapıdadır. Bu yapı toplumsal olarak her alanda kendini gösteren cinsiyetlendirilmiş üstünlüktür (Connell, 1998: 246-247). Yani birçok erkeklik durumu içerisinde bir erkeklik kurgusunun baskın olması ve ideal kabul edilmesidir. Özellikle “toplumsal cinsiyet” ve “hegemonik erkeklik” kavramları için Connell’in çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Connell’in 1987 yılında yazdığı ve 1998 yılında Türkçe çevirisi yapılan “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar” adlı kitabında erkek egemen toplumda sistematik bir şekilde kadının kontrol, baskı altında tutulup dışlanması ile bağlantılı olarak “toplumsal cinsiyet” ve özellikle “hegemonik erkeklik” kavramlarının çerçeveleri çizilerek söz konusu kavramlara açıklık getirilmiştir.

Connell’in 1995 tarihindeki “Erkeklikler” adlı kitabında hegemonik erkeklik kavramı ile ilgili yeni açıklamalar görülmektedir. Hegemonik erkekliğin çatışma ve değişimi ile devam eden durağanlıktan uzak değerlerden oluştuğu söylenir. Diğer yandan Mac an Ghaill (1994), Susan Faludi (1999) ve Jefferson (2002) gibi konu üzerine düşünen kişiler hegemonik anlayışın aksine erkeklerin bir “erkeklik krizi” yaşadıklarını söyleyerek dikkat çekmişlerdir. Bu yazarlar egemen erkeklik değerlerinin artık revaçta olmadığını ve erkekliğin mücadele edilmesi ve korunması gereken bir krizle karşı karşıya kaldığını söylemişlerdir (Sancar, 2013: 39-41). Bu çalışmalarla birlikte literatürde “hegemonik erkeklik” kavramının yanında “erkeklik krizi” kavramı da yer almıştır. Bu doğrultuda Jean Cournut’un 2005 yılında Türkçe çevirisi ile karşımıza çıkan “Erkekler Kadınlardan Neden Korkarlar” kitabı da önemlidir. Kitapta erkeklerin her zaman makul gerekçeler göstererek kadınlar üzerinde egemenlik kurmak ve onu sürdürmek istediklerine dikkat çekilir. Bu isteğin yanında erkeklerin kadınlara karşı bir de korku taşıdıklarına değinilir. Belki de bu korku iktidarı kaybetme korkusudur. Ancak erkekler kadınlardan neden korktuklarını tam olarak bilmezler. Bu kitaptaki bilgiler az önce değinilen “erkeklik krizi” kavramıyla bağdaşmaktadır. Çünkü kadınlar üzerinde egemenlik arzusu taşıyan erkeklerin, kadınlara karşı duydukları korku bu egemenliğin sarsılacağı ya da sağlanamayacağı ile büyük ölçüde alakalıdır.

Evrensel boyutta 1970’li yıllarda erkeklik çalışmalarının temelini atılıp 1990’lı yıllarda geliştiğini görülmektedir. Ülkemizde ise bu süreç biraz daha geriden takip edilmiştir. Türkiye’de 2000’li yıllarda dikkat çekmeye başlayan akademik erkeklik çalışmaları son birkaç yılda hızla artmıştır. Ancak son birkaç yılda hızla artan erkeklik konulu tez çalışmalarında erkekliğin birçok boyutunda ya hiç çalışma yapılmamıştır ya da çok az yapılmıştır.⁴ Erkeklik çalışmalarının yukarıda verilen tarihsel süreçteki gelişiminden sonra ülkemizdeki çalışmaları genel olarak ele almak bu çalışma için yararlı olacaktır. Bu çalışmaların içerikleri hakkında alışılmışın dışına çıkarak biraz detaylı bilgi verilebilir. Böylece hem konunun hangi boyutlarına değinildiğini görmenin hem de çalışmalar arasında ilişki kurmanın yolu kolaylaşmış olacaktır. Ülkemizdeki önemli erkeklik çalışmalarını şöyle sıralayabilir;

2001 tarihli Çağdaş Demren’in “Ataerkillik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Biçimleri” çalışmasında ataerkilliğin ve onun ana parçalarından biri olan erkekliğin birbirini nasıl etkilediği ve birbirinin içine nasıl girdiği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu çerçevede erkeklik ve hegemonik erkeklik açıklanmaya ve ataerkil düzenle olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada ideolojik ve algısal gerçekliğe karşılık gelen ataerkil sistem ve bu sistemi besleyen, devamını sağlayan kaynakları içeren yapılanmayı kapsayan ataerkil ağ kavramları kullanılmıştır. Yani ataerkil sistem ataerkil ağ içerisindeki hiyerarşik bir düzen olarak verilmiştir. Bu sistemi yeniden üreten ana kaynak olarak ise hegemonik erkeklik ve bunun biçimleri verilmiştir. Çalışmada ataerkil sistemde bu hegemonik erkekliğin biçimlerinin nasıl erkeklerin kimlikleri, karakterleri haline getirildiği noktası incelenmiştir.

2004 yılında 101. Sayıda Toplum ve Bilim Dergisi on üç makale ile erkekliği konu edinmiştir. Güç ve erkeklik ilişkisinden, hegemonik erkeklik kavramına, erkekliğin ev hallerine ve Türk şiirindeki erkeklik imgesine kadar erkeklik birçok boyutta ele alınmıştır. Erkek üzerine yazmanın zor olduğu bir durumda erkekliğin konu edildiği makalelerin bir araya toplanması derginin çıktığı tarihte ülkemizdeki çalışmalar adına ciddi bir katkı sağlamıştır.⁵ 2004 yılında Umut Sarı’nın “Fethetmeyi Arzulayan Erkekler: Bazı Genç Profesyoneller Arasında Aşk ve Erkeklik” çalışmasında erkeklik aşk ve duygu üzerinden

⁴ Askerlik-erkeklik, sanat-erkeklik, meslek-erkeklik gibi alanlarda ülkemizde yapılan çalışmalar çok azdır. Örneğin ülkemizde şuan literatür tarandığında meslek-erkeklik ilişkisinde sadece Ezgi Pehlivanlı Kadayıfci’nin 2015 yılında doktora çalışması olarak “Türkiye’de toplumsal cinsiyet temelli mühendislik kültürü” çalışması görülmektedir.

⁵Bkz. İlgili makaleler Toplum Bilim Dergisi 101. sayı

anlaşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışmada günümüz Türkiye’indeki bazı iyi eğitilmiş genç profesyonel erkeklerin aşkı anlatış biçiminden erkekliğin nasıl inşa edildiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Çalışmada aşkı ilk önce duygular, sonrasında ilişkiler düzeyinde inceleyen derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Katılımcılar mümkün olduğu kadar çok kadına aşık olmayı dilerken aşkı en önemli noktada kadınları fethetme arzusu ile birleştirmişlerdir. Bu ve benzeri aşkı anlatış biçimlerinde katılımcıların kadınları nesneleştirdikleri görülmüştür. Buna rağmen katılımcılar ilişkilerinin eşitliğe dayandığını iddia etmektedirler. Ayrıca çalışmada namus kavramı yerine karşılıklı güven kavramı olması gerektiğini vurgulayan ve kendilerini modern erkek olarak tanımlayan katılımcıların bu tutumu ile ataerkillik toplum yapısının uzantısı olan kadınları fethetme arzusu çeliştiği de görülmektedir.

Türk modernleşmesindeki erkeklik söylemleri ve rolleri üzerine 2004 yılında Elif Bilgin doktora çalışması yapmıştır. “Türk Modernleşmesi ve Erkeklik Söylemleri” isimli çalışmasında İslamcı-Kemalist ikilemi arasındaki ortaklık ve geçişliliklere eleştirel yaklaşmıştır. Çalışmada Türk kültürel ve siyasi tarihi boyunca beliren süreklilikler takip edilmiş, cinsiyet rolleri ve erkeklik kalıplarının modernite projesine ve hegemonik erkekliğe nasıl eklemlendiğini irdelenmiştir.

2006 yılında Yasemin Akis literatürde önemli bir yeri olan “Profeminist Erkekler: Feminizmin Akademideki Gizli Müttetikleri mi?” adlı yüksek lisans çalışmasını yapmıştır. Bu çalışmada akademik olarak erkek egemenliğiyle mücadele eden erkeklerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çünkü son yıllarda akademik olarak ataerkillik, erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine çalışmalar yapan erkek araştırmacıların sayısı artmıştır. Ancak bu erkeklerin ataerkillikle kurdukları ilişki ya da ona karşı verdikleri mücadele önemli bir sorundur. Feminizmin erkekler üzerindeki etkisi ve feminizme yönelik duygu ve düşüncelerinin anlaşılması için on üç erkekle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma grubu ile yapılan görüşme sonrasında bu erkeklerin feminizmin gerçek müttetiki olma sorusuna “evet” ya da “hayır” demenin ötesinde ataerkilliğe karşı mücadele vermek için feminist kadınlara katılmak istedikleri görülmüştür. Ancak ataerkilliğin sağladığı kurumsal ayrıcalıklardan vazgeçmeleri ve ataerkillik içerisindeki ilişkileri yeniden düzenlemeleri oldukça zor gözükmektedir.

Türkiye’deki erkeklik çalışmaları adına çok önemli bir kitap olan ve birçok çalışmaya kaynaklık yapan “Erkeklik: İmkansız İktidar” 2008 yılında Serpil Sancar tarafından

yazılmıştır. Serpil Sancar çalışmasında Türkiye’deki farklı erkeklik deneyimlerini ele alıp değişik sosyal kesimden, farklı deneyimlere sahip erkeklerin kendi erkekliklerini nasıl inşa ettiklerine cevap aramıştır. Erkeklik deneyimi ile iktidar ilişkisinin doğasını keşfetmeye çalışan kitapta erkeklik çalışmalarının tarihi ile ilgili oldukça detaylı ve sistematik bilgiler mevcuttur. Ayrıca kitapta genç, yaşlı, köylü, kentli, Türk, Kürt, Alevi, Sünni, sağcı, solcu, evli, bekar, boşanmış, zengin, yoksun, gay, heteroseksüel, dindar, ateist gibi özelliklerle birbirinden ayrılan erkeklerin iktidar, namus, şeref, vatan, iş, ticaret, evlilik, aile, politika gibi konularda ne düşündükleri ve kendilerini nasıl gördükleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Özge Zeybekoğlu’nun 2009 yılında yaptığı ve daha sonra kitap olarak basılan “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu” adlı yüksek lisans çalışması ülkemizdeki çalışmalar kapsamında önemli bir yere sahiptir. Çalışmada erkeklik olgusu toplumsal cinsiyet bağlamında irdelenmiştir. Kadın ve erkek olmanın biyolojik anlamının dışında sosyo-kültürel bir anlamının olduğu toplumsal cinsiyet çalışmaları üzerinden belirtilmiş ve çalışmaların genellikle kadın eksenli kaldığı vurgulanmıştır. Oysa “kadını anlamak için erkeğe, erkeği anlamak için kadına ihtiyaç vardır.” Toplumsal cinsiyet çalışmalarının bütüncüculüğü açısından erkeklik çalışmalarının önemi belirtilmiştir. Bu erkeklik çalışmaları ise yaşanış ve algılanış tarzları arasındaki farklılıklara dikkat çekerek egemen erkekliğin yanında erkeklik örüntülerinin de var olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada belirtilen önemli bir konu ise erkeklik çalışmalarının bizi erkeklik denilen tek bir şeyden söz etmenin imkansız olduğu sonucuna götürmesidir. Bununla birlikte çalışmada erkeklik çalışmalarında erkeklik olgusunun nasıl inşa edildiği; yeni kuşaklar tarafından nasıl benimsenip içselleştirildiği; kadınların bu içselleştirmede nasıl bir rol oynadığı; topluma ve döneme göre erkeklik kurgusunun nasıl farklılık gösterdiği; erkeklerin değişen roller karşısında nasıl bir tutum sergiledikleri gibi soruların cevap beklediği belirtilmektedir.

Zeynekoğlu’nun “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu” adlı bu çalışmasında, literatür taraması sonrasında toplumsal cinsiyet ve erkeklik kavramlarına ilişkin tanımlamalar yapılmış ve hem ulusal hem de uluslararası boyutlarıyla bu kavramlara ilişkin genel görüşler aktarılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan çalışmada toplumsal değişimle birlikte toplumsal cinsiyet ve buna ilişkin kabullerin hızla değiştiği belirtilmiştir. Kadın ve erkeğe dair değişen toplumsal cinsiyet örüntülerinin ortaya konulması ve kadın çalışmalarının yanında erkeklik kavramına ilişkin çalışmaların arttırılması gerekliliği çalışmanın çıkış noktası olarak kabul edilebilir.

Cihan Ertan'ın yüksek lisans kapsamında 2009 yılında “Türkiye’de Erkeklik İmgesi ve Eşcinsel Kimliği” adında bir çalışması olmuştur. Çalışmada toplumsal cinsiyet örüntüsü içerisinde en önemli olgunun erkeklik anlayışı olduğu söylenmiştir. Erkekliğin de yaşanış ve algılanış şekilleri farklılık göstermektedir. Kendini toplumsal hiyerarşik yapı içerisinde kadınlardan ve diğer erkekliklerden üstün konumda gören ve bu konuma yerleşen erkeklik ise hegemonik özellik taşır. Hegemonik erkeklik ise kendi dışında kalan diğer tüm erkeklikleri ötekileştirir. Egemen erkekliğin öteki kıldığı gruplardan biri de eşcinsellerdir. Çalışmada da bu bağlamda Türkiye’de egemen erkeklik söylemleri ve eşcinsellik arasındaki ilişki ele alınmıştır. Eşcinselliğin erkekliğin onaylamadığı ve kendisine tehdit olarak gördüğü bir durum olduğu söylenmiştir. Bunun sonucunda ötekileştirilen, ayrımcılığa uğrayan, insanların homofobiyle yüzleşmesini isteyen eşcinsel bireylerin de örgütlü şekilde hareket ettikleri ve politik platformlarda kendilerini ifade etme çalışmaları olduğu bilgisi verilmiştir.

2010 yılında Fatma Oya Aktaş, “Türkiye’de Erkekliğin Kurgulanışında Askerliğin Yeri” adlı çalışması ise erkeklik ve askerlik arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Çalışmada çoğu ülkede farklı askere alma modellerine geçilmesine rağmen bizim ülkemizde değişmeyen askere alma ve zorunlu olan yükümlülüğün yeni erkeklik modelleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Askere alma modelinin hegemonik erkeklikle ilişkisine bakıldığı çalışmada devletin kadın ve erkek vatandaşlarıyla kurduğu ilişki bakımından dikkat çekici bilgiler vardır.

Erkeklik krizi ve işsizlik arasındaki bağlantıları ve işsizlikte ortaya çıkan erkeklik durumlarını incelemek amacıyla Sinan Ok 2011 yılında “Erkeklik Krizi ve İşsizlik” isimli çalışmasını yapmıştır. Çalışmanın temeli, erkekliğin toplumsal olarak inşa edildiği, sosyalleşerek oluştuğu ve bu çerçevede evin ekmeğini kazanma rolü verilen erkeğin işsiz kaldığı durumda erkekliğin kriz yaşadığı şeklindedir. Erkeklerin eşleri, çocukları, arkadaşları, akrabaları ve diğer insanlarla olan ilişkileri işsizlik durumunda değişmektedir. Çünkü erkeklik daha çok aileye bakabilme, eve gelir getirme üzerinden değerlendirilmektedir. İş bulma olanakları ise erkeğin yaşına, mesleğine, eğitim düzeyine göre farklılık arz etmektedir. İşsiz erkekler tehlikeli veya yasadışı işlere girdikleri gibi aile içi şiddete de başvurumaktadırlar. Bununla birlikte çalışmada işsizliğin erkekler için bir intihar neden bile olabildiği söylenmiştir. Hatta ekmek kazanabilmek için erkeklerin başkalarını öldürebilecekleri de ifade edilmiştir. İşsizlik genel erkeklik değerleri ile

uzlaşmayan çaresiz, yalnız erkekler üretmektedir. Bundan dolayı işsiz erkekler ya evlenememekte ya da evliyse boşanma eğiliminde olmaktadır.

“Erkeklik ve Namus Algısı: Tepebağ Mahallesi Örneği Adana-Türkiye” adlı 2011 yılında Altan Sungur’un yaptığı çalışma da literatürde yerini almıştır. Tezde alt sınıf erkeklerin erkeklik deneyimleri ve onların namus algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erkekliğin inşasına dikkat çeken çalışmada namus konusu önemli bir şekilde irdelenmiştir. Erkekliğin iktidar alanını belirleyen ve sınırlayan namusun, kadın cinselliği ile ilişkilendirildiğine vurgu yapılmıştır. Tezde namusun, temelde erkeklerin kendi aralarında kadın bedeni ve ruhu üzerinden geliştirdikleri bir toplumsal denetim mekânizması olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Erkeklerin oyun alanlarını belirleyen ve toplumsal kuralları ortaya koyan namus, kadınla alakalı görülen bir denetim mekânizmasıdır. Çalışmada bu denetim mekânizmasının sınıfsal, kültürel ve etnik farklılıklara göre değiştiğini de değinilmiştir. Farklı erkeklik algıları, farklı namus ve şeref algısını beraberinde getirmektedir. Söz konusu çalışmada Connell’in hegemonik erkeklik teorisi ve erkeklik üzerine çalışan yazarların çalışmaları ışığında alt sınıf erkeklerin erkeklik ölçütleri, hayalleri, kadın erkek ilişkilerine nasıl baktıkları ve namus algıları anlaşılmaya çalışılmıştır.

2012 yılında Zeynep Tecik “Alt Orta Sınıf Erkeklerin Babalık Deneyimi: Eskişehir Örneği” çalışmasında erkekliğin tek bir şekilde olmadığını ve bu farklı erkekliklerin farklı babalıklara yol açtığını söylemiştir. Toplumsal, tarihsel, kültürel ve ekonomik faktörlerin erkeklerin babalık deneyimlerini etkilediği bilgisine yer veren çalışmada Eskişehir’de yaşayan ve en az bir oğlu olan alt orta sınıf erkeklerin babalık deneyimleri analiz edilmiştir.

2013 yılında Mehmet Bozok’un doktora çalışması olan “Erkeklerin Yereldeki İnşası: Trabzon, Türkiye Örneği” adlı tezinde erkekliklerin toplumsal inşasını (pro)feminist bir yaklaşımla incelemektedir. Çalışmanın temel varsayımı ise erkekliklerin yerel dinamiklerle kendisini koruyor oluşudur. Trabzon’da erkekliklerin inşasında en çok etki oluşturan üç özellik ortaya konulmuştur. Bunlar erkeklerin duyguları ve cinsel yaşam, aileler ve ev içi yaşam, sağ siyaset ve Trabzonspor fanatizmidir. Farklı kesimlerden erkeklerle görüşülerek yapılan bu nitel araştırmada yukarıda verilen üç özelliğin muhafazakar ve ataerkil erkekliğin inşasına katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Yine aynı tarihte (2013) Atilla Barutçu'nun "Türkiye'de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları" çalışması oldukça önemlidir. Çünkü bu yüksek lisans çalışmasında erkekliğin hangi aşamalardan geçerek kurgulandığı ve devamlılığının sağlandığı Türkiye odaklı olarak incelenmiştir. Erkekliğin inşası ve sonucunda oluşan hegemonik erkekliğin, bir erkeğin mücadele ile ulaştığı ve sürdürmek için ömür boyu mücadele edeceği bir süreç olduğu vurgulanmıştır. Oluşan bu erkeklik algısına ise temelde beş aşama ile ulaşıldığı söylenmiştir; sünnet, cinsellik, askerlik, iş sahibi olma ve evlilik. Türkiye'de egemen erkeklige bu beş aşamadan geçerek ulaşıldığı ve bu hegemonik yapının yeni nesillere bu aşamalar ölçütü ile aktarıldığı sonucu savunulmuştur.

2013 yılında benzer bir araştırma da psikoloji alanında yapılmıştır. Beril Türkoğlu'na ait "Erkekliğin Yeniden İnşası Olarak Şiddet: Erkeklige Tehdit ve Erkeklik İdeolojisine Yönelik Şiddet Üzerindeki Rolü" adlı çalışmada erkekliğin sosyal inşası ve kadına yönelik şiddet arasında ilişki erkeklige yönelik tehdit bağlamında "kırılgan erkeklik" penceresinden ele alınmıştır. Elde edilen verilere göre kendisini kadınlardan daha aşağı hisseden, aile reisi statüsünün ve mesuliyetinin zedeleneceği korkusunu taşıyan, feminenlikten uzak duran erkeklerin kadına şiddete daha olumlu baktıkları görülmüştür. Bu erkekler, kadına yönelik şiddeti işlevsel gördükleri gibi şiddetin sonuçlarını da önemsiz olarak nitelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, erkeklige yönelik tehditlerin algılanışının, güç ilişkisinin toplumsal cinsiyet ve ataerkillik bağlamında farklı kaynaklardan beslenebileceği ve bu doğrultuda şiddetin erkekler için normal ve işlevsel olabileceği noktasının altı çizilmiştir.

Bugüne kadar toplumsal cinsiyet çalışmalarının kadın ve kadınlık üzerine yoğunlaştığı ve iktidar ilişkisinde bu yönelimin eksik olduğu anlayışı ile Ayşegül Taşıtman 2014 yılında "Terbiye Edilen Bedenler, Tecrübe Edilen Erkeklik: Sünnet Ritüeli" adlı çalışmasını yapmıştır. Bu yüksek lisans çalışmasında yazar cinsiyete dayalı eşitsizlikleri anlamada erkeklik pratiklerinin de anlaşılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Erkeklik pratikleri ile erkekliğin nasıl tanımlandığı, nasıl üretildiği ve toplum için ne ifade ettiği açıklamalarına zemin hazırlanmış olacaktır. Bu doğrultuda çalışmada ataerkil sistem içinde eril iktidarın bir takım roller sunup beklenti içinde olduğu erkeklerin, benimsedikleri mitler ve "adam" olma süreçlerine toplumsal pratikler üzerinden bakılması amaçlanmıştır. Kamusal alanda meşru görülen, özel alandan beslenen Müslümanlık ilişkili olan sünnet ritüeli araştırmanın üzerine odaklandığı olgudur. Bir erkeklik ritüeli varsayılan sünnet ile ilgili bu pratiğe sahip

bireylerle görüşülerek bilgi toplanmıştır. Deneyimlerin aktarılması, vurgu yapılan yerler, görüşme yapılan kişilerin sünnet davetiyeleri, sünnet fotoğrafları veri olarak kullanılmıştır.

Gülsünay Uysal Kaba 2015 yılında “Türkiye’de Erkek Kimliğinin Dönüşümü: Yeni Erkeklikler” isimli bir çalışma yapmıştır. Söz konusu çalışmada günümüz erkek kimliği ve onu belirleyen değerler anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca erkekliğin doğuştan kazanılan bir özellik olmadığı ve kazanılması için ödenmesi gereken bedeller olduğu üzerinde durulmuştur. Sosyalleşme sonucu oluşan erkekliğin doğuştan verilen mavi kimlik, daha sonra oyuncak araba, kahraman asker şemaları ile pekiştirildiğine dikkat çekilmiştir.

Çalışmada erkeklerin “erkekliğe atılan ilk adım” diye tabir edilen sünnet töreni ile başlayıp baba olma sonucuna kadar uzanan erkek prototipine ulaşmaya çalışmaları üzerinde de durulmuştur. Sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik ve nihayetinde baba olma sıralaması ataerkil toplumlardaki algısı üzerinde durulmuştur. Eğer kişi bu süreçlerin birini atlar ya da geciktirirse toplumda tam erkek olarak görülmediği noktasına da değinilmiştir. Çalışmanın sorunsalı ise günümüzde erkeklerin erkekliği oluşturan değerleri yukarıdaki basamaklar gibi algılayıp algılamadıkları olmuştur. Özellikle sünnet törenleri ve askerlik konusunda büyük kırılmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sünnet töreni yapılmamış ya da askerlik yapmamış erkeklerin erkek olmama ile suçlanmadığı ve mevcut erkeklik algısı içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Fakat ataerkil anlayışın bu erkeklere aynen aktarıldığı da söz konusudur. Araştırmaya konu olan erkekler Türk erkeğini ikiyüzlü olmakla suçlamaktadırlar. Çünkü Türk erkeği dışarıda mini etekli kadına bakıp kendi eşinin mini etek giyme hakkına saygı duymayan bir otoritedir ve söz konusu erkekler erkek kimliğinden kendilerini uzak tutma eğilimlerindedir. Araştırma konu edilen araştırma özneleri erkekleri iki arada bir derede nitelemektedir. Çünkü bir tarafta aktarılan değerler, diğer taraftan kendilerini rahatsız eden kalıpları aşma çalışması vardır.

Erkeklik algısının erkekler tarafından değişip değişmediği noktasında 2015 yılında Naz Hıdır “Erkeklik Kimliğindeki Değişimlerin Sorgulanması” konulu yüksek lisansı tezini hazırlamıştır. Çalışmada egemen erkeklik kimliğini reddeden erkeklerin hangi süreç ve deneyimlerden geçerek kendi kimliklerini kurdukları incelenmiştir. Bundan dolayı hegemonik erkeklik algısının dışında kalan ve kendilerini muhalif olarak tanımlayan sosyalist, anarşist, komünist, (pro)feminist, hayvan hakları savunucusu, sosyal demokrat, vicdanı retçi gibi farklı toplumsal muhalefet alanlarından 18 erkekle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ile bilgi toplanmıştır. Araştırma öznelerinin babalarıyla ilişkileri,

sünnet, cinsellik, askerlik, yuva kurma, iş bulma gibi deneyimleri üzerinden erkekliklerini nasıl inşa ettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin erkeklik algılarının değişmelerinde feminist görüşlerin etkisi olduğu sonucuna varılırken egemen erkekliği değiştirme potansiyellerine de değinilmiştir. Ancak görüşmelerden araştırma öznelinin kimi durumda ataerkil düzen ile işbirliklerinin devam ettiği de anlaşılmıştır.

Bahsi geçen bu araştırmaların, erkeklik çalışmalarının akademik alanda kendisine yer edinmesi açısından katkı sunduğu düşünülmektedir. Başlangıçta birkaç tane olarak literatürde yer alan erkeklik çalışmaları giderek çoğalmıştır. Erkeklik, hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyet gibi kavramların anlaşılması ya da anlaşılmaya çalışılması toplumsal yaşam için son derece önemlidir. Ancak yukarıdaki araştırmalarda da görüldüğü gibi çalışmalar bazen aynı eksen üzerinde ilerlemektedir. Yani erkekliğin inşası, hegemonik erkeklik, erkeklik algısı gibi genel bir erkeklik durumunda kalmaktadır. Elbette bu yönelimler ve elde edilen bulgular çok önemlidir. Şüphesiz bu çalışmalar daha sonraki çalışmalara hem yol gösterecek hem de onlara çok şey katacaklardır. Ancak erkeklik gibi genel bir olgunun toplumsal boyutta etkileşimde olduğu birçok alanla ilişkisine az değinilmesi de bir eksikliktir. Aşağıda Niğde imam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi çalışmasının boyutlarından biri olan eğitim ile erkeklik arasındaki ilişki üzerine yapılan bazı çalışmalar vardır. Bu çalışmalar hakkında verilecek bilgiden sonra yine çalışma için çok önemli olan mekân-erkeklik, din-erkeklik alanlarının ilişkisine yönelik yapılan önemli çalışmaları sıralanacaktır.

2002 yılında Güner Dörtköşeoğlu'nun hazırladığı “12-15 Yaş Arası Kız ve Erkek Çocukların Kadınlık ve Erkeklik Rollerini Algılayışı” çalışması hem psikoloji hem sosyoloji literatürlerinde yerini almıştır. Çalışma 12-15 yaş arası erkek ve kız çocuklarının kadınlık ve erkeklik rollerini algılayış şekillerini belirlemek, görmek için yapılmıştır. Özellikle kadın ve erkeğin statüsünün kesin çizgilerle ayrıldığı ülkemizde ilk ergenlik dönemindeki çocukların bu rolleri nasıl algıladığı belirlenmek istenmiştir. Çalışma kapsamında Fındıkzade İlköğretim Okulu 6, 7 ve 8.sınıf öğrencilerinden 211 öğrenciye anket uygulanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin üçte biri kadın ve erkek olmanın, modern eşitlikçi olmanın ötesinde insani değerlere öncelik vermelerine rağmen çoğunluğun geleneksel cinsiyet rollerinin etkisinde olduğu görülmüştür.

Sema Öztürk 2012 tarihli “Kadın/erkek Olma Süreçleri İle İlgili Yaklaşımlar: İstanbul Anadolu Yakasında Bulunan ve Farklı Özelliklere Sahip Liselerde Yapılan Niteliksel

Çalışma, 2011” adlı yüksek lisans tezinde liseli öğrencilerin kadın-erkek olma süreçleri ile ilgili yaklaşımları ve söylemleri; toplumsal cinsiyet hakkındaki düşünceleri; lise türü, cinsiyet, sınıf değişkenleri bağlamında homojenize edilmiş gruplar oluşturularak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Anadolu Lisesi, Kolej ve Meslek lisesinden 24 öğrenci ile odak grup görüşmesi ve İmam hatip lisesinden 3 öğrenci ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sonrasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet denildiğinde daha çok ‘eşitlik’ ve ‘kadın/erkek ayrımını’ anladıkları görülmüştür. Araştırma özneleri kadın-erkek olma süreçlerini kültürel özellikler çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Kadını “ev işi yapan”, “çocuk doğuran” olarak nitelerlerken, erkek için “güçlü”, “evine ekmek getiren” olarak tanımlamışlar. Lise türünü, sınıfa ve cinsiyete göre toplumsal cinsiyet bilginin değiştiği de tezde elde edilen diğer bir sonuçtur.

Fevziye Sayılan (2012) “Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim” adlı kitabında eğitim süreci ile örtük ve açık mesajlarla toplumsal cinsiyet ayrımına hizmet edildiğini söyler. Kitapta kızların güçlendirilmesinin hedeflendiği okullarda “yaramaz”, “dışa dönük” kabullerin erkek için olup, “çalışkan”, “uslu”, “hanım hanımcık” anlayışın kızlar için geçerli olmasının aslında eşitsizliğe neden olduğu iddia edilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve eğitim ilişkisi açık ve örtük programlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma öğretmen, veli, okul atmosferi, kitaplar gibi değişkenlerinin bu süreçte toplumsal cinsiyet eşitliğine ya da eşitsizliğine etkisinin ele alındığı, eğitim-erkeklik ilişkisi üzerine yazılan önemli bir eserdir.

Firdevs Gümüšoğlu (2016) “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928’den Günümüze” adlı kitabında söz konusu tarihten itibaren ilkokulun ilk sınıfından başlayarak ders kitaplarında kadın-erkek eşitliği anlayışının yok edilmeye çalışıldığını söylemiştir. Bu alanda yapılan özgü ve geniş bir çalışma olduğunu söylemek mümkün. Okuma parçalarında “Annem ev hanımı”, “Annem ona şal ördü”, “Anne soğan kes” gibi cümlelerle başlayan evin gelirini erkeğin sağladığı bilgisi, erkeğin güçlü, kadının narin olduğu vurguları kitaplardaki cinsiyet ayrımına dikkat çeken noktalardır.

Erkekliğin kendini yeniden ürettiği ve erkeklik rolünü gerçekleştirdiği diğer bir değişken ise mekândır. Erkeklik- mekân ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar ve içerikleri ise şöyledir;

2009 yılında Ayten Alkan’ın derlediği “Cins Cins Mekânlar” adlı kitapta mekân ile cinsiyet arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yer almaktadır. Mekânla cinsiyet rejimin birlikte egemenlik ve iktidar bağlamında ele alındığı zengin ve önemli bir derleme

olduğunu söylemek mümkün. Şehirdeki mimaride erilliğin olduğunu söyleyen “Eril kente dönüş” bölümünden, “Kahvehanede erkek olmak”, “Kadınlar hamamı”, “Kent içi ulaşım cinsiyeti” gibi bölümlerle Türkiye kapsamında mekân-cinsiyet ilişkisine değinen kapsayıcı bir çalışma olmuştur. Özellikle Niğde imam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi konusu düşünüldüğünde Cins Cins Mekânlar son derece önemli bir kitap denilebilir. Çünkü şimdiye kadar aşına olunan kentsel mekânın toplumsal cinsiyet eşitliğini ne kadar dikkate alarak düzenlendiğini görmek için verdiği bilgilerle büyük fayda sağlamaktadır.

Helen Jarvis, Paula Kantor ve Jonathan Cloke’a ait olan 2009 tarihli ve 2012 yılında Türkçeye çevrilen “Kent ve Toplumsal Cinsiyet” kitabında kent ve toplumsal cinsiyet çalışmaları sistematik bir şekilde bir arada ele alınmıştır. Kitapta politika, planlama, çevre ve bölge ekseninde yaşanan kentsel tartışmalara feminist bir eleştiri ile toplumsal cinsiyeti temel alan yeni bir bakış açısı dahil edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile oluşturulan ve daha önce dikkat edilmemiş birçok boyutu kent bağlamında sunan kitap gündelik meseleleri söz konusu bağlantı ile sunmaktadır. Örneğin gündelik hayatın gizli altyapısına yönelik açıklamalarda kentsel yaşamda ulaşım, barınma, eşitsiz gelişim, yeniden üretim ve dışlanma meselelerinin gerisindeki, temelindeki faktörlere bakılmaya çalışılmıştır.

2009 yılında Nurhayat Kızılkın “Erkeklik Mekânları: İstanbul Süleymaniye’de Bekar Odaları” isimli bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada erkekliğin özel bir hali olan bekarlık boyutunda erkeklik üretimi ve inşasında erkeksi kimlikler ile erkeksi mekânların karşılıklı etkileşimi Süleymaniye’deki bekar odaları üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada kent olarak ticaret merkezlerine yakın yerlerdeki bekar odalarına cinsiyetlendirilmiş mekânlar olarak bakılmış ve bekar odaları köyden kente göçle gelen göçmen erkeklerle ilişkilendirilmiştir. Bekar odalarının olduğu mahalleler farklı erkekliklerin deneyimlenmesine imkan sağlamaktadır. Çalışmada genel olarak kırdan ya da şehirden gelen erkeklerin mekânla ilişkisi üzerinden hegemonik erkekliğin inşasında tatbik ve temsiliyetin mekânı değiştirdiğine ve erkekliğin bu mekânlardan etkilendiğine vurgu yapılmıştır.

2015 yılında Osman Özarslan’ın yapmış olduğu “Taşra Gece Hayatında Erkeklik” adlı çalışma da erkeklik çalışmaları kapsamında yer almaktadır. Bu tez çalışmasında taşra ve taşradaki gece hayatı etrafında şekillenen ilişkiler ele alınmıştır. Taşranın coğrafi durumu ve sosyolojik konumlanması açıklanarak ilişki bakımından kentlerle iç içeliği üzerinde

durulmuştur. Taşra ve taşranın modernlik deneyimi vaadi olarak ele alınan gece hayatının nasıl bir erkeklik deneyimi doğurduğu araştırılmıştır. Taşranın özellikle gece hayatı penceresinden sosyal ilişkileri konu edilmiş ve bu ilişkilerin ne tür erkeklik ve kadınlık durumları yarattığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Son olarak yapılan çalışmalarda erkeklikle ilişkisine bakılacak alan ise dindir. Erkeklik ile din arasındaki ilişki erkeklik olgusunun anlaşılması için önemlidir. Çünkü erkeklığı dini öğretilerin ne kadar etkilediği, erkeklığın dinde kendini nerede gördüğü gibi konular araştırmam için bir önkoşul bilgi niteliğindedir.

Toplum ve Bilim Dergisi'nin (2004) 101.sayısında Hidayet Şefkatli Tuksal "İslamcı Erkeklığın İnşası-Geleneksel Rollerin İhyası" adlı makalesi ile din-erkeklik ilişkisine değinmiştir. Bu makalede Türkiye'de gençliği 1970'li ve 1980'li yıllara denk gelen Müslüman erkeklerin, erkeklığe ilişkin algıları ve bu algılarının dini ilkelerle ilişkisi irdelenmiştir. Erkek olarak dünyaya gelmenin avantaj olarak görüldüğü ülkemizde kadınları idare etmenin Allah tarafından kendilerine verildiğini düşünen erkeklerin ilahi mesajları nasıl değerlendirdiklerini ve dinde erilliği nasıl aradıklarını, dinle erilliği nasıl ilişkilendirdiklerini görme noktasında önemli bir çalışma olmuştur.

Bu alanda karşılaşılan ilk tez çalışması İbrahim Tervik Karatop'un 2011 tarihli "Yeni Müslüman Erkek Özellikleri: Hizmet Hareketinde Erkeklik" adlı yüksek lisans tezidir. Tezde Hizmet Hareketi'nin inşa ettiği erkeklik kodları, farklı özellikleri ile incelenmiştir. Hareketinin liderinin yazıları, vaazları analiz edilerek erkek lider pozisyonu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında "abilik sistemi" de erkeklik kodlarının nesiller arasında nasıl aktarıldığını anlamak için araştırmaya konu edilmiştir ve incelenmiştir. Ayrıca 28 Şubat sonrası yeni Müslüman erkeklik profili de dikkate alınarak Hizmet Hareketi içindeki toplumsal cinsiyet rejimi ortaya koyularak, örgütlenmiş büyük bir yapı içinde insanların hegemonik söylemler karşısında nasıl hareket ettiği, direniş ve pazarlık alanları gözlemlenmiştir.

İmam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin araştırma öznesi olarak alındığı söz konusu çalışma için 2013 yılında yapılan Sultan Işık'ın hazırladığı "Erkeklik Kimliğinin Değişimi: Üst Orta Sınıf Eski İslamcı Erkeklerin 28 Şubat Sonrası Değişimi" adlı çalışma önem arz etmektedir. Çünkü İslamcı erkeklerin erkeklığe bakışı Niğde imam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi çalışması ile ortak paydalar içermektedir. Söz konusu çalışmada 28 Şubat (1997) sonrasında bazı değişikliklerin sosyal

kimlikleri etkilediği belirtilmiştir. Çalışmada İslamcı erkeklerin bu değişim hakkındaki duygu ve düşüncelerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Tez çalışması nitel olarak İslamcı kökenli, üniversite eğitimi almış, evli ve iş adamı 10 kişi ile yapılmıştır. Çalışma ile politik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin İslamcılık ve muhafazakarlık ideolojilerini de etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda çeşitli alanlardaki değişimler eski İslamcıları yeni muhafazakarlara dönüştürürken erkeklik kimliği de erkeklerin gözünde değişime uğramıştır.

Bu çalışmalardan sonra Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı deneyimlemesi adlı çalışmayla erkeklik çalışmaları literatürüne yeni bir katkı sunmak amaçlanmaktadır. Çünkü erkeklik ve hegemonik erkeklik olgusu daha önce hem kent, hem eğitim, hem de din bağlamında ele alınmamıştır. Din, erkeklik, eğitim ve mekân konularının bir arada değerlendirilmesi ve ilişkisine bakılması erkekliğin boyutlarını görmek adına çok önemlidir. Çalışmada erkeklikle ilgili literatürdeki kavramlar ele alınacak ve bu kavramların karşılıkları araştırma öznelerinde gözlenmeye çalışılacak, erkeklik durumunun eğitim ve dinden nasıl beslendiği irdelenecek; din, eğitim gibi kategorilerle beslenen erkekliğin kentsel mekânı kullanmada ne gibi farklılıklara yol açtığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca din, erkeklik, eğitim ve mekân konularının bir arada değerlendirilmesi Niğde örneğinde ilktir ve bu anlamda da literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın kavramsal çerçevesini toplumsal cinsiyet, erkeklik, hegemonik erkeklik, kamusal alan, özel alan ve ara mekân kavramları oluşturmaktadır. Çalışmada öğrenciler, özellikle de imam hatip öğrencileri söz konusu olduğu için hegemonik erkekliğin inşasında eğitim ve dinin rolünü (eğitimin ve dinin erkekliğin inşa edici unsurları olmasını) dikkate alarak hegemonik erkeklik kavramından, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rejimi kavramlarından hareket edilecektir. Bununla birlikte kentsel mekân bağlamında kamusal ve özel alan kavramlarıyla ve ayrıca yatılı okul/pansiyon söz konusu olduğu için kamusal ve özel alan olma özelliğini eşzamanlı olarak barındırması ve barındırmaması nedeniyle "ara mekân" kavramıyla ilişki kurulacaktır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Erkeklik

“Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi” adlı çalışmada üzerinde durulması gereken en önemli kavramlardan biri toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rol ve beklentileri kapsayan bir kavramdır. Kadın ve erkeği birbirinden farklı kabul etmek doğal özelliklerden değil toplumsal değerlerden kaynaklanmaktadır (Ecevit, 2011:4). Kişi dünyaya geldiğinde sadece biyolojik cinsiyete sahiptir. Ancak toplumsallaşma süreciyle birlikte kendisine toplumun anlam yüklediği ve belirli roller biçtiği toplumsal cinsiyet kazandırılır (Connell, 1998:255). Toplumsal cinsiyet toplumdaki cinsiyet ayrımına dikkat çekmek için altı çizilen bir kavramdır. Cinsiyet ayrımı ise bir cinsi üstün kabul edip diğerinin ikincileştirilmesidir. Egemen anlayışta bir çocuğun dünyaya gelirken erkek olmasına sevinilmesi aslında biyolojik özelliğe dayanan bir durum

değil, sonrasında kültürel olarak kazanılacak ayrıcalıklara işaret etmektedir. Çünkü feminist teorilere göre tüm toplumlarda kadınlık ve erkeklik kalıplarını belirleyen birbiriyle uzlaşmaz diyalektik yapılar vardır. Bu diyalektikte eril olan kültür ile dişil olan doğa ilişkilendirilir. Bu ilişkilendirmeden ise eşitsizlik doğar. Kültür nasıl ki doğaya egemen ise erkek de kadına egemen kabul edilir. Egemen anlayışa uygun ataerkil kültürde, erkek ya da eril olmak olumlu ya da norm kabul edilirken, kadın ya da dişil olumsuzluk, normal dışı, yani öteki kabul edilir (Donovan, 2005, s.232’den aktaran Bayoğlu, 2010: 72)

Çalışmada her ne kadar biyolojik cinsiyetin sabit ve verili olduğu kabul edilse de biyolojik cinsiyetin yani anatomik farklılıkların kadın ve erkek olarak ayrımında da kültürel inşanın olduğunu iddia eden yaklaşımlar vardır. Queer kuramı bunlardan biridir. Queer kuramı kimlikleri ikili görmekten vazgeçme çabası ile şekillenmiştir. Queer kuramının kurucusu olarak bilinen Butler, postyapısalcı bir anlayışla sabit kimliklere karşı akışkan kimlikleri önerir. Yani kimliklerin kadın ve erkek ikiliği temelinde sabitleştirilmesini reddeder. Bu yaklaşım cinsiyet tanımının tarih boyunca koşullara bağlı değiştiğini, cinsiyetin sabit olmadığını, bağlamlara göre anlam kazandığını söylemektedir. Dolayısıyla “Queer bir kimlik değil. Bir anlamda kimliğin imkansızlığı” olarak bilinmektedir (Ecevit, 2011: 23-25). Ancak çalışmada biyolojik cinsiyet genel çerçevede ele alınacaktır ve bu bağlamda sorgulanmayacaktır. Üzeride durulacak ve sorgulamaya açılacak olan biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun kadın ve erkeğe yönelik sınırlarını çizdiği ve içine anlam yüklediği toplumsal cinsiyet kavramıdır.

Toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetin biyolojik özelliklerinden bağımsız olarak kadın ve erkeğin toplumsal algılanışlarına ve kültürel olarak kadın ve erkek olma sürecine işaret etmektedir. Toplum kadını ve erkeği tarihsel süreç boyunca bazı alanlara ait kılmakta; yaşanan toplumsal yapı ve dönem kadının ve erkeğin sosyal işlevini belirlemektedir. Kadının ve erkeğin görünürlüğünü ve değeri yine kültür tarafından belirlenmektedir (Demez, 2005, s.29’dan aktaran Zeybekoğlu, 2013: 9)

Bu durum bize aslında “erkeklik” ya da “kadınlık” karşıtlığının, ikiliğinin sosyal bir olgu olduğunu gösterir. Toplumsal, kültürel bağlamda organize edilmiş kalıp şemalar içinde insanların sosyalleşmesi sonucu oluşmuş “toplumsal cinsiyet” bir kişiye kabul ettirilmiş toplumsal kategoridir. Bu kategori cinsiyetin toplumsal kökenlerini belirli kılmanın bir yoludur (Scott, 2007, s.11’den aktaran Zeybekoğlu, 2013: 9). Bundan dolayı toplumsal cinsiyet kavramının toplumun, kadın ve erkekte oluşturmak istediği birçok farklılık için kullandığı söylenebilir.

Yukarıda da birkaç kez belirtildiği gibi toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak cinsiyete yüklenen toplumsal anlamdır. Bundan dolayı söz konusu alanda çalışan önemli kuramcılara göre “erkek ya da kadın doğulmaz, erkek ya da kadın olunur” (Beauvoir, 1993: 231). Toplumsal cinsiyet aslında kadın-erkek ikiliğinin ötesinde toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir olgudur. Toplumsal cinsiyet oğlan-kız, koca-karı, ekmek kazanan- yuva yapan şeklinde değişmez bir kimlikle doğma yerine icra etmenin ve erilliğin, dişiliğin dışavurumudur (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 22). Toplumsal cinsiyet toplumsallaşma sürecinde oldukça güçlü bir kavramdır. Hatta bu kavramın etkisi kişilere aktarılırken buna meydan okumanın oldukça zor olduğu da görülmektedir. Gündelik yaşam pratikleri için toplum bir kez kişiye toplumsal cinsiyet yüklediğinde kadın ve erkek olarak ömür boyu onlara roller biçmektedir. Bu biçilen rol ve beklentiye karşı çıkmak ise kişide huzursuzluk oluşturmaktadır (Giddens, 2000,s.102’den aktaran Zeybekoğlu, 2013: 12) . Bu düşünce ve biçilen roller cinsiyet anlayışının toplumsallaşma sürecinin bir sonucu olduğunu gösterir. Bu süreç tarihsel dönemde de cinsiyete yüklenen farklı anlamlarla kendini göstermektedir. Cinsiyete yüklenen anlamların sonucunda ise kökleri geçmişte bulunan egemen erkeklik kabulü şekillenmiştir. Egemen erkek anlayış modern dönemde dahi erkek ve kadını birbirine zıt iki kutup olarak değerlendirmektedir. Erkeğe atfedilen güçlülük ve aklı ön plana çıkaran özellikler değerli kabul edilirken, kadına atfedilen zayıflık ve duygusal özellikler önemsiz, erkeğin bıraktığı alan olarak kabul edilmiştir. Bu durum ise toplumda “cinsiyet farkları rejimi” anlayışını doğurmuştur. Cinsiyet farkları rejimi, cinsiyet farklarının toplumsal ilişkilerde ayrımlara, hiyerarşilere, içirme-dışlama pratiklerine yol açan yapısına denir. Bu anlayış ise gündelik yaşamımızda birçok şeyi cinsiyet farklarına bağlamaktadır. Örneğin araba kullanmanın erkeksi, çamaşır yıkamanın kadınsı olduğu rasyonel bir sorgulama ile sonuca bağlanamaz. Ama bunların neden erkeksi ya da neden kadınsı kabul edildikleri cinsiyet farkları rejiminin işleyişini bilinerek anlaşılabilir. Cinslerin birbirinden farklı bedensel, psikolojik, biyolojik ve sosyal yönleri olduğu görüşü modern dönemde yeni ve modern bir cinsiyet farkları düzeni yaratmıştır. Sanayileşme ve kapitalizm ile modern toplumların eril değerleri arasında rasyonel düşünen, rekabetçi, doğru karar veren, çalışıp para kazanan özellikleri sayılırken, dişil değerler arasında duygusallık, merhamet, fedakar, uyumlu ve itaatkar olma gibi özellikler kabul edilmektedir (Sancar, 2013: 169-170). “Ben istediğim saatte, istediğim yerde olabilirim. Çünkü ben erkeğim ve kendimi koruyabilirim”, “Elinin hamuru ile erkek işine karışma”, “Erkek adam çamaşır yıkamaz” gibi günlük hayat içinden

rastlanan ifadeler erkek egemen anlayışla söylenen cinsiyet farkları rejiminin somut göstergeleridir.

Cinsiyetin anlamlandırıldığı ve ayrıldığı toplumsal cinsiyeti daha iyi anlayabilmek için Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi adlı çalışmanın zeminini oluşturan “erkeklik”, “cinsiyet rejimi” ve “hegemonik erkeklik” kavramlarına yakından bakılmasında fayda vardır.

1970’lerden itibaren “Kadın çalışmaları” akademik çalışma alanı kapsamında kendini göstermiştir. Ancak cinsiyet eşitsizliği temelindeki bu çalışmalarda eşitsizliğin öznesi olan “erkeklik” analiz edilmemiş ve yakın zamana kadar da bu böyle devam etmiştir. Erkeklik yakın zamana kadar hakkında konuşulan, ama politik, ideolojik ve akademik olarak fazla irdelenmemiş bir kavramdır (Sancar, 2009: 23). Toplumsal cinsiyet araştırmaları uzun süredir olmasına rağmen bu araştırmalarda erkeklik çalışmalarına gereken ağırlık verilmemiştir. Çalışmalar sadece kadının ezilmişliği ve baskı altında kalması ile sınırlı kalmıştır. Oysaki cinsiyet rollerinin belirlenmesinde ve iktidar ilişkisinde tek başına kadın çalışmaları yeterli değildir. Hem karşılıklı etkileşim hem de kimlik inşası erkeklik durumunun anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Kimlik ulus, etnisite, sosyal sınıf, topluluk, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetler genel durumlarıyla belirlenmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet kavramının, kadın araştırmalarının daha iyi anlaşılması ve kimlik inşası için erkeklik çalışmaları önemlidir (Akca, E.Baştürk, Tönel, Ebru, 2011: 11-12). Modern kapitalist toplumların egemen cinsiyet rejimlerini anlamak için toplumsal iktidar ilişkilerinin hem öznesi hem nesnesi konumunda olan erkeklik deneyimlerinin anlaşılması gerekmektedir. Bundan dolayı da erkeklik çalışmaları toplumsal cinsiyet çalışmalarında yaygınlaşmaya başlamıştır (Sancar, 2009: 11). Bununla birlikte kadın çalışmalarının daha iyi anlaşılması ve kapalı kutu olarak kalmaması için erkeklik çalışmalar son zamanlarda hız kazandığını ama yeterli olmadığını söylemek mümkündür.

Peki, nedir bu erkeklik? Erkeklik hangi özellikleri kavramsal olarak bünyesinde taşır? Sosyalleşme sürecinde hangi özellikler erkeklik için olmazsa olmazdır? Bu ve benzeri sorular doğrultusunda erkeklığe atfedilen özellikler bulunmaya çalışılacaktır.

Atay’a göre “Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır” (2004:14). Bu tanımda biyolojik özellik dikkat çekmektedir. Ancak burada vurgu beklenti noktasıdır. Belirtilen şey, biyolojik

cinsiyet üzerine şekillenen toplumsal cinsiyettir. Erkek biyolojik cinsiyeti ile dünyaya gelenlere toplumsal kabul gören “erkeklik rollerinin” sunulması, kadın biyolojik cinsiyeti ile dünyaya gelenlere toplumsal kabul gören “kadınlık rollerinin” sunulması mevcut pratiklerle alakalıdır. Yani erkeklik, erkek ve kadın zıtlığı üzerine giden toplumsal cinsiyet düzeni içinde kurulan ve kadın-erkek iktidar ilişkisini devam ettiren toplumsal bir olgudur. Bu düzen kişiye biyolojik cinsiyetten farklı olarak bir rol belirlemektedir. Yani rolleri belirleyen kişinin içinde bulunduğu toplumsal özellikler ve değerlerdir (Cornell, 1987’den aktaran Zeybekoğlu, 2013: 72). Erkeklik ya da kadınlık diye nitelenen cinsiyet rollerini kapsayan kavramlar erkekliğin, kadınlığın “doğal halleri” olmayıp kültürel pratikleri sonrasında oluşan özellikler bütündür (Atay, 2004, s.19-20’den aktaran Zeybekoğlu, 2013:74)

Pollak ve Levant’ a göre erkekler; saldırgan, baskın, başarı odaklı, rekabetçi, kesinlikle kendi kendine yeten, risk almaya hazır, macera arayan, duygusal açıdan sınırlı olma özelliklerini taşır (Zeybekoğlu, 2013: 82). Görüldüğü gibi erkeklik aslında sürekli rekabetin olduğu ve duygusal özelliklerden soyutlanmış bir kavrama işaret etmektedir ve erkeklere amaç olarak sunulmaktadır. Erkeklik toplumsal ve ruhsal gerçeklikler üzerine kurulu bir varoluş özelliğidir. Yani bir öz değildir. Bundan dolayı hep tamamlanması ve korunması gereken bir iktidar biçimidir. Erkeklik erkeklerin ideal olarak kadınlar, diğer erkekler, makine ve tüfekler ve hatta kendi bedenleri üzerinde kurduğu iktidar içinde var olur. Erkeklere yakından baktığımızda erkekliğin bir problemi net bir şekilde görülmektedir. Toplumsal kurum ve pratiklerde sürekli olarak iktidarını onaylatmak zorunda olan ve diğerlerinden hiyerarşik farklılığını koruma çabası içinde olan erkeklik. Bu bağlamda erkeklik bazen sıkıntı ve çelişkileri de beraberinde getirir. Erkeklerin erkeklik algısının kapsamında acıyı kontrol eden, rekabetçi, prestijini koruyan, kavgacı, kadınlar üzerinde etkisi olan, sürekli para kazanan gibi nitelermeler vardır (Segal, Lynne, 1992:161-162). Ülkemizde de bu doğrultuda bir toplumsal kabul olduğu söylenebilir. Sosyalleşme süreciyle kendini bu toplumsal kabul içinde bulanlar ise sürecin devamında daha sonra aktif rol oynamaktadırlar. Erkeklik rollerini içselleştiren erkekler ve kadınlar daha sonra çocuklarından da toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmelerini beklemektedirler.

Türkiye’de erkek rolleri üzerinde geleneklerin ve ataerkil yapının etkisi oldukça belirgindir. Türk toplumunda erkeğe biçilen roller “erkek adam dediğin.” diye başlayan kalıp cümlelerle sık sık tekrarlanmaktadır. Birçok aile, daha çocukları doğmadan erkek olursa ona kazandıracakları egemen erkeklik rollerinin planlarını

yapmakta ve bir erkek çocuğa sahip olmak, gurur kaynağı olmaktadır. Toplumumuzda erkek olmanın en belirgin özelliklerinin başında güçlü, sert, cesur, başarılı ve üstün olmak gelmekte; erkeklerde, kendilerini toplumun istediği, beklediği gibi olmak zorunda hissetmektedirler. Toplumun erkekten beklentilerinin bu denli fazla olması erkeği bir anlamda ezmekte ve zorlamaktadır. Türk toplumunda erkek olmak zor olmakla birlikte, istenen bir durumdur çünkü onur ve gurur duyulan bir statüyü beraberinde getirmektedir. (Zeybekoğlu, 2013: 112)

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının önemli kavramlarından biri olan erkeklik her ne kadar biyolojik farklılığa ya da evrimsel süreçlere vurgu yapılarak inşa edilmeye çalışılsa da yukarıda da belirtildiği gibi sosyalleşme sonucunda karşılaşılan hegemonik bir anlayıştır. “Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist ve Feminist Bir Eleştirisine Doğru” adlı makalesinde Mehmet Bozok, aslında erkek merkezli ve erkeklikçi yaklaşımlarda, kadınların ve transseksüellerin ikincileştirildiğini, ancak bu yaklaşımların kadınların ve transseksüellerin ezildiklerini de reddettiklerini söyler. Bundan dolayı erkek merkezli yaklaşımların “toplumsal cinsiyet körü”, cinsiyet farkları ve bunun uzantısı olan anlayışlardan şikayetçi olmadığını belirtir (2009: 436). Ancak bu erkeklik her zaman erkeklerin avantaj sağladığı bir sistem değildir. Ulaşılamayan ya da idealize edilen erkeklik rolleri bazen erkekleri ezer. İçinden geldiği gibi davranamayan, diğer erkeklerle sürekli rekabet halinde olan, hep bir erkeklik ispatı peşinden koşan erkekler için erkeklik aslında bir krizdir. Yani “erkeklik krizi” erkekleri bekleyen kaçınılmaz bir durumdur.

Özellikle ataerkil yapıdan işçi sınıfı temsiline kadar erkeğin yüceltildiği ve prototipinin çizildiği sistemde “erkekliğin yitirilmesi” tehlikesi erkekler için bir kriz oluştururken toplumsal yapıda erkek egemenliğini yeniden inşa etmektedir. Örneğin duygusal bir erkeğin ya da iflas etmiş, para kazanamayan bir erkeğin itilip kalkılması toplumca erkekliğini yitirdiğinin kabulüne işaretir (Sancar, 2013: 19). Türk toplumunda erkeğin güven veren kişilikte olması beklenmekte ve ona bazı sorumluluklar yüklemektedir. “Erim olsun da yerim çalı olsun” anlayışı erkeği kadından üstün tutarken, “Er olan ekmeğini taştan çıkarır” gibi ifadeler erkeğe sürekli mücadele göstereceği ve bazen bunun olumsuzluklarını yaşayacağı sorumluluklar yüklemektedir. (Zeybekoğlu, 2013: 54) Bundan dolayı Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi adlı çalışmada aynı zamanda görüşmecilerin idealize edilen erkeklik anlayışından rahatsız olup olmadıkları anlaşılmaya çalışılacaktır. Çünkü çoğu durumda erkek çocuklar ilk olarak aile hayatında belli kalıp, zorlama ve telkinler kapsamında yetiştirilir. “Erkek kardeşine ya da erkek arkadaşlarına karşı açıkça sevecen olan ve fiziksel

yakınlık gösteren erkek çocuk, ebeveynlerinden, karşı-cinselliğiyle ilgili kuşkuları ima eden kaygılı titreşimler hissedecektir” (Goldberg, 1992:76).

Diğer taraftan erkeklik anlayışının tarihsel süreç içerisinde geçmişten günümüze kendini yenileyerek geldiği de görülmektedir. Erkekliğin sürekli olarak egemenliği elinde tutmak için evrimselleştiği söyleyebilir. Yani erkek egemenliği değişen sosyal koşullara göre kendini değiştirerek devam etmektedir. Dolayısıyla erkeklik ve erkek egemenliği 21.yüzyılda hala kadınların bedenleri ve cinselliğini kontrol altında tutmaktadır. Kadın cinselliği ve doğurganlığının kontrol altında tutulması gerektiğini düşünen mekânizmalar, erkek egemenliğinin varlığını devam ettirmektedirler. Bu kontrol durumu dolaysız, direkt uygulanan şiddet kadar ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel baskı ile de erkek egemenliğini devam ettirmektedir (İlkaracan, 2011: 14).

Modern toplumlarda bir “erkeklik portresi” çizilmiştir. Bu erkeklik, akıllı, dayanıklı, güçlü, yöneten, idareyi elinde tutan insan özelliklerini barındırmaktadır. Bunlara sahip olan erkekler pek az olmasına rağmen bu duruma itiraz etmeyen, hatta ulaşmak isteyen erkekler ise çoğunluktadır. Bu kapsam dışında kalan erkekler ise “erkek olmayan muamelesi” görmektedirler (Sancar, 2013: 171-174). Bu dışlama ise cinsiyet farklarını biyolojik duruma indirgeyen anlayışla çelişmektedir. Çünkü görüldüğü gibi erkeklik toplum tarafından üretilmekte hatta dayatılmaktadır. Bu dayatmaya elbette itiraz eden bir azınlık erkek grubu vardır. Ancak onlar da toplumca “erkek olmayan muamelesi” ile karşılaşmaktadırlar. Modern toplumlardaki erkeklik algısını belirleyen ve bunu üreten bir kesimin yanında, bu durumdan çıkar sağlayan çoğunluk, sessiz kalan kesim ve az da olsa başkaldıran bir azınlık olarak kalmaktadır. Bu demek oluyor ki erkeklikten her erkek az ya da çok yararlanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kapsamında erkekliğin kendisini merkeze koyup egemenliğini geçmişten günümüze devam ettirdiğini (her ne kadar bu erkeklik algısı bazı erkekleri ezse de, son noktada tüm erkeklerin az ya da çok faydalandığı bir sistemdir) söylemek mümkündür. Bahsedilen bu erkeklik anlayışı ise daha sonrasında beraberinde “cinsiyet rejimi” ve “hegemonik erkeklik” anlayışlarını getirmektedir.

Cinsiyet rejimi, gündelik yaşamda birçok şeyi cinsiyet farklarına bağlayan anlayıştır. Erkeklerin ve kadınların sahip olduğu düşünülen özelliklerin toplumsal ilişkilere de atfedilmesidir. Yani toplumsal olguların ve toplumsal ilişkilerin cinsiyetlendirilmesidir. Bu cinsiyetlendirme sonucunda erkekler için üstün, olumlu özelliklerin, kadınlar için ise geçerli ve arzulanılmayan özelliklerin olduğu görülmektedir. Örneğin yönetmek ve karar

almak eril bir anlam, bağlanmak ve tabi olmak dışıl bir anlamı taşır (Sancar, 2013: 169). Cinsiyet rejimi ile birlikte toplumsal anlamlar sistemine aktarılan ve işleyen bir düzen söz konusudur.

Connel'in yaklaşımına göre erkeğin kadından daha güçlü kabul edilmesi, boyunduruk altına alarak tahakküm altında tutması hegemonik erkeklik ve cinsiyet rejiminin göstergesidir. Bu anlayış farklı toplumlarda kültürel özelliklerle farklılaşmış olsa da temelde gene erkeklerin kadınlardan üstünlüğünü muhakkak öngören bir "cinsiyet düzeni" ile devam etmektedir. Özellikle toplumsal yapı içindeki bazı kurumlar (aile, eğitim, din, sokak) aynı temel anlayışa sadık kalarak kendi cinsiyet rejimlerini oluşturmaktadırlar (Özbay, 2013: 186). Her cinsiyet düzeni, her toplumsal yapı kendi içinde, kendi değerleri çerçevesinde cinsiyet rejimini devam ettirmektedir. Bu anlayış ise yukarıda bahsedilen erkeklik algısı doğrultusunda her alanda erkek üstünlüğüne işaret eden bir özelliktedir. Toplumsal yapı içinde oluşan cinsiyet rejimi sonrasında toplumda "hegemonik erkeklik" anlayışı hakim olmaktadır.

Hegemonik erkeklik iktidarı elinde tutmak isteyen erkeklerin gözle görülür bir şekilde şiddet uygulayarak görece biyolojik üstünlüklerini ispatlama girişimleri değildir. Hegemonik erkeklik kavramında "hegemonya" acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür. Yani toplumsal hayatın her alanında görülen erkeğin kadını ikincileştirmesi, kendini üstün kabul etmesi ve ettirmesi hegemonik erkekliktir. Başka bir deyişle hegemonik erkeklik, bir erkekler grubunun, silah zoru veya işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük değildir. Dinsel öğreti veya pratiğe, kitle iletişim içeriğine, ücret yapılarına, ev tasarımına, yardım/vergilendirme politikalarına vb. kök salan cinsiyetlendirilmiş üstünlük hegemonik erkekliktir (Connell, 1998: 246). Hegemonik erkekliğin belki de en kapsayıcı, en net açıklaması bu şekilde yapılabilir. Çünkü bu kavramı sadece "erkek üstünlüğü" ile tanımlamak oldukça yavan kalacaktır. "Hegemonik erkeklik, genel olarak erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinden beslenen ve farklı erkeklik biçimleri arasında da hegemonik bir ilişki inşa eden bir erkeklik kurgusu olarak tanımlanmaktadır." (Akca, E.Baştürk, Tönel, Ebru, 2011: 28)

Hegemonik erkeklik bir "erkek cinsiyet rolü" görüşünden farklıdır. Hegemonik erkeklik düşüncesinin erkeklerin büyük bir çoğunluğunun gerçek kişilikleriyle birebir

örtüşmesi gerekmez. Hegemonik erkeklik toplumun idealine sunulan, bazen hayal ürünü olarak insanlara model gösterilen bir yapıdır. (Connell, 1998:247)

Yukarıdaki açıklamada da görüldüğü gibi hegemonik erkeklik, erkekler için bir modeldir. Bundan dolayı her erkek o hegemonik erkeklığe ulaşmak ister. Çünkü hegemonik erkeklik gerçeklikten farklı olarak ideal bir durumdur. Toplumsal yapı içerisinde övgü ile bahsedilen, ulaşılma durumu ayrıcalıklı görülen hegemonik erkeklik statüsü çoğu erkeğin için istenilen bir durumdur. Bu hegemonik erkeklığe her ulaşma çabası altında çoğu erkek kendi erkeklığı ile model aldığı erkeklik tam olarak örtüşmediği için kendini yetersiz kabul eder.

Hegemonik erkeklik, genel olarak kadın ve erkek için belirlenmiş olan cinsiyet rollerine ilişkin eleştirel bakış açısını ifade eder. Erkek davranış normları, cesaret, saldırganlık, bağımsızlık, egemenlik, teknolojik beceri, grup dayanışması, macera, zihinsel ve bedensel dayanıklılık gibi değerler üzerine kurulur. Bu davranış kalıplarının ya da cinsiyet rollerinin, tek bir erkeklik biçimini dayatmış olduğunun altı çizilmektedir. Hegemonik erkeklik kavramını, eleştirel erkeklığe ilişkin diğer çalışmalardan ayıran nokta, erkeklik tanımıyla hegemonya kavramı arasında bir bağlantı kurma çabasıdır. (Akca, E.Baştürk, Tönel, Ebru, 2011: 27)

Bu erkeklik kurgusu hem kadınları hem de diğer erkekleri tahakküm altına alan genel bir durumdur. İdeal olarak belirlenen erkeklik rollerinin hegemonya ve iktidar ilişkisi ile bütünleşmesidir. Ayrıca toplumun değerli, olumlu bulunduğu özellikler (cesaret, bağımsızlık, macera, dayanıklılık gibi) üzerine kurulan davranış kalıpları sunması açısından model gösterilen bir yapıdır. Çoğu erkek için bu yapı, gerçek özelliklere göre daha ideal durumda olduğu için tam olarak ulaşılmazdır. Ancak ulaşmak için mücadele edilecek bir hedeftir. Bu mücadele çoğu zaman gerginliğe ve istenilen düzeyde erişme olmadığında yıkıma yol açar. Bundan dolayı hegemonik erkeklığın, hakim erkeklığın dışında diğer erkeklikler ve kadınlık statüleri üzerine baskı yapan, onları kendi yönlendirmesi altına alan ve tüm erkeklere sunulan bir model olduğu söylenebilir. Bununla birlikte hegemonik erkeklik, erkeği ezdiği ve erkeklikle ilgili gerginlik yarattığı halde erkekler tarafından sorgulanmaktan ziyade arzulanır bir güç ilişkisidir.

1.2. Din ve Eğitim

Niğde imam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi adlı çalışma için erkeklik ile ilişkisine değinilecek ve hegemonik erkeklığın kurucu unsurları olarak üzerinde durulacak alanlar eğitim ve dindir. Geleneksel toplumlarda sosyalleşme

sürecinde etkili olan bu iki kavram, kurum çalışma için önemlidir. Her iki unsurun da erkeklik ile ilişkisine dikkat çeken yazarlar olmuştur. Bazı yazarlara göre erkek egemenliğinin kurulmasında ve devamında eğitimin oldukça önemli bir rolü vardır. Her ne kadar eğitimle kadın-erkek eşitliği sağlandığı iddia edilse de bilinçli ya da bilinçsiz olarak erkek üstünlüğü ve farklılığı telkin edilmektedir. Sayılan'ın “*Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*” adlı kitabında değindiği gibi toplumsal cinsiyet ayrımını sağlayan kültürel anlayış hegemonik erkekliğin devamı için de çaba göstermektedir;

Toplumsal cinsiyet ve hegemonya kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir. Her iki kavram da, kadınlık ile erkekliğin belirli tanımlarıyla ile erkeğin kadın üzerinde kurduğu iktidarın ve erkeğin toplumdaki üstünlüğünün doğal kabul edilmesini sağlamak amacıyla her yeni neslin “kazanılması” için çaba sarf eden ailedeki ve okuldaki toplumsal hayatın örgütlenmesine değinmektedir. Ayrıca kod kavramı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununu, hiçbir maddi temeli olmayan basit tutumlar olarak görmekten kaçınan, yapısal okul kültürü analizi geliştirmeye izin verir (2012:29)

Okul kültürünün farkında olarak ya da olmayarak kadın-erkek farkı üzerine kurulduğu ve bunu devam ettirdiği söylenebilir. Araştırma öznelerimizin imam hatip öğrencileri olmaları ve okulda kız-erkek sınıflarının ayrı olması kadın-erkek ayrımının öğrencilere nasıl yansıdığı noktasında önemlidir. Cinsiyet kategorilerinin kadın ve erkek olarak ikili bir biçimde inşa edilmesi sınıflardaki bu ayrımla desteklenmektedir. Ayrıca birçok araştırma okulun hegemonik erkeklik ve kadınlık kültürünü güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Ancak okullardaki toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi kızların ikincilleşmesini ve marjinalleşmesini maskeleyebiliyor. Her ne kadar müfredatın cinsiyetçilikten arındırılmış olduğu iddia edilse bile, gizli müfredat “iyi, sessiz ve başarılı kız” ve “sert, asi ve delikanlı” gibi basmakalıp imajlar ve bazı öğretmenlerin tutumlarıyla cinsiyet ayrımına hizmet etmektedir (Sayılan, 2012: 14). Okuldaki kuralların uygulama noktasında kız ve erkeklere göre değişmesi, kızlardan daha uyumlu, itaatkar, sessiz ve başarılı olmayı bekleme, erkeklerle tartışan kızların davranışının “ayıp” olarak nitelenmesi, ilköğretimden başlayan bu süreçte meslek yönlendirmeleri, mesleklere ait rollerin kitaplarda yer alması durumları söz konusu cinsiyet ayrımına hizmet eden ve bu ayrımı devam ettiren uygulamalardır.

Yukarıda da değinildiği gibi her ne kadar eşitlikten bahsedilse de ya da mekânının kullanımı kadın ya da erkek için eşit gösterilse de her iki cinsin okulu deneyimleyişleri oldukça farklıdır. Okuldaki kültürel aktarımını görmek isteyen çalışmalar, okulun egemen kültürel değerleri koruyup, meşrulaştırdığını, toplumun olumlu karşıladığı değerleri

genelleştirirken diğerlerini marjinalleştirdiğini ortaya koymuştur (Sayılan, 2012: 19). Örneğin anaokulunda çocuklar oyun oynayacağı zaman kızların mutfak eşyaları ile erkeklerin tamirci eşyaları ile oynamasını istemek farkında olmadan kız-erkek ayrımı uygulamasını göstermektedir. Yine çocukların eğitim hayatına adım attıkları bu sınıf seviyesinde çocukların yüzlerine boyama yapıldığında kızlara kelebekler, erkeklere örümcek görsellerini yapılması, kızların renk seçimi ile erkeklerin renk seçiminin farklı yapılması bu ayrımının başlangıç örnekleridir. Daha sonraki sınıf seviyelerinde ise okuldaki uygulamalarda kız ve erkek öğrencilerden çoğu zaman farklı rollerin beklenmesi eğitimdeki örtük uygulamanın uzantısı konumundadır. Bundan dolayı her ne kadar eğitim, okul ortamının eşitliği sağladığı düşünülse de toplumsal cinsiyet anlayışının dışına çıkmak pek mümkün değildir. Aileler, okul idaresi, öğretmenler, arkadaş ortamı erkek ve kız öğrencilerin okulu farklı deneyimlemesini sağlamaktadır.

Ailelerin okula giderken erkek ve kız öğrencinin kıyafetine dikkat etmede farklı davranışları, kız öğrencinin kıyafetlerinin daha titiz seçilmesi, onların daha çok kontrol altında tutulmaya çalışılması toplumsal kabulün bir sonucudur. Eğitim sürecinde bu toplumsal kabul okula giden öğrencinin kılık kıyafetinde cinsiyete göre farklı müdahaleler getirdiği gibi disiplin olaylarında da farklı tepkilere yol açmaktadır. Örneğin okuldan disiplin kurulunca ceza alan bir erkek öğrencinin velisi okula çağrıldığında genellikle “Gençtir, büyüklük sizde kalsın hocam. Bir daha yapmaz, affedin” tepkileri alınırken, kız öğrenci disiplin cezası aldığı anda “Hocam bu duyulmasın, biz gerekeni yaparız. Gerekiyorsa okuldan alırız” karşılığı görülmektedir. Hatta disiplin kurulu ve okul idaresi bile kurallara uymayan erkek öğrencide yönetmeliği uygularken, kurallar dışına çıkan kız öğrencide yönetmeliğe başvurmadan öğrencinin velisini çağırıp “Bu çocuğu okuldan alın. Rezil olmayın, uygun olan budur” şeklinde yol göstermektedirler. Gerek ailenin gerek okul idaresinin bu tutumu erkeklik algısının sürece yansıyan bazı somut yönlerini göstermektedir. Söz konusu kız-erkek öğrenciye farklı davranış durumu kıyafet ve disiplin konularıyla sınırlı kalmamaktadır. Erkek öğrenci ahlak kurallarının dışına çok çıkmadıkça, oturma, yürüme şekli aşırı derecede göze batmadıkça çok dikkat çekmemektedir. Ancak kız öğrencinin teneffüste koşmasının, ses tonunun yükselmesinin ya da otururken bacak bacak üstüne atmasının hemen dikkat çekmesi sık karşılaşılan bir tablodur. Bu durum ailenin, okul idaresinin, öğretmenlerin ve okul ortamının cinsiyetlendirilmiş bir bakış içerisinde olduğunu göstermektedir.

Sınıf ortamında erkeklerin “kızlar olmasa şimdi sana bir şey söylerdim ama...”, “kız olmasan sana yapacaklarımı biliyordum” ya da herhangi bir olumsuz davranışı “bunu kızlar bile yapıyor ya” algısı kız erkek ayrımının okula kadar uzanmış somut sonuçlarıdır. Çünkü daha önce kendilerine bu durum bu şekilde aktarılmıştır. Olumsuz bir davranışı erkek öğrenci yaptığında bunu erkeğin deli doluluğuna ve şımarıklığına bağlayan anlayış, aynı davranışı kız öğrenci yaptığında onun terbiyesizliğine bağlamaktadır. Bununla birlikte bazı şeyleri sadece erkek öğrencilere özgü görmek de bu anlayışa katkı sağlamaktadır. Örneğin beden eğitimi dersinde basketbol oynayan kız öğrencinin uzaktan potaya attığı şut sonrasında öğretmenin “Oradan ancak erkekler atıyor. Sen yapabileceğin şeyi dene” demesi. Hatta bazı okullarda kız öğrencilerin yemekhanede erkek öğrencilere daha çok yemek verildiğinden rahatsız olmaları da eğitim-erkeklik algısı sürecinde önemli bir noktadır. Dolayısıyla sosyalleşme ve değer aktarımında önemli bir alan olan eğitim kız erkek ayrımına farkında olarak ya da olmayarak etki etmektedir. Öğretmenlerin uygulamaları, ifadeleri, ders kitaplarındaki cinsiyetlendirilmiş anlatımlar, okula bağlı mekânlarda erkeklere ayrıcalık verilmesi gibi durumlar hegemonik erkekliğin aktarım kanallarından birisi olmuştur. Erkek öğrenciler okuldan kaçmasın diye sigara içme odası yapan okullar buna örnek gösterilebilir. Aynı şeyi kız öğrenciler talep bile edememektedir.

Üzerinde çalışılan konunun ve görüşülen kişilerin dini bağlantıları düşünüldüğünde erkeklik ve toplumsal cinsiyet ayrımında ya da erkeklik algılarının kamusal alanı tanziminde mevcut dini bilgilerinin, inanışlarının etkisi olup olmadığına eğilmek de yerinde bir yaklaşım olacaktır. Peygamberlerin erkek olması, Kuranı Kerim’de miras paylaşımında erkeğe iki, kadın bir hisse olarak üleştirilmesinin olması (Allah, evlâdınız hakkında size şunu tavsiye eder: Erkeğin payı, iki kızın payı kadardır. Kızlar, ikiden fazlaysa terekenin üçte ikisi onlarındır, kız bir taneyse yarısı onun. Bir çocuğu varsa anayla babanın her birine, terekenin altıda biri kalır. Çocuğu yok da anasıyla babası mirasçı olursa üçte biri ananınıdır. Kardeşleri varsa bıraktığı maldan, vasiyeti yerine getirildikten ve borcu ödendikten sonra kalanın altıda biri anaya aittir. Babalarınızdan, oğullarınızdan hangisi, size daha faydalıdır, bilemezsiniz. Bu, Allah'tan farzdır. Şüphe yok ki Allah her şeyi bilir, hikmet sahibidir. Nisa Suresi: 11), kadının eşine karşı sorumlu davranması ve izinsiz bir şey yapmaması gibi kabuller araştırma özneleri tarafından nasıl yorumlanmaktadır, bu yorumlamanın erkeklik anlayışına bir etkisi var mıdır?

Dini bilgiler kapsamında insanın yaratılış hikayesine göre ilk insan, ilk peygamber ilk erkek (Hz). Adem'dir ve topraktan tek ve yalnız olarak yaratılan (Hz). Adem'in canı sıkılmış ve kendisi için bir arkadaş yaratılmasını istemiştir. Duası kabul edilen (Hz). Adem'in uykudayken sol kaburga kemiğinden (Hz). Havva yaratılmıştır. Bu fitri bilgi cinsler arası ayrımında ilk çıkış noktası olmuştur. Bazı İslam alimleri bu bilgidan yola çıkarak erkeklerin psikolojik, biyolojik olarak kadına üstünlüklerini fitri olarak kabul etmektedirler. Gazali'nin "Üç kimse vardır ki, onlara yumuşak davranırsan onlar sana ihanet eder; sert davranırsan iyilik ederler. Onlar da kadın, hizmetkar ve işçidir" ifadesi bu yorulmadan biridir. Ancak bunlar Kuran bağlamı dışında geliştirilmiş rivayetlerdir (Tuksal, 2004: 86). Yukarıdaki bilgi doğrultusunda halk arasında, kadın erkeğin kaburgasından yaratılmıştır. Kaburga kemiği eğiktir. Bu yüzden kadını başıboş bırakmak yanlıştır. Ancak kaburga kemiğini düzeltme çalışırsan da kırılır. Bunda dolayı kadını düzeltmek için çok zorlanmamalıdır, anlayışı ile karşılaşılmaktadır. Yani daha önce bahsedilen yaratılış hikayesi sonrasında toplumun, kadının kendini idare etmede zayıf olduğu, yanlışa düşme riskinin daha fazla olduğu algısını geliştirdiği söylenebilir. Dolayısıyla erkek kadını sürekli kontrol etmelidir, hatta kontrol altında tutmalıdır kabulü doğmuştur. Ancak kadını yine erkekten olumsuz yönde farklılaştırarak onun üzerine çok gitmenin istenmeyen sonuçlar doğuracağı da eğri kaburga kemiği ile anlatılmaya çalışılmıştır. Görüşülen imam hatip öğrencilerinin aldıkları dini eğitim içerisinde bu rivayetlerin ne kadar yer kapladığı ve erkeklik algılarına ne kadar yansıdığı önemli konulardır. Bu yüzden görüşmeler esnasında araştırma öznelerinin toplumda kendilerini nereye konumlandıkları, kadını kendileri karşısında nereye koydukları, erkek olarak kadına karşı kendilerinde hangi hakları gördükleri, yukarıdaki bilgiler doğrultusunda kadına dair algılarının neler olduğu konularına odaklanılacaktır.

(Ey Peygamberin hanımları ve mümin hanımları) "Hem evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerini, göstere göstere) yürüyüşü gibi yürümeyi" (Ahzab süresi: 33). Verilen ayetin basit bir şekilde yorumlanışında kadınların evde oturması, süslerini göstermeden yürümeleri onları görünmez kılmaktadır. Din geçekten bir kadın-erkek kategorisi getirmekte midir? Yoksa geçmişten günümüze Kuranı Kerim'i yorumlayanlar genellikle erkekler olduğundan bu durumu kendi beklentileri çerçevesinde mi değerlendirmişlerdir? Kız çocuklarının kendileri için bir eksiklik olduğunu düşünen Arap toplumuna indirilen bu ayetleri yukarıda da değinildiği gibi dönemin şartlarından bağımsız değerlendirmek yanlıştır. Ancak maalesef

günümüzde erkek egemenliğinin bakış açısıyla o yönde değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Bugün dindar denilen ve dini eğitimi almış insanların söz konusu ayetler doğrultusunda toplumsal hayatı nasıl düzenledikleri önemli bir konudur. Araştırma öznelerinin okulda ve ailede aldıkları dini eğitimin erkeklik anlayışının şekillenmesindeki etkisi ve bunun sonucunda mekânı algısı, mekân tasarımı ve mekânı kullanma hakkına yönelik düşünceleri araştırma için önemli konulardır.

İmam hatip lisesinde erkeklerin diğer öğrencilerin duyacağı şekilde ezan veya Kuran okuması, kızların seslerinin erkeklerin duyacağı şekilde olmasının uygun olmayacağı görüşü dini kabullerin cinsiyet değerlendirmesi üzerindeki etkisine bir örnektir. Erkeğin daha görünür, kadının görünmez kılınmasının okuldaki karşılıklarından biridir. Bu örnek üzerinde hem eğitim hem dini bağlamda düşünülebilir. Kız öğrenci kendi sesinin kadınlar hariç ahenkli bir şekilde duyulmasının yanlış olduğunu öğrenmiştir. Erkek öğrenci de en azından bu yönüyle kızlardan üstü olduğunu düşünmeye başlamıştır.

Bazı ayetlerin yorumlanması ise mevcut erkeklik anlayışıyla farklılık göstermektedir. Örneğin Şura suresi 49. ayette “Göklerin ve yerin mülkü (hükümler) Allah’ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir” yargısını kadının bereketi, değeri olarak değerlendirenler mevcuttur. Bu yorumlamada dayanak noktası ise ayetin sıralamasında önce kız çocukları verir mesajının olmasıdır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi ayetlerin meallerinde veya yorumlanışında erkeklik merkezli farklılıklar görülmektedir. İsrâ suresi 6. ayette ise “Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık” meali verilirken, bazıları da “Sonra onlara karşı size tekrar egemenlik verdik. Mallar ve çocuklarla sizi güçlendirdik; sayınızı daha da çoğalttık.” mealini vermektedir. İlk meal dikkate alınırsa insanları güçlendiren oğullardır sonucuna ulaşılabilir. İkinci mealde ise çocuklar karşılığı ile kız-erkek ayrımı yoktur yargısına varılabilir. Çalışmada mevcut sistem ve İslam teolojisi çerçevesinde araştırma öznelerinin cinsiyet yönelik bakış açısı nasıl oluşmuştur ve onların gündelik hayatı anlamlandırmalarında dini kabullerin etkisi nedir sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır.

1.3. Kent ve Mekân

Her kenti içerecek bir kent tanımı yapmak ve bir yeri kent olarak tanımlamak için genel bir kriterler grubu belirlemek zordur. Çünkü kentler çok çeşitli ve karmaşıktır ve farklı

kentleşme süreçleri söz konusudur. Bu durum düşünürlerin kent tanımlarında da karşılaşılan bir durumdur. Örneğin Max Weber kenti bir pazar yeri olarak kabul ederken, Emile Durkheim kenti organik iş bölümünün olduğu, Ferdinand Tönnies ise kenti cemiyet yaşantısının olduğu yer olarak tanımlar. Bu tip görüşlerde kır- kent karşıtlığı ile yapılan bir açıklama dikkat çekmektedir. Kentin ilk kavramsallaştırmalarında görülen modellerin çoğunda kır, “tarım”, “feodal” veya “geleneksel” toplumu, kent ise “sanayi”, “kapitalist” veya “modern” toplumu temsil etmektedir. (Kurdoğlu, 2011: 109)

Bu gün kenti tek bir ölçüt üzerinden tanımlamak yanlış olacaktır. Kenti nüfus, ekonomi ya da toplum bilim ölçütler grubuna göre tanımlamak daha sağlıklı olacaktır. Nüfus ölçütlü tanımlamalara göre nüfusu 20.000 ve üzerinde olan yerleşim yerleri kent olarak kabul edilmektedir. Ancak Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı Kalkınma Planlarında ve yayınlarında, genellikle nüfusu 10.000’ den fazla olan yerleşmelere kent denildiği görülür (Manavoğlu ve Ortaçşme, 2015: 8)

Kent ve kentleşme tanımları ortak bir ölçüt konusunda sorunludur. Geleneksel olarak kent tanımlarında büyüklük yani nüfus ve kentin statüsü kullanılırken bugün kır-kent ayrımında yoğunluk, şiddet, çeşitlilik, ölçek ekonomisi ve kozmopolitanlık kullanılmaktadır (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 46). Diğer taraftan toplum bilimi ölçütüne göre Lois Wirt kent’i toplumsal bakımından benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşmeler şeklinde tanımlamıştır. Ona göre kent sadece evlerin arttığı ve nüfusun fazlaştığı yer olarak tanımlamak doğru olmaz. Kent toplumsal yaşam üzerinden tanımlanırsa daha kuşatıcı tanımlar elde edilecektir. Kent birçok farklı insanı ekonomik, politik ve kültürel kapsamda birleştiren bir yerdir (Güllüpinar, 2013: 66). Bu açıklamalar ışığında kent kırdan farklı olan bir yaşantının olduğu, görece nüfusu fazla olan aynı zamanda kırdan olmayan birçok imkan ve fırsatı bünyesinde barındıran bir yer olarak tanımlanabilir. Niğde’nin nüfusu, nüfusunu oluşturan insanların özellikleri, insanların yaşantısı ve şehrin olanakları yukarıdaki kriterlere uygun olduğu için her bakımdan kent kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

Kent açıklamalarından ve tanımlama çalışmalarından sonra çalışma için üzerinde durulacak bir diğer konu ise erkeklik ve mekândır. Çünkü Lefebvre göre fiziksel ve toplumsal alanlar olarak gerçek mekânlar maddi süreç ve anlamlandırmalar sonrasında üretilir. Ona göre mekân anlamlandırılan, tasarlanan ve yaşanan yerler olmak üzere diyalektik üçlü üzerinden düşünülmelidir (Doğan, 2007: 99-100). Erkeklik nerelerde

oluşur, nerelerde yeniden üretilir? Ya da erkekler hangi mekânları kendilerine uygun bulurken hangi mekânları tercih etmezler? Bazı mekânlar sadece erkeğe özgü kabul edilip kadınlar dışlanırken (erkek hamamı, mahalle kıraathanesi, hipodromlar, erkek öğrenci yurtları, askeri kıışlalar.), bazı mekânlarda kadın, erkeklerle işbirliği ile söz konusu mekânda bulunsa da bu mekânlar erkek mekânları olarak anılmaktadır, örneğin pavyonlar, randevu evleri. Bu iki tip mekân anlayışının dışında kadınların erkeklerle gündelik hayat içinde paylaştıkları 4 mekân vardır: 1-Ev 2- Ulaşım araçları, terminaller ve duraklar 3- İşyeri 4- Sokak (Özby,2013: 192). Ancak her ne kadar gündelik hayatın üretilmesinde kadın erkek aynı mekânları birlikte paylaştılar da o mekâna yükledikleri anlam ve mekânı deneyimleme durumları farklılık göstermektedir. Örneğin bir erkeğin sokaktaki yürüyüşü, konuşması, geç saatlere kadar sokakta kalması, kimi zaman dışarıda oturması ile kadının aynı mekânı deneyimlemesi erkek egemen kültürün olduğu toplumlarda oldukça farklıdır. Sokakların ne kadar güvenli olduğu, dükkanların ne zaman ve kaç kadar açık olduğu, ulaşım saatleri ve ağırları aslında cinsiyetlendirilmiş mekân anlayışıyla ortaya çıkan ifadelerdir.

Kentsel mekânları deneyimlemek özel bir örnek olarak kalabalık toplu taşıma araçları üzerinden düşünülebilir. Toplu taşıma araçlarında rahat etmek toplumsal cinsiyet ve fiziksel özelliklere göre farklılaşır. Güçlü bir erkek toplu taşıma araçlarında güçsüz bir erkeğe ya da bir kadına göre daha rahat yolculuk yapmaktadır. İtilip kalkılma, elle taciz edilme, çok yakın temas toplumsal cinsiyet ve fiziksel güce göre değişmektedir. Kadınların kalabalık toplu taşıma araçlarında genellikle rahatsız edilmeleri toplumsal cinsiyet bağlamında kendilerine yüklenen roller ve fiziksel olarak güçsüz kabul edilmelerindendir. Ayrıca kent merkezine yabancı olma, karşılaşılan fiziksel şiddet ve taciz kişiyi korumasız ve kırılgan hissettirebilir. Bu durum kentsel mekânda ete kemiğe bürünen imkanların bedenselleşmesi ile açıklanır (Sennett, 1996, s.6'dan aktaran Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 132). Bu “bedenselleştirme” erkeklik ve kentsel mekân ilişkisinin önemli bir göstergesidir. Kentsel mekânı ifadede herkese açık bir alan olarak nitelemeler olmasına rağmen “bedenselleştirme” durumuna göre kadın ve erkeğe göre paylaşım yapılmakta ve bu paylaşımında farklılıklar olmaktadır. Bir kadının kentsel mekânı deneyimlemesi ve kenti kullanma hakkı ile bir erkeğin bunu deneyimleme ve kullanma hakkı yukarıda sayılan özelliklere (cinsiyet, fiziksel güç) göre gündelik yaşamda farklı gerçekleşmektedir.

Bedenselleştirme: İnsanlar her zaman bir yerde ve bir zamanda bulunurlar ve farkındalığımız esasen bir bedene sahip olduğumuz gerçeğinden etkilenir.

Bedenselleşme süreci, tekil bedenin çeşitli ölçeklerde nasıl geniş anlam ağlarıyla bağlantı kurduğunu; bedenın dış güçler tarafından ‘oluşturulması’ ile aynı anda toplumsal ve kültürel ilişkilerin beden tarafından ve yardımıyla üretildiğini anlatır.

(Cresswell, 199, s.175-178’ den aktaran Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 133)

Toplumsal ve kültürel ilişkilerin bedene ve ona bağılı değişkenlere indirgenmesi kentsel mekânların cinsiyetlendirilmesine de yol açmıştır. Bir kişinin sadece erkek olması ya da sadece kadın olması geç saatlerde dışarı çıkmayı belirleyebiliyorsa, biyolojik cinsiyet farklılığından dolayı bir kişinin taciz edilme olasılığı artıyorsa kentsel mekânın deneyimleme olanağının aynı olduğunu söylemek safdillik olur. Kent merkezindeki mekânlara anlam yüklenilmesi, bazı mekânların sadece erkeklere özgü kabul edilmesi, kadınlar ve egemen erkeklik kalıbına uymayan erkekler için bazı mekânların korku mekânları olarak kabul edilmesi bedenselleştirmenin ve daha fazla alana sahip olmak için belirleyici olan değişkenlerin bir uzantısıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi kamusal alanı kullanan erkeklerin bazı mekânları cinsiyetlendirdiği görülmektedir. Cantek’in (2014: 132-133) “*Kenarın Kitabı*” adlı eserinde belirttiği gibi “mekânı cinsiyetlendirmek” toplumsal cinsiyet ayrımı ve “cinsiyet rejimi” anlayışının bir sonucudur. Özellikle erkeklerin kamusal alanda sadece erkeklere has olarak kullandıkları ve kadınların girmesinin uygun görülmediği toplumsal bir kabul olarak karşımıza çıkan mekânlarda erkeklik yeniden üretilmektedir. Gündelik hayatta alışveriş yapılan, gezilen, oturulan yerler mekâna yüklenen anlamlarla farklılaşmaktadır. Ayrıca mekâna yüklenen anlamlarla mekânın kullanımı kadın ve erkeğe göre de değişmektedir. Kent ve gündelik hayat üzerine yazan kuramcılara göre ilk bakışta öyle görülme bile şehirler ve kasabalar toplumsal yönden cinsiyetlendirilmiştir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 19). Gündelik hayat her birimizin hayatının merkezinde olmasına rağmen bunu açıkça görmemiz pek olanaklı değildir. “Aşına olunan şey her zaman bilinen değildir” sözü bu durumu oldukça güzel özetlemektedir. (Jarvis, 2009’dan aktaran Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 25). Örneğin kent merkezleri genellikle kadın ve çocuklar için korku, kaygı, şiddet ya da sapkınlıkla yansıtılmaya çalışılır. Kentlerin her koşulda herkesin rahat deneyimleyemediği bir yer olarak aktarılması da onun çekiciliğini arttırır. Bu aslında kentlerin erkek zevklerini yansıtan riskli ve heyecan verici tarafına işaret eder (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 26). Bu çalışmada aşına olmanın ötesine geçerek sorgulayıcı ve anlamaya dönük bir bakış açısıyla mekânın cinsiyetlendirilmesini ya da cinsiyete göre kullanım farklılığını (varsa) anlamaya çalışılacaktır.

İktidar ilişkileri basit ve salt şiddet kapsamında açıklanamaz. Güçlü olanların kendinden daha zayıf olanları amaçları doğrultusunda örgütlediği bir sistemdir. Giddens gibi sosyologlara göre iktidar ilişkileri şiddet, kaba kuvvet, tehdit gibi süreçler üzerine inşa edilecek diye bir şey yoktur. İktidar imkan ve vasıfların kullanılmasıyla kurulur ve kaba güce başvurulması istisnadır (Segal, Lynne, 1992: 317). Kadına kentin kullanımını sınırlı olarak açan sistem çoğu zaman kadına doğrudan şiddetle bunu dayatmaz. Ancak bin bir türlü iktidar ilişkisi ile bu anlayışı dayatır. Kentsel mekân olgusu, gelir, sınıf, cinsiyet gibi özelliklere göre ayrılmış olmasına rağmen birkaç mekân dışında (tuvaletler, soyunma kabinleri) cinsiyet ayrımı net bir şekilde çizilmemiştir. Ayrımın net bir şekilde yapılmaması kentsel mekânların cinsiyet dizaynından azade olduğu anlamına gelmez. “Gerçek erkek”, “kız gibi kız” anlayışları kenti deneyimleme, yaşam fırsatı, şiddet tehdidi, giyim, görünüş gibi sinsice uyarlamalarla kentte kadın ve erkeğe bir uygunluk ya da uygun olmama ölçütü getirmektedir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2012: 31).

Kentsel mekânın gerek erkekler için istenen bir atmosferde düzenlenmesi, gerek kadınlar için tehlikeli ve sınırlayıcı olarak algılanması kent merkezini deneyimleme konusunda cinsiyet anlayışının gözle görülür bir şekilde izlerini taşımaktadır. Kadının kendini koruması gerektiği anlayışı, sokaklarda korumasız olan kadınların tehlike ile karşılaşacağı algısı, erkeklerin biyolojik olarak üstün olduğu için var olan ya da olması muhtemel tehlikelerle başa çıkabileceği inancı kentsel mekânın düzenlenmesinde, anlamlandırılmasında belirleyici olmuşlardır. Kadını herkese açık alanda erkeğin yanında görünür kılan sistem kentlerde erkeğe tanıdığı hakları kadına tanımamaktadır. Yasal olarak dayanak bulamayan sistem toplumsal anlayış olarak kendisine destek bulmaktadır. Örneğin geç saatlerde sokakta yalnız başına yürüyen bir kadını polis korumak istemekte ya da olası tehlikeler için uyarmaktadır. Ancak benzer bir durumda erkeğin etrafa zarar verme olasılığı nedeniyle kimlik kontrolü yapılmaktadır. Dolayısıyla her yönüyle güçlü kılınan erkek, kadını kent merkezinde de sınırlamaktadır ve eşitlikçi bir söylem dikkat çekse de irdeleyen bir gözle bakıldığında kent merkezinin cinsiyetlendirilmiş yapısı görülmektedir.

1.4. Kamusal Alan, Özel Alan ve Ara Mekânlar

Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı nasıl deneyimlediklerini anlamak için yapılan çalışmada önceki bölümlerde ele alınan kavramlarla birlikte kamusal alan, özel alan ve ara mekân kavramları da açıklanmaya

çalışılacaktır. Ayrıca imam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin Niğde kentini deneyimleme durumlarını anlamak için bu kavramlardan yararlanılacaktır. Çünkü pansiyon öğrencilerinin hangi mekânları özel kabul ettiklerini, hangi mekânları herkese açık kabul ettiklerini ve hangi mekânlarda özelliği ve kısmen kamusalılığı birlikte yaşadıklarını görmek için bu kavramlar çalışma kapsamında önem arz etmektedir. Bundan dolayı kamusal alan, özel alan ve ara mekân kavramlarının literatürdeki karşılıklarını verilmeye çalışılacak ve çalışmada bu kavramların hangi anlamda kullanılacağına değinilecektir. Ayrıca hegemonik erkekliğin, toplumsal cinsiyet anlayışının, kentsel mekân deneyimindeki etkisini görmek için bu kavramlarla/alanlarla ilişkisine bakılacaktır.

İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı nasıl deneyimlediğini anlamak için kamusal ve özel alan algılarına ve yaşantılarına bakılması gerekiyor. Peki, nedir bu “kamusal alan” ve “özel alan” ayrımı ya da ilişkisi? Bu soruya sağlıklı cevap verebilmek için önce bu alanların bir açıklamasını yapmak gerekiyor. Kamu, kamusal alan, özel alan, kişisel alan gibi sözcüklerinin günümüzdeki karşılıkları, anlamları ile birlikte bu kavramların süreç içerisinde nasıl kullanıldığını da önemlidir. Söz konusu çalışmada pansiyon öğrencileri için aile ortamı, arkadaş ortamı, yatakhaneleri, yemekhaneleri, pansiyonun geneli ve sokak farklı çağrışımlar yapmaktadır. Öğrencilerin kent merkezini kullanma, tecrübe etme durumlarını anlarken sokağa yükledikleri anlam, eve bakış açıları ve pansiyon yaşamının bu ikisi arasındaki konumu bu kavramlar çerçevesinde anlaşılmaya çalışılacaktır.

Tarihsel perspektiften konuya bakıldığında Eski Yunan’da kamusal alan ile özel alan arasında keskin bir ayrımın olmadığı söylenebilir. Kamu hayatı pazarda yurttaşların bir araya gelerek kendi kendilerini temsil ettikleri komitelerde ortaya çıkmaktaydı. Bu komite insanların birbirine eşit olarak kabul edilip sorunları tartıştıkları bir zemindi (Ergene, 1994, s.78’den aktaran Dağtaş, 1999: 158). Kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrım ise ilk kez Aristoteles tarafından yapılmıştır. İnsanın bir kamusal (koinon) bir de kendine ait olan (idion) tarafı vardır. Yunan şehir devletinde özgür yurttaşların ortak kullanım alanı olan ve herkese açık olan polis (şehir) alanı kamusal, tek tek insanlara ait olan ise özeldir. Kamusal hayat pazar meydanında, açık alanda sürerken, özel alan eve bağlı olarak hayatın yeniden üretimi, kölelerin yönetimi, kadınların verdiği hizmet olarak ev çatısı altında sürer. Kamusal ile özel alan arasındaki ayrım bu şekilde başlar. Kamusal özgürlük, istikrarı gibi özellikleri temsil eder ve özel alanın karşısında yer alarak her şeyin görünür olması

anlamına gelir (Habermas, 2002: 60-61). 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan ve kullanılan “burjuva kamusal alanı” ise Paris ve Londra’da salon ve kahvehanelerde edebiyatla ilgili tartışmaların yapıldığı alandır. Daha sonra bu mekânlar siyasi sorunların tartışıldığı alanlar ve giderek toplumsal sorunların tartışıldığı ve siyasi görüşlerin alındığı alanlara dönüşmüştür. Ancak burjuva kamusal alanları tüm halka değil sadece seçkin kişilere aitti. Bu alana katılımın ölçütü ise eğitim ve mülkiyet seviyesiydi (Dağtaş, 1999: 165).

Orta Çağ Avrupa’sında kamusal alan-özel alan ayırımına ilişkin herhangi bir kanıt yoktur. Lord statüsünde bir kişinin statüsü, konumu kamusalı temsil etmektedir. (Habermas, 2002: 67-68). Kavramın tarihsel arka planında farklı kullanımların olduğu görülmektedir. Kamusallığın dönüşümüne süreç içinde bakıldığında kamusalıktan salt halk anlaşılmamaktadır. Çünkü kamusal alan denildiğinde 18. yüzyıllarda başlayan burjuva kamusallığının anlayışında kadınlar, köylüler, işçiler dışlanırken tahsilli zümrenin oluşturduğu alana işaret edilmektedir. Bu yüzyılda burjuvalar için var olan tiyatrolar, müzeler, okuma salonları kamusal alan olarak karşımıza çıkar. 20. Yüzyılda “eşit vatandaşlık” statüsü ile kamusallığın dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu defa ekonomiyle bağlantılı olmamasına rağmen siyasi kamunun yapısı ve özel alanla ilişkilendirilmesi sonucu kadınlar ve imtiyazsız erkekler siyasi kamudan dışlanmıştır (Habermas, 2002: 96). Bu açıklamadan kamunun başlangıçta burjuvaya ait bir alan olduğunu çıkarılabilir. Bununla birlikte kamusal alan devlet ve ekonominin dönüşmesi ile farklılaşmıştır.

Kamu sözcüğünün İngilizcedeki bilinen ilk kullanımı toplumun çıkarı ile eş değerlik gösterir. Buna örnek olarak 1470’te Malory’nin imparator Lucios’tan bahsederken “Roma’nın kamusal iyiliğini sağlayan diktatör” diye bahsetmesi verilebilir. Sözcüğün bu anlamının yanında yetmiş yıl gibi bir süre sonra “genel gözleme açık ve ortadan olan” anlamı eklenmiştir. 1542 tarihinde Hall, Chronicle’da “İçlerindeki kini tutamayıp kamusal ve özel alanda haykırdılar” derken kamusal ve özel alan ayırımını da yapmaktaydı. Tabi buradaki özel kavramını Hall’in üst düzey devlet erkanından, ayrıcalıklı kişi anlamında kullandığı savunulmaktadır. 17 yüzyıl sonlarında kamusal ve özel ayırımı bugünkü anlayışa benzer biçime bürünmüştür. Aslında ilk kez Fransa’da 17. yüzyılda kullanılan kamu sözcüğü tiyatro izleyicilerin oluşturduğu topluluk anlamına gelmekteydi. İzleyicilerden oluşan kamu daha önce 14. yüzyılda ise “saray ve kent” deyişiyle anlatılırdı. Londra ve Paris’teki bu kullanımlarla birlikte 18. yüzyılda kamusal alanın

nereleri içerdği, kamusal olanın kimleri kapsadığı gibi konular ön plana çıkmıştır. 1738 kayıtlarında toplum içine (kamuya) çıkan anlamında Fransızca bir sözcük olan “kozmpolit” sözcüğü bu sözcükle alakalı kullanılmaya başlanmış ve sözcüğün İngilizcedeki eski bir kullanımı da burjuva toplumu tarafından benimsenmiştir. Kozmpolit insan ise alışık ve benzer olmayan ortamlarda rahat hareket eden bir insandır. Burjuvaların toplumsal kökenleri üzerindeki algıları değişmiş ve yaşadıkları şehir çeşitli grupların etkileşime geçtiği mekânlar olmuştur. Böylece kamu sözcüğü modern anlamına bürünmüştü ve aile ve yakın arkadaşların dışında geçen yaşam anlamına geliyordu. Kamusal sözcüğü odak noktasında büyük şehirlerde bulunan, karmaşık toplumsal grupların bir araya geldiği ve ilişkilerin kurulduğu yaşam alanı olarak kullanılmaya başlanmıştı. Bu dönüşümler sonrasında “kamusal” sözcüğü herkesin denetimine açık olan, herkesin deneyimleyebileceği anlamına gelirken, kişinin kendisi, ailesi ve arkadaşlarını kapsayan ve onlarla sınırlanan korunmuş, saklanmış yaşam alanı ise “özel” sözcüğü ile anılmıştır (Sennett, 2010: 32-33)

Özel alan ve kamusal alanı bir ikilik, karşıt şeklinde ele alan görüşler özel alanı, kişisel, psikolojik, doğal, duygusal bağlamda değerlendirirken (Acar-Savran, 2002: 255), kamusal alanı ise yaygın bir biçimde özel alanın karşıtı olarak kullanılırlar. Bu kullanım içinde ev dışılığı, pazarları, sokakları, tiyatroları, sinemaları, işyerlerini ya da “politik” damgasını taşıyan her türlü mekân, kuruluş ya da ilişkileri kapsar (Acar-Savran, 2002: 283). Kamusal ve özel alanın sınırları, bu alanların birbirinden hangi çizgilerle ayrıldığı ya da ayrımında kesin çizgilerin olup olmadığı, bireylerin yaşam alanlarında kamusal ve özel alan ayrımı konularının tartışıldığı modern dönemde, kavramı açıklamada önemli bir referans noktası olan Habermas kamusal alanı herkese açık alan olarak tanımlar. Ona göre kamusal alan kapalı toplulukların dışında olan alandır. Ancak bu açıklama kavramı kalabalıklarca nitelenecek hale sokmamalıdır. Kamusal alan kavramı daha ziyade kurumlara yönelik bir kavramdır. Kamusal alan herkesçe erişilebilen, ayrıcalıkların ortadan kaldırılmış olduğu ve genel norm ve meşrulukların keşfedildiği alandır (2002: 58-67).

Kamusal mekânlar ya da kamusal bölgeler herkese ait olmalıdır. Ayrım gözetilmeden tüm insanların kullanabildiği mekânlardır. Açıklık ve paylaşımın bulunduğu alanlardır. Kamusal alan Orta Çağ’daki kullanımın aksine milliyeti, cinsiyeti, yaşı, sosyo ekonomik durumu, etnik yapısı ne olursa olsun ayrım yapmadan mekânın herkese açık olmasıdır. Kamusal alan gerçekten farklılıkları bir araya getirilmesini sağlayan alandır. Bundan

dolayı kamusal alanın bir insan yaratımı olduğunu söyleyebiliriz (Sennett, 2010: 138). İnsanların katkılarıyla oluşturdukları bu ortak alanlara insan yaratımı denilmesini sebebi budur.

Sonuç olarak Antik Yunan'dan “kamusal” sözcüğünün günümüze yakın anlamda kullanıldığı 18.yüzyıla kadar kamusal alan-özel alan ayrımı gittikçe belirginleştiği söylenebilir. Oysa Antik Yunan'da katı bir ayrımın olduğu söylenemez. Yukarıda da değinildiği gibi bu ayrımdan günümüzdeki anlamında olmasa bile ilk bahseden Aristoteles'tir. Kamusal hayat pazar yeri, açık alan olarak kullanılagelmesine rağmen tarihsel süreç içinde başlangıçta herkese açık alanlar değildir. Örneğin Feodal dönemin sonlarına kadar kamusal alanda görünür kılınma herkese has bir durum değildi. Kamusal alanda söz sahibi olmanın ölçütleri erkek olma, özgür olma, soylu ve varlıklı olmaydı. 16.yüzyıldaki ticari kapitalizmin ve kent yaşamının gelişmesiyle birlikte Rönesans ve Reform hareketleri sonucu burjuva sınıfı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Habermas'ın üzerinde durduğu “burjuva kamusal alanı” ile tahsilli ve varlıklı kişilerin girdiği alanlar karşımıza çıkmaktadır. 19 yüzyıldan itibaren ise kamusal alana devlet müdahalesi dikkat çekmektedir. Burjuva kamusal alanının ekonomik dengesizliğe yol açtığı gerekçesiyle devlet eliyle yapılan müdahale ile kamusal alana devlet de dahil olmuştur (Dağtaş, 1999: 171-172)

Aslında Habermas “Kamusal alan, her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturduğu alandır” şeklindeki sıkıştırılmış bilgi veren tanımı (Özbek, 2004: 9-10) ile kavramsallaşmada temel oluşturmuştur. Habermas kamusal alanı aslında sivil toplumun içinden çıkan özgül bir alan olarak değerlendirmektedir. İnsan ilişkileri ve etkinlikleri bu çıkardığı sonuçtur. Yani Habermas kamusal alanı kültürel ve toplumsal örgütlenme alanı olarak vermektedir (Özbek, 2004: 27). Türkiye’de kamusal alan kapsamında ise “umumi”, “aleni”, “amme” gibi terimler yer almaktadır. Bu terimlerle anlatılmak istenen ise “herkese açık” anlamıdır (Özbek, 2004: 30-31). Aslında toplumsal kültürel bağlamda Türkiye’de kamusal alanın daha ziyade “umumi” anlayışında kullanıldığı söylenebilir. Kamusal alanın sivil halkın etkileşim halinde olduğu bir alandan ziyade bu şekilde değerlendirilmesi “ayıp”, “yasak” gibi dayatmaları da beraberinde getirmiştir.

Kamusal alan ve özel alan ayrımında insan ilişkileri ve etkinlikleri önemli bir çizgidir. Karşıt iki alan olarak anılan bu kavramların ayrım noktasında “kişisel” ya da “politik”

olma özellikleri önemli olsa da anlama noktasında yeterli değildir. Çünkü gelişen teknoloji ile birlikte kamusal alandan kişisel alana açılan pencereler artmıştır. Ancak buna rağmen kamusal alanı özel alandan ya da özel alanı kamusal alandan ayıran önemli çizgiler vardır.

18.yüzyılda büyük şehirlerin yurttaşları, tavırlarıyla olduğu kadar inançlarıyla da kamusal yaşamın ne olup olmadığını tanımlamaya çalıştılar. Kamusal ve özel arasında çizilen çizgi, öz olarak örneğin kozmopolit, kamusal davranışta bulan medeni talepleri; örneğin ailede bulan doğanın talepleri karşısında dengeleyen bir çizgiydi. Onlara göre bu talepler birbiriyle çelişiyor, onlar da bütünlüklü bir bakış açısıyla birinden yana seçim yapmayı reddedip her ikisini de dengede tutuyorlardı. Yabancılar karşı duygusal anlamda tatmin edici bir tutum sergilerken aradaki mesafeyi de korumak, 18.yüzyıl ortalarında insan denen hayvanı toplumsal bir varlığa dönüştürme aracı olarak görülüyordu. İnsan kendini kamusal alanda *yaparken*, özel alanda, öncelikle de aile yaşantısı içinde doğasını *gerçekleştiriyordu*. Kozmopolit merkezdeki kamusal ve özel yaşam ayrımında özlü ifadesini bulan medeni talepler ile doğal talepler arasındaki gerilim yalnızca çağın yüksek kültürüne nüfuz etmekle kalmamış, sıradan yaşam alanlarına da yayılmıştır (Sennett, 2010: 35).

İnsanlar kamusal alanda yabancılar karşı mesafeli davranırken aile içinde ya da özel yaşamında daha doğal davranırlar. Bu durum kamusal alanın herkese açık olması ve herkesin kontrol etmesi özelliğiyle alakalıdır. Kamusal alanda hem her çeşit insan ve ilişkiler söz konusu iken hem de açıkta olma, gözlenebilir olma söz konusudur. Bundan dolayı kamusal alanda yabancılar karşı mesafeli davranılmaktadır. Ancak özel alan daha ziyade saklanma, gizlenme, korunma anlamında kullanıldığı ve deneyimlendiği için kişinin doğal davrandığı, doğal taleplerinin olduğu alandır. Belki de kamusal ve özel alan ayrımında davranıştaki içtenlik ve kişinin rahat olması bir ölçüt olarak kullanılabilir. Çünkü kozmopolit insanın rahatlığını sınırlayan diğer insanın özel yaşam alanıdır. Oysa kozmopolit insan kamuyu rahatça deneyimleyebilir. Kozmopolit insanın rahatlığından insanı yine koruyan kendi özel yaşam alanıdır. Bundan dolayı ve bu gerekçeyle özel alanı kişinin doğal anlamda daha rahat olduğu, kamusal alanı kişinin toplumsal anlamda dışa dönük olduğu, herkesçe kabul edilebilir isteklerini karşıladığı herkese açık alan olarak nitelemek mümkündür. Bu kullanımların kapsam genişliği günümüzde tartışılır olmasına rağmen ben araştırmada kentsel mekânı kamusal alan, öğrencilerin mahremiyet (kişisel, korunmuş, saklanmış) alanlar diye tabir ettikleri alanlar (aile, pansiyon odası) ise özel alan olarak değerlendirilecektir.

Türkiye’deki siyasal İslam ve tesettür olgusu kamusal alan diye kabul edilen kentsel alanda kadınların örtünmesine özel bir önem vermektedir. Özel ve kamusal alanın kadının örtünmesi ile değişikliği bu alanları deneyimlemede farklı beklentiler doğurmaktadır (Acar-Savran, 2002: 256). Yakın geçmişte kadınların türban takmasının kamusal ve özel

alan bağlamında oluşturduğu tartışmalar da bu kapsamda insanların karşısına çıkmaktadır. Resmi kuruluşlardan kadının özel alanına karışılmadığını ama kamusal alanda (buradaki kamusal alan resmi devlet daireleri, üniversiteler, askeri okullar, kırlalar vb. bağlamında kullanılmaktaydı) başörtüsünün takılamayacağı yönündeki açıklamalar büyük tepki çekmişti. Çünkü araştırmamda da önemli bir faktör olan din, kadının diğeri insanlara açık alanda örtünmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle bu bağlamda imam hatip lisesi öğrencilerinin kamusal ve özele alana bakışını anlamak araştırma için önem arz etmektedir. Çünkü bu durum aynı zamanda erkeğe kamusal alanı kullanmada kadına nazaran bir özgürlük atfedebilir. Kamusal alanda kadın olmasına rağmen görünürlüğü tartışılmaktadır. Aynı zamanda kamusal alanı rahat deneyimleme konusunda tartışma yaratabilir. Erkeklik üzerine yapılan bu çalışmada dini eğitim verilen bir okuldaki erkek öğrencilerin bu konu üzerine değerlendirmeleri de elde edilmeye çalışılacaktır.

Kamusal alan ve özel alan sözcüklerinin tarihsel süreçteki değişimi ile hareketlere baktığımızda İlk Çağ'dan itibaren ağırlıkta erkeği kamusal alanda görünür kılan ve erkeğe kamusal alanı rahat deneyimleme imkanı tanıyan bir anlayış dikkat çekmektedir. (Habermas 2002: 60). Bu anlayış ise kadını özel alana hapsetme, kamusal alanı sınırlı kullanma ya da kamusal alanı kullanırken yine erkek kontrolünde olma sınırlılıkları getirmektedir. Kadının hane içindeki ücretsiz emeği, yeniden üretimdeki rolü, sokaklarda karşılaştığı ya da karşılaşabilme korkusu ile karşı karşıya getirildiği şiddet, kent meydanlarının erkeklerce dizayn edilip erkeklerin kadınları sınırlarcasına edindikleri deneyimler kadını özele alana iten belli başlı faktörlerdir. Bununla birlikte her ne kadar erkek egemen toplumlarda kadınlar kamusal alandan özel alana çekilmek istense de özel alanda dahi kimi zamanda cinsiyetlendirilmiş mekânlar olmaktadır. Örneğin bir misafir geldiğinde kadınların oturdukları ve kullandıkların yerlerin erkeklerin kullandıkları yerlere göre daha içte olması, daha az görünür olması hatta kimi zaman daha düşük konforlu olması anlaşılmaya ihtiyacı olan bir durumdur. Özel alan nedir, kamusal alandan farkı nedir ve niçin her iki alanda da cinsiyetlendirilmiş mekânlar vardır gibi sorulara verilecek cevaplar aslında bu alanlarda erkek ya da kadının neler yapabileceğinin sınırını belirleyen görüşlerdir. “Kadın kamusal alanda şunları yapmamalıdır” ya da “kadın eve yabancı bir erkek misafir geldiğinde şunları yapmamalıdır” kalıp yargıları cinsiyetlendirilmiş mekân beklentisinden doğmaktadır.

Zeybekoğlu (2013: 77) hegemonik erkekliğin çerçevesini “iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imgesi” olarak belirtmiştir. Bu hegemonik erkekliğin kamusal alanı düzenlemesini ise Connell’ın şu sözleriyle özetmiştir:

“Sokak büyük bir erkeklik/kadınlık biçimleri ve cinsellik tiyatrosudur. Orada birçok şey yapılır. Kadınların alanları bellidir. Onlar bebekleri gezdirir, alışveriş yapar. Sokaklarda büyük ölçüde kadınları yapmasına izin verilen başka bir fahişeliktir. Otomobil, kamyon, otobüs kullanma, küçük suçlar, polislik, araba tamiri, yani doğrudan sokağın kendisi ise öncelikle erkeklere aittir.”

Mevcut yaygın erkekliğin kamusal alanda kadınları ve kendi ölçütü dışındaki erkekleri dışladıkları çoğunlukla karşılaşılan durumlardır. Erkeklerin kamusal alandaki rahat davranışlarının ve çoğu zaman farklı şekillerdeki tacizlerin hegemonik erkeklik için diğerleri diye tabir edilen grupların ilişki ağını ve yaşam alanını daralttığı söyleyebilir. Hazırlanan bu tezde erkek öğrencilerin kamusal alanda kendilerini nasıl gördükleri, bir hakimiyet anlayışlarının olup olmadığı, erkek ve kadının kamusal alanda nasıl olmaları gerektiğine yönelik anlayışları anlaşılmaya çalışılacaktır.

Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı nasıl deneyimlediklerini anlamak için yapılan bu çalışmada pansiyon ya da öğrencilerce sıkça kullanılan yurt, aileden uzak erkek çocuklar için ailenin dışında bir alan, ancak aynı zamanda diğer insanlardan farklı olarak samimi oldukları arkadaşlarıyla belli bir mahremiyeti barındıran bir alandır. Bu bakımdan yurt (pansiyon) söz konusu kişiler için bir “ara mekân”dır. Cantek’in Kenarın Kitabı adlı eserinde sokağın içindeki ev, evin içindeki sokak diye üzerinde durduğu balkonları kadınlar için “ara mekân” olarak kabul etmesi pansiyonu (yurt) bu öğrenciler için aynı konumda kabul etmeye dayanak oluşturur (2014: 122-124). Yurt tamamen mahremiyetin, yalnız kalmanın mümkün olmadığı, aile ortamından farklı bir yaşam olması ve diğer taraftan sokaktan farklı olarak belli bir yaşantıyı ve özelliği içermesi, kişilerin kendini güvende görmesi bakımından hem içeride hem dışarıda olma özelliklerini kapsamaktadır. Yurdu (pansiyonu) öğrenciler için ne tam olarak kamusal alan ne de tam olarak özel alan kabul edilemediğinden “ara mekân” olarak kabul etmek doğru olacaktır.

Daha önceki bölümlerde açıklanan toplumsal cinsiyet (biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun erkek ve kadının rollerine yönelik yüklediği anlam) ile hegemonik erkeklik (cinsiyetlendirilmiş üstünlük) birbirinden bağımsız düşünülemez. Bu ilişki ise tek bir elden, toplumsallaşma ile sağlanmaktadır. Toplumsallaşma/sosyalleşme ile sağlanan cinsiyet rejimi anlayışı sonucunda inşa edilen egemen erkeklik kendini her alanda

göstermektedir. Söz konusu alanlardan birisi de kent merkezleridir. Kamusal alan diye algılanan kent merkezlerinde, aile ortamı olarak algılanan hane içi özel alanda ve araştırma öznelerinin kamusallığını ve öznelliğini kesiştirmesi ve tam olarak barındırmaması itibariyle ara mekân denilen pansiyon yaşamında yukarıda bahsedilen toplumsallaşmanın, cinsiyet anlayışının uzantıları anlaşılmalı çalışılacaktır. Ayrıca mevcut erkeklik algısında ise aile, din, eğitim gibi belli başlı kurumların son derece önemli rol oynadıkları söylenebilir. Bundan dolayı “Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi” adlı çalışmada erkekliğin inşasında eğitim ve dinin rolüne değinilerek erkeklik anlayışının kentsel mekânları kullanmaya nasıl yansıdığı anlaşılmalı çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada niteliksel yöntem ve araştırma teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi son yıllarda sosyal bilimlerde yaygın olarak tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. İnsan ve toplumun yapısının değişken olması nedeniyle bu alanla ilgili olgularda genelleme yapmaktan çok, olguları anlamaya çalışma daha önemli görülmektedir. Fen bilimlerindeki paradigma değişikliği sosyal bilimleri de etkilemiştir ve gerçeğin mutlak, değişmez bir bakış açısıyla kavranamayacağı düşünülmüştür. Bundan dolayı sosyal olguların doğal ve bütüncül bir şekilde kavranabilmesi için niteliksel yöntem ön plana çıkmıştır (Karataş, 2015: 62). Sosyal bilimler insan davranışını sosyal bir çevrede yani toplumsal etkiler içerisinde yorumlayıp anlamlandırdığı için fen bilimlerinde olduğu gibi olguları dış faktörlerden soyutlanmış, steril bir çalışma ortamında ele almaz. Sosyal bilimlerde bir olgu diğer olgu ve olaylara göre yorumlanacağından fen bilimlerin tam tersine olgu ve olaylar yumağından hareket edilir. Bu amaç ve çaba nitel çalışmaları bir gereklilik olarak ortaya çıkarmıştır (Topkaya, 2006: 13). Her ne kadar pozitivist anlayışa göre bilim ölçülebilen değerler üzerinden yapılsa da günümüzde niteliksel araştırmada niceliksel araştırma kadar geçerli ve meşrudur. “Ne kadar” sorusu bizi niceliksel yönteme götürürken “ne”, “nasıl” soruları bizi niteliksel yönteme götürmektedir. Çünkü niteliksel yöntemde amaç anlamaktır. Sosyal gerçekliği derinlemesine kavramak isteyen araştırmacı bu yöntemde bir yorumlama, anlamlandırma faaliyetine girmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 33-34). “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma”(Yıldırım ve Şimşek, 2008:39) olarak tanımlanan nitel araştırmada konu edilen olgu veya olaylar kendine yüklenen anlamlar çerçevesinde kendi doğal sınırlarında anlaşılmaya çalışılır. “Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi” adlı çalışmada bir sıklık vermekten ziyade öğrencilerin davranışlarını anlama ve anlamlandırma amacı olduğu için söz konusu

yöntemin araştırma konusuna daha uygun olduğunu düşünülmüştür. Bundan dolayı çalışma niteliksel yöntem çerçevesinde yürütölüp bu kapsamda bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

2.1. Araştırma Teknikleri

Söz konusu çalışmada Niğde imam hatip lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kentsel mekânı deneyimlemesi konusu hakkında derinlemesine ve ayrıntılı bilgiye ulaşmak amaçlanmıştır. Anlamaya yönelik yapılan bu çalışmada saha çalışması yapılmıştır. “Saha araştırması, kendi gündelik yaşantılarının doğal akışında hareket eden insanların incelenmesidir” (Neuman, 2014:541). Bu doğrultuda sahadan toplanan bilgilerle yorumlama ve anlamlandırma yapılmıştır.

Nitel araştırma çerçevesinde bilgi toplanırken görüşme, gözlem ve yazılı materyallerin analizi gibi teknikler kullanılabilir. Yazılı materyaller konuyla ilgili yazılı belge ve dokümanlardır. Çalışmada görüşme ve gözlem teknikleri ile bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Nitel çalışmada en çok tercih edilen görüşme tekniğinde bireylerin öznel deneyimleri, değer ve algıları, duygu ve düşünceleri güçlü bir şekilde ortaya konabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 40). Araştırma özneleri ile bireysel ya da grup görüşmeleri yapılabilir. Mülakat da denilen görüşme tekniğinde görüşmecilerin kendilerini anlatma, sorulan sorulara sözel cevap verme, duygularını doğrudan aktarma olanakları vardır. Kullanılan diğer bir teknik ise gözlemdir. Gözlem herhangi bir davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak ve incelemek için başvurulmuş bir tekniktir. Bu teknikte herhangi bir ortam ya da kurumda oluşan davranış üzerine gider. Davranışa ilişkin ayrıntılı, kapsamlı ve zamana yayılmış veriler elde edilir. Yani bu teknikte davranışın fotoğrafı çekilmek istenir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 169). Gözlem tekniği ile araştırma öznelerinin gündelik yaşamları ile ilgili bilgi toplanmıştır. Araştırma öznelerinin kent merkezindeki davranışları, gittikleri yerler, arkadaşlarına verdikleri tepkiler gibi konularda gözlem tekniği önemli bir yer tutmaktadır. Yine gözlem tekniği elde edilen bilgiler ile görüşme tekniğiyle elde edilen bilgiler karşılaştırılıp tutarsızlıklar varsa tespit edilmeye çalışılmıştır.

Özellikle araştırma konusunda derinlemesine ve anlaşılır bilgiler elde etmek için katılımlı gözlem tekniği tercih edilmiştir. Katılımlı gözlemden araştırmacı ortamı, araştırma öznelerini, araştırma öznelerinin davranışlarını onların içinden, onlardan biriymiş gibi gözlemlemeye çalışır ve araştırma özneleri ile onların gündelik yaşamlarını, pratiklerini deneyimleyerek araştırma sorunsallarını anlama çabasına girer. Öğrencilerle birlikte

gezerek, onların gittiği ortamlara giderek, aynı odada samimi bir havada onlardan biriymiş gibi ortamı deneyimleyerek bu teknik kapsamında bilgi toplamak amaçlanmıştır. Gözlem ve görüşme tekniğinin yanında elde edilen verilerin sağlıklı bir şekilde olması ve saklanması için saha notlarına da yer verilmiştir. Araştırma notları yapılan görüşme ve gözlem sonrasında araştırmacının deneyimlerini unutmadan not etmesidir. Bu notlar sayesinde araştırmacı hem görüşme ve gözlem sırasındaki önemli ayrıntıları verileri analiz ederken kullanmakta hem de diğer tekniklerle elde ettiği bilgilerin güvenilirliğine bakmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında saha notları görüşme ve gözlem tekniklerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Sahada iki farklı zamanda geçen toplam on iki-on üç haftalık sürede mülakat, gözlemlerden elde edilen veriler ve araştırma notları kullanılmıştır. Araştırma öznelerinden önceden hazırlanan sorularla mülakat yaparak bilgi toplamıştır. Mülakatta araştırma öznelerine ve o an oluşan atmosfere göre değişkenlik gösteren ama konusu belli olan yarı yapılandırılmış sorular tercih edilmiştir. Cevap almakta sıkıntı yaşanan bazı sorular farklı zamanlarda tekrar sorularak cevap almak amaçlanmıştır. Mülakatlarda doğrudan soru-cevap uygulamasının ötesinde önceden belirlenen, cevap aranan soruları sohbet ortamında duruma göre sırayla sorup cevap almaya çalışılmıştır. Her görüşme görüşmecilere açıklama yapıp, onların onayları alındıktan sonra ses kaydına alınmıştır. İlk görüşmelerde görüşmeciler başlangıçta ses kaydından tedirgin oldukları gözlenmiştir. Sonrasında grup görüşmesinin de etkisiyle oldukça rahat atmosferler yakalansa da araştırma özneleri ses kaydına pek sıcak yaklaşmamışlardır. Ses kaydı sırasında araştırma öznelerinin tedirginlik yaşamaları nedeniyle genel itibarıyla görüşmede verilen cevapların kaydedildiği notlar kullanılmıştır, ses kayıtları her iki grupta da başlangıçtaki birkaç görüşme ile sınırlı kalmıştır.

Görüşme sırasında genel olarak;

İmam hatip yatılı erkek öğrencileri için erkekliğin ne ifade ettiği, erkekliği nasıl değerlendirdikleri, imam hatip yatılı erkek öğrencileri için kadın erkek ilişkisi ya da erkekler arası ilişkilerinin nasıl olduğu, öğrencilerin erkeklik algısının kamusal alanı kullanmada farklılığa yol açıp açmadığı, öğrencilerin kentte hangi mekânları tercih ettikleri, hangi mekânlara gittikleri ve gitmedikleri ve bunların nedenleri, sokağa çıktıkları saatler ve nedenleri, yurt (pansiyon) hayatının ve erkek erkeğe yaşamının nasıl olduğu, sokakta nasıl giyindikleri, nasıl davrandıkları, nasıl konuştukları ve bu durum üzerinde

mensup oldukları okul türünün etkisi olup olmadığı, nerelerden, niçin alışveriş yaptıkları gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu konularda bilgi toplanabilecek sorular görüşmecilere göre farklılaşsa da aynı doğrultuda devam etmiştir. Her iki grup görüşmecilerle de süresi 1-2 saat arasında değişen toplam 16 mülakatla bilgi alınmaya çalışılmıştır.

Öğrencileri gündelik hayatın doğal akışı içinde görmek açısından kullanılan gözlem tekniği faydalı olmuştur. Gözlem tekniği ile hem görüşme esnasında hem pansiyon yaşamı hakkında hem de kent merkezinin nasıl deneyimlendiği konusunda önemli verilere ulaşılmıştır. Görüşme tekniğinde olduğu gibi gözlem tekniğinin uygulanışında da ilk görüşmeler beklentinin altında kalmıştır. Ancak araştırma öznelerinin araştırmacının varlığına alışmaları sürecin devamı için oldukça önemli olmuştur. Özellikle görüşmecilerin kent merkezindeki yürüyüşleri, gittikleri mekânlardaki tavırları, pansiyon yaşantıları ve kentte birbirleriyle olan ilişkileri gibi konularda gözlem tekniği oldukça fayda sağlamıştır. Bununla birlikte görüşme anında da içinde bulunulan duruma göre net bilgi vermeme olasılığına karşın da gözlem tekniği kullanılmıştır. Böylece görüşmeler sırasında görüşmecilerin söyledikleri ile yaptıkları arasında bir fark olup olmadığı da gözlenmiştir. Ayrıca haftanın belli günleri pansiyona ve araştırma öznelerinin yatakhanelerine gidilerek gözlem yapılmış ve not tutulmuştur. Gerek mülakat sırasında gerek sohbet esnasında dikkat çeken konular ise ortamdan ayrıldıktan sonra deftere not edilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen veriler kavramsal çerçeve kapsamında analiz edilmiştir. İlk görüşmeden itibaren tüm görüşmeler ya ses kaydına alınmış ya da birebir not edilerek kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerin ses kaydını görüşmeler sonrasında evde birkaç kez dinlenip transkripsiyonu yapılmıştır. Her görüşme için görüşmenin yapıldığı yer, tarih ve saat başlangıçta not edilmiştir. Görüşmedeki soru ve cevapları yazdıktan sonra ise görüşmeye dair küçük bir değerlendirme yapılmıştır. Bu tekniklerin ayrılmaz bir parçası olan araştırma notları her görüşme ya da gözlem sonrasında tarih atarak yazılan bütünleyici bilgiler ve sonrasında hatırlanan önemli ayrıntıları veri için kullanılmıştır. Verilerin analiz sürecinde görüşmeler ve gözlemlerden elde edilen bilgiler araştırma notlarının katkısı ile kullanılmıştır. Görüşmeler ve gözlemler başlangıçta sadece yazıya aktarıldı. İki farklı zamanda toplamda on iki-on üç hafta süren saha çalışmasında elde edilen veriler saha çalışması bitene kadar analiz edip değerlendirilmeden araştırmacı tarafından sadece zaman zaman okundu. Eksik görülen, yeterli bulunmayan alanlarla ilgili çalışmalar yapıp sahada

bununla ilgili veriler elde edilmeye çalışıldı. Saha çalışması bittiğinde elde edilen veriler analiz edildiğinde yeteri kadar bilgiye ulaşıldığı kanaati ile saha çalışmasını sonlandırıldı. Saha çalışması sonrasında elde edilen veriler erkeklik, hegemonik erkeklik, erkeklik ilişkisinde eğitim-din, erkeklik algısının kent merkezini deneyimleme üzerindeki etkisi ve pansiyon değişkenleri başlıkları altında değerlendirildi. Öncelikle görüşme esnasında araştırma öznelerinin verdikleri cevaplar analiz için kullanıldı. Bununla ilgili varsa gözlemlerin bilgisine yer verildi ve son olarak alınan notlarla konuya eklemeler yapıldı. Analiz sürecinde beklenen bilgilerden ziyade konuyu anlamak için yeterli bilginin olup olmadığı ölçüt olarak alınmıştır. Bundan dolayı tüm ayrıntıya yer vermeye özen gösterilmiştir. Araştırmacı tarafından farklı zamanlarda elde edilen görüşme, gözlem ve araştırma notlarını birbiriyle ilişkilendirmekte çekilen güçlük nedeniyle söz konusu tez çalışmasının analiz süreci yaklaşık saha çalışmasının gerçekleştirildiği süre kadar zaman almıştır. Araştırma öznelerinin ifadeleri ile kavramsal çerçeve arasında bağ kurularak davranışlar ve tutumlar anlaşılmaya çalışıldı. Gözlem ve görüşme sonrasında elde edilen bulgulara “niçin” ve “nasıl” soruları sorularak verilere ulaşılmıştır. Analiz süreci anlamlandırma, yorumlama ve bilgiye ulaşma durumlarını kapsamıştır.

2.2. Araştırma Özneleri

“Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi” adlı çalışmada sahaya iki farklı zamanda inerek tamamlanmıştır. 2014-2015 eğitim-öğretim yılının ikinci dönemi 12. sınıflardan aynı yatakhane kalan dört öğrenci ve 2015-2016 eğitim-öğretim yılının birinci döneminde 12. sınıflardan aynı yatakhane kalan dört öğrenci olmak üzere toplamda sekiz öğrenci araştırma öznelerini oluşturmaktadır. Sahaya iki farklı zamanda inilmesinin birinci nedeni ilk saha araştırmasında yeteri kadar bilgiye ulaşılamamasıdır. İkinci nedeni ise öğrenciler arasında bir karşılaştırma yapma imkanına sahip olma isteğidir. Böylece sahaya ikinci kez inişte hem daha tecrübeli bir göze sahip olma hem de elde edilen verileri önceki yılın 12. sınıf görüşmecilerinden elde edilen verilerle karşılaştırma olanağı doğmuş oldu.

Lise son sınıf öğrencilerinin araştırma için seçilmesinin nedeni; hem imam hatip lisesinin özelliklerini yansıtması hem de yurt (pansiyon) hayatına alışması açısından yeterli sürenin geçmesi gerekliliği görüşüdür. Lise son sınıf öğrenciler diğer sınıflara göre bu şartları daha iyi karşılamaktadırlar. Ayrıca kente adapte olma durumları diğerlerine göre daha iyi

durumdadır. Lise son sınıf öğrencileri ile çalışmayı yürütmenin diğer bir nedeni ise öğretmen-öğrenci ilişkisinde yatmaktadır. Lise son sınıf öğrencileri hem “artık büyüydük” hem de “seneye yokuz” anlayışı ile öğretmenlere karşı daha rahat olurken alt sınıf öğrenciler “seneye dersimize girebilir” düşüncesiyle daha çekingen davranmaktadırlar. Dolayısıyla lise son sınıf öğrencilerinden 8 kişi araştırma özneleri olarak belirlenmiştir. Araştırma öznelerinin kendilerine çalışma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllülük esasına dayanarak iki farklı zamanda dörder kişi ile çalışma yapılmıştır.

Araştırma öznelerinin tamamı Niğde kırsalında doğup büyüyen ve lise eğitimi için Niğde merkeze gelen kişilerdir.⁶ Görüşmecilerin aileleri aynı şekilde Niğde kırsalında yaşamaktadır ve bazılarının babası ya da ağabeyi İstanbul’da çalışmaktadır. Bazı görüşmeciler Niğde merkezi lise eğitimi öncesinde birkaç kez görmüşlerdir ve o dönemlerde kent merkezinde yaşamayı çok arzuladıklarını ifade etmişlerdir. Şuan kent merkezini diğer büyük kentlere göre yeterli görmeyen araştırma özneleri yine de köy yaşantısı karşısında kent merkezini tercih etmektedirler. Çünkü tatil dönemini çalışarak geçiren görüşmeciler için okul ve pansiyon dönemi bazen dinlenme fırsatı olarak nitelenmektedir. Görüşme yapılan sekiz kişinin de ekonomik durumu orta ya da alt seviyede olup tek çocuk olan yoktur. Elde edilen verilere göre görüşmecilerin tamamının kendileri ve aile yapıları imam hatip lisesine uygun olduğu görülmüştür.

Yukarıda kısaca belirtilen özelliklere sahip görüşmecilere çalışma hakkında bilgi verildiğinde oldukça istekli davrandıkları görüldü. İlk kez bu tarz bir çalışmanın kapsamına dahil olan görüşmeciler bu durum karşısında çok heyecanlıydılar. Bu durum görüşmenin gidişatı için oldukça faydalı olmuştur. Hem görüşmecilerle birlikte kent merkezindeki mekânlara giderken mutlu olmaları hem de görüşmeler sırasında içten davranmaları başlangıçtaki bu olumlu tavrın uzantısıdır.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmacı bu çalışmayı öğretmen olarak görev yaptığı okulda yapmıştır ve araştırma öznelerinden bazıları kendi öğrencisidir. Bu durum araştırma için bir sınırlılık olarak düşünülebilir. Çalışma için belirlenen öğrencilerden bazılarının öğretmeni olmak araştırmanın başında araştırmacı açısından oldukça kaygılandırıcı bir durumdu. Buna

⁶ Demografik özellikler ekte tablo halinde verilmiştir.

rağmen sahaya inmeden çalışma hakkında bilgi verme safhasında öğrencilerin hevesi ve ilk görüşmede içtenlikle verdikleri cevaplar cesaretlendiriciydi. Yine de öğretmen-öğrenci ilişkisinin saha çalışması boyunca devam ettiğini söylemek mümkündür. İlk birkaç görüşme ve gözlemlerde görüşmecilerin rahat davranması için onlara samimi yaklaşmakla fazla ileri gidildiğini düşünülüp yakın ve mesafeli durma arasında gidip gelinmesi de araştırmacı açısından sınırlayıcı bir durumdur. Daha sonraki bir araya gelmelerde bu ilişkiyi gözden geçirilip sınırlayıcı durumlar en aza indirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma özneleri ile önce yatakhanelerinde görüşülmek istendi. Ancak ranzanın altına iç içe geçirilip atılmış çoraplar, kalorifer peteğinde kurumaya bırakılmış havlu, yastığın üzerine “az sonra giyerim” düşüncesiyle çıkarılmış olduğu düşünülen beyaz fanila araştırma öznelerinin gözükmesinden çekindikleri bir tabloydu. İlk görüşme yatakhane yapıldığında araştırma öznelerinin araştırmacının dikkatini çekmeden odadaki bazı şeyleri düzeltmek istemeleri ve zaman zaman diğer öğrencilerin yatakhane gelmesi görüşmenin gidişatında sıkıntılar çıkardığı için sonraki görüşmeleri pansiyon binasının alt katındaki kulüp için ayrılmış odada yapıldı. Başlangıçta araştırma özneleri içten cevap versinler diye araştırmacı konumunda olarak görüşmecilere aşırı bir samimi davranış ve ilk görüşmede gereksiz açıklamalar yapıldığı söylenebilir. Ancak sonraki görüşmelerde dinlemeyi öğrenen biri olarak yavaş yavaş istenilen verilere ulaşmaya başlandı. Araştırmacının görüşmelerde kulüp odasındaki öğretmen masasına oturarak sorularını yöneltmesi de bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Bunun bir iktidar ilişkisi olduğu fark edilerek mümkün olduğu kadar öğretmen rolünden sıyrılarak görüşmeleri yapılmaya çalışıldı ve alınan cevaplardaki rahatlık bu konuda az da olsa başarılı olduğunu göstermektedir. Ancak başarılı olunamayan konu ise araştırma özneleri ile birebir görüşmelerdi. İkinci görüşmede birebir görüşme tercih edilmesine rağmen ilk görüşmedeki verim alınamadı. Toplu görüşmelerdeki cesaret ve neşe ortamı olmadığı için sorulara kısa ve net olmayan cevaplar verildi. Tekrar grup görüşmelerine döndüğünde ilk görüşmedeki atmosferi yakalandı ve görüşmeler yukarıda bahsedilen odada grup görüşmeleri olarak devam etti. Sahaya ikinci kez inildiğinde önceki tecrübeden yararlanılarak görüşmecilerle grup görüşmesine devam edildi.

Gözlem tekniği kapsamında araştırma özneleri ile kent merkezine çıkılması da hiç kolay olmadı. Lise öğrencileri ile onların gittikleri mekânlara gitmek başlangıçta çok rahatsız ediciydi. Hatta araştırma kapsamında olmayıp mekânda olan bazı öğrencilerin araştırmacı

varlığını okul idaresine bilgi götürme bağlamında değerlendirmelerinin de ortamın doğallığını bozduğunu söyleyebilir. Daha sonraki süreçte ortamdaki öğrencilerin araştırmacını orada olma sebebinin bir araştırma olduğunu öğrenmeleri işi kolaylaştırdı.

Araştırma öznelerinin fikirlerine bir araştırma için ilk kez uzun uzadıya başvurulması kendilerini rahat ifade etmeleri konusunda bir engel oldu. Çünkü başlangıçta sorulara net cevap vermekten korktuklarını ve grup görüşlerinde fazla açıklama yapan arkadaşlarına engel olmaya çalıştıkları gözlemlendi. Bu durum hem araştırmacının okulda bir öğretmen olması hem de kendilerinin bu kadar konuşmaya alışık olmamasına bağlanabilir. Yukarıda da belirtildiği gibi ilk görüşmelerde yaşanan sıkıntılar daha sonra büyük ölçüde aşıldı. Ancak tamamen ortadan kalktığını söylemek doğru olmaz. Bu sınırlılıklara rağmen mevcut koşullar içerisinde yine de önemli verilere ulaşıldığını söylemek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE ANALİZ

Sahada iki farklı zamanda geçen toplam on iki-on üç haftalık gözlem ve mülakat sonucunda elde edilen veriler konu başlıklarına göre tasnif edilip değerlendirildi. Bulguların daha anlaşılır olması için teorik çerçeveye uygun alt başlıklar tercih edildi. Bu alt başlıklarda mümkün olduğu kadar mülakat sorularına verilen cevaplardan eleme yapıp konu için önemli veriler oluşturacaklar tercih edildi. Görüşmecilerin mülakat sorularına verdikleri cevaplar bulgular bölümünde kullanılırken gözlemlerden elde edilen veriler de bunlarla ilişkilendirildi.

3.1. Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyeti Kavrayışı

Araştırma öznelere ile yapılan görüşmelerde toplumsal cinsiyet kavramının ne olduğunun net bir şekilde bilinmediği dikkat çekmiştir. “Toplumsal cinsiyet denildiğinde ne anlıyorsun?” sorusuna ilk grup görüşmecilerin verdikleri cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir;

“Toplumdaki cinsiyet herhalde. Bir sürü cinsiyet oluyor.” (Bayram, 18 yaş/12. sınıf)

“Kadın, erkek falan mı?” (Burak, 18 yaş/12. sınıf)

“Toplumun kabul ettiği kadın, erkek gibi. Bizim erkek olarak doğmamız toplumsal cinsiyettir.” (Enes, 18 yaş/12. sınıf)

İmam hatip erkek pansiyon öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısını anlayabilmek için bu kavrama yönelik görüşmecilere açıklama yapıldı. Toplumsal cinsiyetin biyolojik özelliklerden bağımsız olarak kadın ve erkeğin toplumsal algılanışlarına işaret eden bir kavram olduğu söylendi. Erkek ve kadın olmaya yüklenen kültürel anlamdan bahsedildi. Toplumsal cinsiyetin sosyalleşme süreci ile sonradan kişiye kazandırıldığı noktasına

değinildi. Toplumsal cinsiyet kavramının açıklaması yapıldıktan sonra araştırma öznelerinin tekrar görüşlerine başvurulduğunda daha alakalı yorumlarla karşılaşıldı. Araştırma özneleri ile yapılan görüşmeler ve kendilerine dair yapılan gözlemlerde toplumsal cinsiyet algısının geleneksel anlayışa uygun olduğu görüldü.

“Ha doğru. Erkek adam şunları yapmaz. Bayan mısın sen? Ev işlerini bayan yapar gibi şeyler. Bizim orada bir arkadaş abiler çok takılırdı. ‘Oğlum erkek ol. Gel yanımıza takıl. Kızlara benzedin’ derlerdi.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Şemsettin’in bu ifadelerine ortamdaki Bayram kafası ile onay verirken Enes “Kızlara benzedin” ifadesinde gülüyor. Enes’in gülmesi dikkat çektiği için gülmesinin gerekçesini soruldu. Enes (18 yaş/12.sınıf) “Erkeğin yapacağı şeyler vardır. Kızların yapacağı şeyler vardır. Ben de kız gibi olanları doğru bulmuyorum” diyor.

Bir hafta sonraki görüşmemizde tekrar toplumsal cinsiyet konusuna döndük. Araştırma özneleri geçen hafta net bir şekilde öğrendikleri kavram üzerine daha çok konuştular. Ancak başlangıçta daha ziyade “Erkek doğduğu için erkek. Kız doğduğu için kız” eksenli yorumlar yapılırken mevcut sistemdeki erkeklerin rollerini kadınların, kadınların rollerinin erkeklerin yapıp yapmayacağına işaret eden sorularla araştırma öznelerinin görüşlerine başvuruldu.

“Aslında olur. Ama ne bileyim biz öyle öğrendik. Şimdi ben kalkıp kız kardeşime su getirsem garip olur. Aslında yapıyorum da bunu herkesin yapması” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

Cümlesini yarıda kesen Burak’a Şemsettin (18 yaş/12.sınıf) itiraz ederek “İyi de hadi sen evde iş gördün. Peki, annen babanın yaptığı işi yapabilir mi? diyor. Bayram (18 yaş/12.sınıf) ise “İzin versen yapar. Ama sen izin vermezsen kadın yapamaz tabi. Herkes onu dışlarsa olmaz” diyerek Burak’ı destekliyor. Görüşmenin sonlarına doğru Bayram (18 yaş/12.sınıf) dikkat çekici bir yorumda bulunuyor.

“Erkek ve kadın ayrımı eskiden varmış. Biz de onlardan öğrendik. Eğer annelerimiz ‘erkekler etek giyer’ diye öğretselerdi şimdi biz etek giymiştik (gülüşüyorlar).”

Görüşülen diğer öğrenciler Bayram’ın yukarıdaki görüşünde hemfikir olduklarını belirtti. Ancak Şemsettin “Ben memnunum” diye espri yapınca araştırma özneleri bu ifadeyi gülerek karşıladılar. Bunun üzerine yöneltilen sorularda görüşmecilerden toplumsal

cinsiyetin sonradan belirlenen roller olduğu ama bundan da rahatsız olacak derecede şikayetçi olmadıkları sonucuna ulaşılıyor.

“Ben de eşitlikten yanayım ama ne bileyim ben annemin çalışmasını istemezdim. Çalışan anne olunca çocuklar için iyi olmuyor.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Ayrımın olması yanlış. Ama şimdi ben annemin ya da eşimin sokakta tek dolaşmasını istemem. Toplum öyle çünkü” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Bence gerekli bir şey. Çünkü kadın erkeğin yaptığı şeyleri yapar her yere giderse kötü gözle bakılır.” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmeciler toplumsal cinsiyet anlayışı sonrasında bir ayrımın olduğunu ve bunu yanlış bulduklarını söylüyorlar. Ancak kendileri bu durumdan etkilenecek olduklarında toplumu ve toplumsal düzeni referans göstererek kadın için biçilen toplumsal rolleri uygun karşılıyorlar. Bununla birlikte toplumsal kabullerin dışına çıkan görüşler de oluyor.

“Kadın erkek ayrımını.(biraz duruyor) yanlış buluyorum. Ben eşime yardım ederim, izin de veririm.” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

Araştırma özneleri toplumsal cinsiyet üzerine konuşurken kendi fikirlerinden çok olması gereken ya da doğru olduğunu düşündüklerini ifade etmeye çalışıyorlar ama farkında olmadan gerçek fikirlerini yansıtacak ifadeleri de kullanıyorlar. Örneğin okul ortamı hakkında yapılan görüşmelerde “ama onlar kız”, “o kız erkek gibi davranıyor”, “kız mısın oğlum sen?”, “kızlar bile bizden çok dolaşıyor”, “kız gibi hafta sonu yurttan yatıyor” gibi ifadeleri kullanıyorlar. Ayrıca araştırma öznelerinin bir kısmının düzenli olarak gittiği Teras Kafe’ye kız öğrencilerin de gelmesi onları rahatsız ediyor. Çünkü kızların olduğu yerlerde rahat davranamıyorlar. Ancak bazı görüşmeciler ise kızların olduğu ortamları daha cazip karşılıyorlar.

Görüşmeciler “toplumsal cinsiyet” ile ilgili görüşlerini açıklarken toplumsal kabullere göre davranmışlardır. Connell’in üzerinde durduğu gibi kişi dünyaya geldiğinde sadece biyolojik cinsiyete sahiptir. Ancak toplumsallaşma süreciyle birlikte kendisine toplumun anlam yüklediği ve belirli roller biçtiği toplumsal cinsiyet kazandırılır (Connell, 1998). Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi araştırma özneleri “toplumsal cinsiyet” görüşlerinde referans olarak toplumu ve dolayısıyla kendilerine öğretilenleri işaret etmektedirler.

İkinci grup görüşmecilerden başlangıçta yine toplumsal cinsiyet üzerine bilgi toplamaya çalışıldı. Birinci grup görüşmecilerin toplumsal cinsiyet anlayışına benzer bir tablo ile

karşılaşıldı. Örneğin Niğde Kalesi'nin arka tarafındaki kahvehanelerde okey oynama alışkanlıkları olan görüşmeciler bu mekânların erkeklere ayrılmasından son derece memnundurlardı. Bu tarz yerlerde kadınların olmaması gerektiğine inanıyorlardı.

“O zaman biz de rahat edemeyiz onlar da. Şimdi ne güzel herkes rahat rahat istediğini yapıyor.” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Ben kız arkadaşımın ya da kız kardeşimin böyle bir yere girmesini istemem.” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmecilerin toplumsal bir huzur ve rahatlıktan bahsederken erkekleri ölçüt aldıkları söylenebilir. Mekânların birlikte kullanımı aslında erkekleri rahatsız eden bir durumken her iki cinsiyetinden bundan memnun olduğu söyleniyor. Ancak kadınların her mekânı özürce deneyimlemesi kadınları değil erkekleri rahatsız eden bir durumdur. Görüşmeci şimdi ne güzel herkes rahat ya da istediğini yapıyor derken olaya erkek anlayışı ile bakmaktadır. Çünkü bu durumdan yani kadınların mekânı tecrübe etme noktasında kısıtlanmasından memnun oldukları söylenemez.

Görüşmeciler homososyal olan bu mekânlarda rahat etmektedirler. Kızlarla konuşmak, kız arkadaşı olmak, sevgilisi olmak kendi aralarında istenen bir durum olarak görülse de erkek erkeğe kaldıkları mekânlar onlar için önem taşımaktadır.

Kahvehanede “yan masada okuldan kız arkadaşlarınız olsaydı” diye başlayıp soruya dönüşecek cümleye Hüseyin'in (18 yaş/12.sınıf) kafasını “olur mu ya?” diye bilinen şekliyle çevirip tepki vermesi yukarıdaki ifadeleri destekler nitelikteydi.

Araştırma özneleriyle yapılan görüşmede “Toplumsal cinsiyet nedir? Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu düşünüyor musunuz?” sorularına ilk grup görüşmecilere nazaran daha detaylı bilgilere ulaşıldı.

“Toplumsal cinsiyet, cinsiyetin toplum içinde kabul edilmesidir. Mesela erkek ve kadın toplumsal cinsiyettir ama gayler toplumsal cinsiyet değildir.” (Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Toplumsal insanların cinsiyeti ile kabul etmesidir.” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Zor konular bunlar ya (gülüyor).” (Hüseyin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Toplumsal cinsiyette kültürel süreçlere ve sosyalleşme durumuna uygun açıklamalar yapıp örnekler verildi. Kız ve erkek çocuğuna biyolojik cinsiyetten farklı olarak yüklenen

toplumsal anlamlardan bahsedildi. Sonrasında tekrar sorular yöneltildiğinde ilk gruptaki görüşmecilerde olduğu gibi kavram kapsamında açıklamalarla karşılaşılmıştır.

“Kızları daha hassas büyütme diyebiliriz. Kız erkek aynı büyütülebilir. Ama erkekleri daha çok zorluyorlar büyütürken” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Erkek bebeklere mavi şeyler yapıyorlar. Onla alakalı herhalde” (Hüseyin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Aslında bu cevaplarla görüşmecilerin toplumsal cinsiyet durumunu anladıklarını söyleyebiliriz. Ancak bazı cevaplarda kadınsı ya da erkeksi cinsiyet rollerinin hala toplumsal cinsiyet kapsamında olduğunun görülemediği de söylenebilir. Kadınlar ve erkekler tarafından yapılmayan veya kendileri için uygun görülmeyen özelliklerin “olamaz, çalışamaz” noktasına getirilmesi biyolojik donanımına dayandırılmaktadır.

“Kadınlar inşaatta çalışamaz mesela ya da erkek çamaşır yıkamaz. Yani eğer mecbur değilse” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

Kabul gören mevcut sistem içerisindeki kadın rollerinin erkekler tarafından, erkek rollerinin de kadınlar tarafından yapılıp yapılamayacağı sorusu görüşmecileri biraz zorlasa da sonuçta görüşlerini belirttiler.

“Ya olmaz diye bir şey yok. Ama öyle alışmışız biz. Eski köye yeni adet gelmesi gibi. Ben bunun olacağını söylesem ne olur herkes inanmış bir kere” (Hüseyin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Araştırma öznesi bu ifade ile cinsiyete atfedilen rollerin ayrım gözetmeden her iki cins tarafından yapılabileceğini ancak mevcut düzen içinde böyle bir kabulün olmaması nedeniyle değişimin de olmayacağını belirtmektedir. Ancak diğer görüşmeciler daha baştan böyle bir rol eşitliğinin ya da değişiminin olamayacağını ifade ettiler.

“Olmaz gibi” (mahcup şekilde gülümsüyor) (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Şimdi hocam (statünün vermiş olduğu alışkanlıkla) bence bu tartışma yanlış (gülüyorlar). Bizim yaptığımız şeyleri kızlar, kızların yaptığı şeyleri de biz yapamayız.” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

Görüşlerin bu kadar net ifade edilmesinin ortamdaki diğer görüşmecileri rahatsız ettiği söyleyebilir. Olduğundan daha farklı ya da kabul edilebilir yorumlar yapma çabaları dikkat çekmekteydi. Örneğin Murat’ın bu ifadesinden sonra Ebubekir (18 yaş/12.sınıf) araya girip “Bal gibi de olur oğlum. Sen öyle görmüşsün. Hele tersini yapsalardı görürdüm seni” diyor. Ancak bu yorumun arkadaşlarının oldukça net olan görüşlerini hafifletme gayretiyle

yapıldığı anlaşıyor. Hatta aynı görüşmeci başka bir zamanda kendisinin evdeyken eşinin çarşıda, şehir merkezinde olmasını katiben kabul etmeyeceğini söylemesi bu durumla ilişkilendirilebilir.

Görüşmecilerin ifadeleri kavramsal çerçevede belirtilen “erkeklik” ya da “kadınlık” ikili cinsiyet kategorisinin sosyal bir olgu olduğunu görüşünü desteklemektedir. Bu veriler doğrultusunda “toplumsal cinsiyet” algısının bir kişiye kabul ettirilmiş toplumsal kategori ve insanlara sunulmuş şemalar olduğunu söylenebilir. Yine kavramsal olarak düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak cinsiyete yüklenen toplumsal anlamdır denilebilir. Mülakat sorularına verilen cevaplarda geçen “alışmışız bir kere”, “erkek çamaşır yıkamaz”, “bizim yaptığımız şeyleri kızlar, kızların yaptığı şeyleri de biz yapamayız.” ifadeleri konu üzerinde çalışan önemli kuramcı Simone de Beauvoir’un “erkek ya da kadın doğulmaz, erkek ya da kadın olunur” önermesinin somut örnekleridir.

Araştırma öznelerinin yukarıda verdikleri cevaplarda sosyalleşme sürecinin etkisi söz konusudur. İçinde büyüdükleri toplumsal kabullerin kadın-erkek cinsiyet rolleri farklılığını kabul etmesi ve beslemesi görüşmecilerin de aynı doğrultuda düşünce ve tutuma sahip olmasına neden olmuştur. Görüşmeleri biyolojik cinsiyetten farklı olarak kendilerine kabul ettirilen toplumsal cinsiyetin pek de farkında değiller. Daha doğrusu bunun biyolojik cinsiyete bağlı olmayan, değiştirilebilecek kabuller olduğuna ancak mülakat soruları sonrasında dikkat ediyorlar. Görüşmecilerin toplumsal cinsiyet anlayışlarında bir değişim isteği görülüyor ama toplumsal çatışmayı göze alamadıklarından, çevre ile uyuma devam etme istediğinden dolayı toplumsal anlayışa paralel düşünmeye devam ettikleri söylenebilir. Ancak araştırma öznelerinin toplumsal cinsiyet algılarının zorla kabul ettirilmiş kategoriler olduğu da anlaşılmamalıdır. Çünkü kendileri de aslında bu yapının şimdilik böyle devam etmesinden yanalar. Dikkat çeken diğer bir nokta ise görüşmecilerin toplumsal değişime kendilerinden uzak bir noktada başlama isteğidir. Kadın-erkek kategorisinin yapılması ve farklı rollerin, hareket alanlarının tanınması düzeltilecekse başka kadınların, erkeklerin uygulamaları ile yapılmalıdır. Görüşmeciler kendi eşleri, kız kardeşleri, sevgilileri ile bu işe kalkışmak istememektedirler. Görüşmeciler toplumsal cinsiyet anlayışının değişmesini sadece erkeğin isteği doğrultusunda olacağını düşünüyorlar. Örneğin “izin versen yapar” cevabını veren görüşmeci kadın-erkek rol değişimini erkeğin tasarrufuna bırakıyor.

Görüşmeciler toplumsal cinsiyet kategorisinin olduğunu biliyorlar ama niçin olduğunu bilmiyorlar. Bu durumdan memnun olan cinsiyet sınıfında oldukları için de bu durumu sorgulamıyorlar. Toplumsal cinsiyet kabulleri sonrasında kadınların bu durumdan olumsuz etkilendiğini düşünen görüşmecilerden bazıları cinsiyet rollerinin dışına çıkabileceklerini söylüyor ama tamamıyla bir değişimden söz etmiyor. Örneğin eşine mutfakta yardım edebileceğini söyleyen görüşmeci durumu sadece yardım olarak niteliyor.

3.2. Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinde Erkeklikle İlgili Düşünceleri ve Erkeklikten Ne Anladıkları

Yapılan çalışma sonrasında görüşmecilerin erkekliği farklı ve üstün tanımladıkları görülmüştür. Her ne kadar kimi durumda kadın-erkek eşitliğinin olması gerektiğine vurgu yapılsa da görüşmeler ve gözlemler sonrasında erkek olmayı bir ayrıcalık olarak gördükleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca erkeklikten anladıkları özelliklerin her iki grup görüşmecilerde yakın olduğu saptanmıştır.

İlk grupta yapılan görüşmelerde “Sizce erkeklik nedir?”, “Erkekliğin olmazsa olmazları var mıdır?” sorularına önceki görüşmelerden kaynaklanan rahatlıkla cevaplar geldi.

“Erkeklik, erkek olmaktır. Ama onunla bitmiyor. Çalışmaktır, para kazanmaktır. Çoğu zaman cesur olmaktır” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Bu durumu başıyla onaylayan arkadaşı devam ediyor; “Sadece bunlarla sınırlamak doğru değil bence. Daha fazladır. Yani fazlası vardır. Misal güçlü olmak” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmecilerin verdikleri cevaplar erkek egemen kültürün etkisini göstermektedir. Erkeklikle ya da erkek olmakla özdeşleştirilen özellikler toplumca olumlu, değerli görülen özelliklerdir. Erkeklik için doğuştan getirilen biyolojik özelliği yeterli görmeyip üstüne kurulan sosyal özellikler gerekli görülmüştür. Çalışmak para kazanmak, cesur olmak gibi özellikler aslında bir performans üretme durumudur. Yani erkeklik performansa yansıdığına kabul edilir bir hal almaktadır. Erkekliği performans, yapıp etme, özelliği ile değerlendiren araştırma öznelerinin erkeklik repertuarlarında babalarının, toplumun onayladığı erkek tipinin önemli bir yerde olduğunu söylemek mümkündür.

“Cesaretililiktir. Kötüye karşı çıkması, delikanlı. Aslında erkeklik o değil de şuanda o durumda. Mesela kavga ediyorsun arkadan adam çağırıyorlar. Mesela babam namusuna söz getirtmeyen bir idolü var. Ailesini koruyan biri” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

Erkek olmak olumlu özelliklerle anılırken ayrıca kadının karşısında ve konum olarak onun üstünde belirtilmiştir. Kadın üzerinden, kadının karşısında olan erkek imajı söz konusudur. Yani varlığını karşı cinse borçlu olan bir cinsiyet anlayışı dikkat çekmektedir.

“Bazı şeylerden korkmayacak. Mesela hanımından korkanlar var ya” (gülüyorlar) (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

Daha önce verdiği cevaptan tatmin olmamış olacak ki araştırma öznelere biri hızlıca araya girip erkeklikten anladığı şeyin ne olduğunu söylüyor; “İyi bir aile reisidir. İdol olarak babam yani çoğu özelliği %80” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Toplumda saygın, çalışan, söylediği zaman söylendiği dinlenen. Erkek ağır olmalı yani kadın gibi şey olmamalı.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Bu cevaplar Sancar’ın (2013) belirttiği gibi modern toplumlardaki “erkeklik portresi” kavramını göstermektedir. Bu kavramla erkeğe belli özellikler ile bir çerçeve çizilmektedir. “Erkeklik portresi” kavramında belirtilen erkeklik, akıllı, dayanıklı, güçlü, yöneten, idareyi elinde tutan insan özelliklerini barındırmaktadır. Bunlara sahip olan erkekler pek az olmasına rağmen bu duruma itiraz etmeyen, hatta ulaşmak isteyen erkekler ise çoğunluktadır. “...Erkek ağır olmalı yani kadın gibi bir şey olmamalı” düşüncesi “erkeklik portresi” kapsamı dışında kalan erkekler için “erkek olmayan muamelesi” yapıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte “erkeklik nedir?” sorusuna araştırma özlelerinden birinin sandalyenin arkasına yaslanıp kendisinden emin bir şekilde verdiği “cesarettir” cevabı toplumdaki erkeklik anlayışını davranışıyla göstermek istemesinin bir örneğiydi. Bu durum erkeklik diye nitelenen cinsiyet rolünün daha önce belirtildiği gibi erkekliğin “doğal hali” olmayıp kültürel pratikleri sonrasında oluşan özellikler bütünü olduğunu göstermektedir. Çünkü görüşmeciler erkekliği doğal bir cinsiyet bağlamında değil toplumsal kabul çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Yukarıdaki cevaplar üzerine biraz daha düşünüldüğünde sadece “erkeklik rolleri” ya da “erkeklik portresi” ile sınırlı kalmayan detayların olduğu görülmektedir. Örneğin “Mesela hanımından korkanlar var ya” ya da “Toplumda saygın, çalışan, söylediği zaman söylendiği dinlenen” cevapları “hegemonik erkeklik” anlayışını göstermektedir. Bu kavram sadece “erkek cinsiyet rolü” ile sınırlı değildir. Connell’in (1998:247) belirttiği gibi “hegemonik erkeklik düşüncesinin erkeklerin büyük bir çoğunluğunun gerçek kişilikleriyle birebir örtüşmesi gerekmez. Hegemonik erkeklik toplumun ideeline sunulan, bazen hayal ürünü olarak insanlara model gösterilen bir

yapıdadır”. Görüşmelerde ulaşılması amaçlanan ve kendileri için ölçüt olarak alınan erkeklik anlayışı diğer tüm erkeklikleri ötekileştirdiği için hegemonik konumdadır.

Erkeklik konusunda literatürde “erkeklik krizi” önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma öznelerinin biri hariç diğerlerinin tek erkek ya da en büyük erkek çocuk olmaları bir “erkeklik krizi” oluşturup oluşturmadığı sorusunu gündeme getirdi. Erkekliğin erkek egemen anlayışta her erkeğe az ya da çok fayda sağlayan bir anlayış olmasının ötesinde onlar için kriz oluşturup oluşturmadığı merak edilen bir konudur. Sorulara verilen cevaplarda Serpil Sancar’ın bahsettiği şekilde aslında bir “erkeklik krizinin” olduğu görülmüştür.

“En büyük ya da tek erkek olmayı nasıl değerlendiriyorsun?” ve “evde tek erkek olmanın ya da büyük erkek olmanın size getirdiği sorumlulukları var mı?” soruları araştırma öznelerine yöneltilmiştir.

“Tabi ki var. Çünkü en büyükleri ve erkek olan benim. Babam olmayınca tabi evin direği olarak bize geçiyor. Evde bazen şey yapmak istiyorsun ama abi olduğun için onlara örnek olmam lazım” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Dışarıda yürütülecek işler bakımından her şey sana bakıyor. Tarla falan. Bizim o tarafta kızlar pek şey yapmaz, her şey erkeğe bakıyor. Bir de o taraflar Adana falan gelenler yabancılaştı. Kimse kolay kolay gönderemiyorlar.” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

Birinci gruptaki diğer araştırma özneleri de erkekliğin zor yanlarına dikkat çektiler. Özellikle kültür olarak erkekten çok şey beklendiğini ve erkeğin sorumluluklarının daha fazla olduğunu söylediler. Ancak yine de erkek olmaktan mutlu olduklarını ve cinsiyeti tercih etme durumları olsa erkek olmayı tercih edeceklerini söylediler. Bu durum yukarıdaki “erkeklik krizi”nin araştırma öznelerinde yaşandığını ama yine de erkekliğin istendiğini göstermektedir.

“Erkeklik zor tabi. Kadın gibi değilsin. Koşacaksın, savaşıyorsun, eve ekmek getireceksin. Ama ben yine de memnunum” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf).

Bu ifade üzerine Şemsettin (18 yaş/ 12.sınıf), “Yani niye memnun olmayacaksın ki? Kız olup ne yapacaksın” diyor. Genel olarak hem erkek olmak hem de tek erkek olmak, büyük erkek olmak görüşmeciler tarafından sıkıntılı bir konum olarak belirtilse de erkek olmaktan memnun olduklarını da rahat bir şekilde söylemektedirler.

Araştırma özneleri erkeklik durumunu benzer olarak algılasalar da bazı özelliklere göre bu durumu farklı yaşamaktadırlar. Örneğin babası İstanbul’da olan, tek erkek olan, büyük erkek olan ya da abisi olan farklı erkeklik halleri yaşamaktadırlar. Babası iş için büyük şehirde olan erkek erkeklikte evin ihtiyaçlarını karşılamayı ön plana çıkarırken tek erkek olan tüm işlerin kendisine bakmasını, kızlardan farklı olmayı dile getiriyor.

Bayram, Şemsettin, Burak ve Enes ile imam hatip erkek öğrencilerinin sevgilisi olması konusu üzerine yapılan görüşmede elde edile veriler cinsiyet anlayışı kapsamında değerlendirilmeye çalışıldı. Sevgili konusunun yani evlilik dışı ilişkinin uygun olmadığını belirtmelerine karşın kendi yaşlarında bunların olabileceğini de söylediler. Konu üzerine biraz gidildiğinde ise bu durumun erkekler için biraz esnetildiği görüldü.

“Bence evlenmeden birini sevmek, onunla ilgilenmek doğru değil. Ama işte insan duyguları tuhaf” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Tabi ki bunlara şey edilmeli, dikkat edilmeli. Ben ileride çocuklarımın sevgilisinin olmasını istemem. Kız daha dikkatli olmalı” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Sevgilisi olan erkek ya da kadın farklı değerlendirilmektedir. Her ne kadar evlenmeden biriyle olan ilişkinin onaylanmayacağı söylense de kadına yönelik daha sert bir bakış açısı görülmektedir.

“Sevmek zor iş. Dikkat edilmeli. Kıza daha çok söz gelir. (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Yanlış görüyorum ama ben dikkat ederim. Kız arkadaşımı korurdum, ona zarar vermezdim. Bana güvendiye güvenini boşa çıkarmam” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Bunlar konuşulduğunda grup görüşmesindeki görüşmeciler oldukça dikkatli ve durarak konuştular. Aslında her bir görüşmeci sevgili konusunun, birinin sevgili olmasının yanlış olduğunu belirttiler. Eğer sevgilisi varsa bu konuda kız-erkek ayrımının yapılmasının da yanlış olduğunu söylemek istediler. Ancak evlilik öncesi kendilerinin birini sevebileceklerini ve bu duruma dikkat edecekleri konusunda kendilerine güvendiklerini söylediler. Aynı hakkı kızlar için de tanırken onların biraz daha dikkatli olmaları gerektiği birkaç kez yinelendi.

İkinci grup görüşmecilere “erkeklik nedir?” eksenli sorular sorulduğunda başlangıçta araştırma ile ilişkilendirilecek fazla veriye ulaşılamadı. Ayrıca bu durumdan biraz rahatsız oldukları gözlemlendi. Sanki onlarda bir çelişki aranıyormuş gibi temkinli cevap vermeleri ve bazen de cevap vermemeleri veya verememeleri dikkat çekiciydi. Bunun üzerine

görüşme ortamı ve mülakat esnasında araştırmacının konumu ile ilgili durum değerlendirmesi yapıldı. Araştırmacının görüşme esnasında oturduğu yer, kullandığı dil, soruları sorma şekli görüşmecilerin rahat edeceği düzeyde değiştirildi. Bu değişikliğin başarıyla sonuçlandığı söylenebilir. Daha sonraki üç saatlik mülakatta önceki görüşmeye nazaran görüşmeciler kendilerin daha rahat ifade ettiler.

“Erkeklik erkek doğmaktır. Ama fazlasıdır. Yani her erkek doğan da erkek değildir.” (Murat, 17 yaş/12. Sınıf)

Bu ifadeye Ebubekir (18 yaş/ 12.sınıf) müdahale ediyor; “ Erkek doğuyor ama erkek olamadıkta sonra...” (Kaşlarını kaldırarak bu ifadeden bir şeylerin anlaşılmasını istiyor)

Görüşmeciler erkekliği toplumsal cinsiyet anlayışı ile sadece biyolojik olarak değerlendirmiyorlar. Erkek egemen toplumsal kabullere göre kazanılan ve korunması gereken bir konumda görüyorlar. Ayrıca görüşmeciler önceki görüşmeciler gibi erkekliği toplumca yüceltilen, övülen özelliklerle anmaktadırlar.

“Ben erkekliğin cinsellik olarak düşünmüyorum. Tamam, o da var. Ama daha çok erkeklik davranıştır. Cesur olmazsa, sevdiklerine sahip çıkmazsa, ailesi için mücadele etmezse ne yapayım öyle erkeği (Hüseyin, 18 yaş/12.sınıf)

“Erkek olmak adam olmaktır. Mert olmak, Korkusuz (hımmmm), insanların onayladığı.” (Gökhan, 17 yaş/12.sınıf)

Bu ifadelerde toplumun idealine sunulan, her erkek ulaşamasa bile hedef olarak gördüğü ve diğer erkeklik hallerini dışlayan “hegemonik erkeklik” durumu görülmektedir. “insanların onayladığı” vurgusunda toplumca erkek olarak değerlendirmenin yetmediğine, toplumun benimseyip onayladığı, ulaşılacak için mücadele edilmesi gereken ve hedef olarak gösterilen bir erkekliğe gönderme yapılmıştır.

“Ya hocam (alışkanlıkla çoğu zaman hocam diye hitap ediliyor) erkek dediğin efendi olur, akıllı olur.” (Murat, 17 yaş/12. Sınıf)

Bir süre sonra araştırma öznelere görüşleri aynı ekseninde buluşuyor. Bu onların birbirlerinin fikrini mantıklı bulmalarından ziyade gruba uyma eğilimlerinden kaynaklanıyor. Çünkü ikinci grupta erkeklik algısı üzerine görüşme yaparken görüşmecilerin birbirlerine çok müdahale ettikleri gözlemlendi; birbirlerine “ne alakası var ya”, “saçma” gibi ifadeler kullanarak müdahale ettiler. Görüşmecilerin birbirlerine

karışmalarına ise hem görüşmenin gidişatını olumsuz ekilememek için hem de gözlem yoluyla da bilgi toplamak için müdahale edilmedi.

“Erkeklik sadece para kazanmak değildir. Şimdi herkes para kazanıyor. Benim karım çalışsa ben evde oturmak istemem. Ama iş yoksa da idare ederim.” (Gökhan, 17 yaş/12.sınıf)

Görüşmeciler para kazanmayı erkekliğin bir göstergesi olarak kabul ediyorlar. Ama tek şartın bu olmasını da yanlış değerlendiriyorlar. Çünkü günümüzde ücretli çalışma noktasında erkeklerden çok da fazla kazanan kadınlar bulunmaktadır. Böyle bir durumda “para kazanan erkektir” yargısından kaçındıkları da söylenebilir. Yani normal şartlarda evin paralı çalışanı olarak erkeği işaret ediyorlar ve kadının bu konuma geçmesinden rahatsız oluyorlar.

“Oldu... Karım çalışacak ben evde oturacağım. Ya akıllı ol. Demezler mi sana ‘sen nasıl adamsın?’ Ben varken karım yorulsun, herkes laf eder.” (Hüseyin, 18 yaş/12. Sınıf)

“Ben erkek karı parası yemesin demiyorum. Ama erkek yatıp kadın çalışsın (düşünüyor) doğru da bulmuyorum.” (Murat, 17 yaş/ 12. Sınıf)

Görüşmecilerin verdikleri cevaplar daha önce üzerinde durulan Atay’ın “erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır” (2004:14) tanımıyla örtüşmektedir. Buradaki vurgu, biyolojik cinsiyet üzerine şekillenen toplumsal cinsiyetin getirdiği erkeklik algısıdır. Erkek biyolojik cinsiyeti ile dünyaya gelenlere toplumsal kabul gören “erkeklik rollerinin” sunulması, kadın biyolojik cinsiyeti ile dünyaya gelenlere toplumsal kabul gören “kadınlık rollerinin” sunulması mevcut pratikleri devam ettirmektedir. Araştırma öznelere ifadeleri erkekliğin, erkek ve kadın zıtlığı üzerine giden toplumsal cinsiyet düzeni içinde kurulan ve kadın-erkek iktidar ilişkisini devam ettiren toplumsal bir olduğunu göstermektedir. Bu olgu kişiye biyolojik cinsiyetten farklı olarak bir rol kalıbı sunmaktadır. Dolayısıyla rolleri belirleyen kişinin içinde yaşadığı toplumsal özellikler ve değerlerdir.

Belli bir süre yukarıda geçen konuşmaları dinleyen Ebubekir ise olayı özetlemek düşüncesi ile son yorumu yaptı. Ebubekir’in (18 yaş/12.sınıf) gerçekten kendi fikri miydi bunu anlamak çok zordu ama ortamdaki fikir ayrılıklarını uzlaştırma isteğinde olduğu tavırlarından anlaşılıyordu.

“Bence hepiniz doğru söylüyorsunuz kanka. Kadın çalışamaz diye eskisi gibi bir şey yok. Ama evde tek çalışan olmaz. Kızlar da okuyor şimdi, hakları yani. Ama erkek de biraz şey olmalı. Gurur falan... Tek kadının çalışması olmaz.”

Görüşmeciler erkekliğin kadın için bir alan açmasından yanalar; ama kadınların erkekleri toplumsal statülerinden edeceği korkusu ile tamamen bir özgürlüğün ve hareket alanının olmasını da uygun görmüyorlar. En olumlu yorumu yapan görüşmeci bile kadının evin tek ücretli çalışanı olmasını istememesi, kadının çalışmasını erkeğe bir yardım olarak görmesi erkekliğin bir üstünlük olarak algılandığını göstermektedir.

Görüşmecilere “erkeklik ne değildir?” sorusu da soruldu.

“Bende olmayan özellikleri taşıyandır” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Yumuşak olmayandır” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Kadın olmayandır. Kadın-erkek eşit değil gibi. Erkek dağda, taşta uğraşmazsa, savaşmazsa kadın şehirde rahat edemez. Bizi küçükken öyle yetiştiriyorlar. Erkek ağlamaz falan diye” (Hüseyin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Erkeklik algısının ikinci grupta da toplumdan bağımsız olduğu söylenemez. Çünkü hem davranışlarında hem de söylemlerinde sosyalleşme sürecine sıkça vurgu yapıldı. Zeybekoğlu’nun (2013) belirttiği gibi ülkemizde erkek rolleri üzerinde geleneklerin ve ataerkil yapının etkisi oldukça baskındır. “Erkek adam dediğin” diye başlayan kalıp cümlelerle sıkça karşılaşmak mümkündür. Daha önceki görüşme sorularına verilen cevaplarda görüldüğü gibi toplumumuzda erkek olmanın belli başlı özellikleri olduğu kabul edilmektedir. Bu özelliklerinin başında güçlü, sert, cesur, başarılı ve üstün olmak gelmektedir. Bunun sonucunda da erkekler toplumun istediği, beklediği gibi olmaya çalışmaktadırlar.

“Kadının yaptığı işler erkek yapabilir mi? Bilmem yapar herhalde. Ama kadın erkeğin yaptıklarında zorlanır. Ben de evde çocuk, yemek zorlanırdım. Bir de tuhaf olurdu. Herkes alıştığı işi yapınca mutlu oluyor.” (Hüseyin, 18 yaş/12. Sınıf)

“Bence yapardı. Ama erkekler bunu istemez. Hatta benim annem de istemez.” (Murat, 17 yaş/ 12. Sınıf)

Bu ifadede erkek egemen anlayıştan ve toplumsal yaşamın cinsiyete, toplumca belirlenen cinsel rollere göre düzenlenmesinden erkeğin ve hatta bazı kadınların rahatsız olmadığını görüyoruz.

“Yapar, yapamaz diye kesin bir şey yok. Güç olarak belki zor olurdu.” (Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Herkes öyle alışmış ama. Şimdi nasıl değişecek ki. Ben herkes yaparsa yapardım. Ama şimdi tek ben yaparsam olmaz. (Gökhan 17 yaş/ 12. Sınıf)

Erkekler kendilerinin kadınlardan daha dayanıklı ve güçlü olduklarını söylemlerine rağmen ev işlerini kendileri için çok zor olarak niteliyorlar. Bu zorlukları aşabileceğini düşünenler ise erkeğin ev işi yaptığında alacağı toplumsal tepkiden dolayı mevcut iş bölümünün devamını istiyorlar. Diğer taraftan dikkat çeken bir noktada da erkekliğin yeniden üretiminde kadınların aktif rol oynamalarıdır. Erkek çocuğundan mevcut cinsiyet rollerine uygun davranış bekleyenler içinde anneler de vardır.

İkinci grup görüşmecilere de birinci grup görüşmecilerde olduğu gibi “erkeklik krizi” ve kız arkadaşları olma konusu üzerine sorular soruldu. Erkeklik krizi kavram olarak sorulmak yerine erkekliğin zorluklarını, sorumluluklarını görüşmecilerin değerlendirmeleri istendi. Hemen hemen tüm görüşmelerde başlangıçta araştırmacı sabırsızlığı ile araştırma öznelerinin net görüşlerini alamamanın sıkıntılarını yaşandı. Ancak görüşme sürecinde sağlanamaya çalışan rahat ortam sayesinde beklentilerin karşılandığı söylenebilir.

“Erkek olmak kolay değil tabi. Sadece erkek doğmak yetmiyor. Ben okul bitince evde yatayım desem bana izi vermezler. Sonra ben ağlasam bu çok tuhaf olur ailemin gözünde” (Hüseyin, 18 yaş/12.sınıf)

“Kadın da zor ama erkek biraz daha...” (Gökhan, 17 yaş/12.sınıf)

Erkeklik krizi toplumun kişinin cinsiyetine atfettiği özellikler ve bu özellikleri doğrultusunda oluşan beklentiye bağlıdır. Görüşmeciler erkeklik krizini kendiler üzerinde hissettikleri baskı ile açıklamaktadırlar. Bunun dışında kadın olmanın daha zor olduğu ifadesi ile de karşılaşıldı.

“Bence kadın olmak daha zor. Yani erkeğin, erkekliğin yani zor tarafları da var. Askerlik, sünnet (gülümsemeler oluyor) gibi. Yine erkek olmak çok zor değil.” (Murat, 17 yaş/12.sınıf)

“Katılmıyorum. Katılmıyorum çünkü (gülüyorlar) erkek olmak daha zor gibi. Erkek gibi davranmazsan çevren seni aşağılıyor. Hem ailen senden mahcup olur.” (Ebubekir, 18 yaş/12.sınıf)

Görüşmeciler erkekliğin zorluğundan bahsederken aslında o zorlukların toplum tarafından övgü ile anılmasından dolayı bahsettikleri şeyden kaçmıyorlar da. Örneğin askerliği erkek olmayı kadın olmaya nazaran zorlaştıran bir durum olarak görüyorlar. Ancak askerliğe yüklenen anlam nedeniyle bunu değerli olarak görüyorlar. Askere gitmeyen bir erkek, korkak, güçsüz, savaşçı olmayan olarak niteleneceğinden alt ve orta sınıf erkekler için askerlik erkeklik adına önemli bir ölçüttür.

Kız arkadaş konusunda ise şunları söylediler:

“Sevgili konusu bence her iki taraf için de yanlış. Ama erkekler biraz dikkatli olsa sıkıntı olmaz.” (Gökhan, 17 yaş/12.sınıf)

“Ben karımın önceden birinin sevgilisi olmasını istemezdim. Bence kız-erkek fark etmez” (Murat, 17 yaş/12.sınıf)

Bu ve benzeri sorulara görüşmeciler eşitliği temel alan yaklaşımla cevap veriyorlar. Ancak sonrasında gelen açıklamalar yine kadının dikkatli olması yönünde oluyor. Bu durum toplumsal olarak namus kavramının daha çok kadınla anılmasıyla ilişkilendirilebilir. Yine erkeğe tanılan özgürlük, biçilen olumlu özelliklerle bu anlayış beslenmektedir.

“Erkek kız fark etmez bence de. Ama kızlar az daha dikkatli olmalı. Onlara toplum biraz daha şey bakıyorlar, dikkatli.” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

“Bence olabilir. Ama şimdi kız ve erkek sevgilisi olmadan aynı etkilenmezler ki. Kızlar için sevgilisi olma çok doğru bulmuyorum. Erkekler de öyle. Erkek biraz daha kendini koruyabilir, kızlar zor olur. Hem toplum öyle bakıyor, gücü az, hemen duygulanıyor. Erkek kötü şeylerle daha kolay başa çıkar.” (Hüseyin, 18 yaş/12. Sınıf)

Her iki grup görüşmeciler de kavram üzerine çalışan kuramcılarının üzerinde durduğu gibi erkekliği sıkıntı ve çelişkileri de beraberinde getiren bir statü olarak belirtmişlerdir. Erkeklerin erkeklik algısının kapsamında acıyı kontrol eden, rekabetçi, prestijini koruyan, kavgacı, kadınlar üzerinde etkisi olan, sürekli para kazanan gibi şeyler vardır. İkinci grup görüşmecilerin görüşleri de sadece erkek üstünlüğü olarak değerlendirilemez. Hem kadınları ikinci planda tutan hem de diğer erkeklik boyutlarını kabul etmeyen bir “hegemonik erkeklik” algısı söz konusudur. “Cesur olmazsa, sevdiklerine sahip çıkmazsa,

ailesi için mücadele etmezse ne yapayım öyle erkeği” derken kabul edilmeyen bir erkelikten ve olması gereken üstün bir erkeklik halinden bahsedilmiştir. İşte bu üstün, ulaşılması gereken, toplumda kabul gören, diğer erkeklik hallerini ve kadınları ötekileştirip tahakküm altına alan “hegemonik erkeklik” anlayışıdır.

Görüşme notları ile kaydedilen cevaplar ve yapılan gözlemler sonucunda araştırma öznelerinin erkekliği verilen ve kazanılan özellikler bütünü olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Erkekliği kimi zaman korunması gereken bir statü gibi değerlendiren görüşmeciler, bahsettikleri olumsuzluklara rağmen erkek olmaktan memnundurlar. Erkek ve kadın ayırımını ilk görüşleri itibariyle doğru bulmasalar da sonraki görüşlerinde ve davranışlarında bu ayırımı benimsedikleri görülmektedir. Erkekliği egemen anlayışla cesaret, aileyi koruyan, para kazanan, korkusuz, sahiplenene, belli bir duruşu olan gibi özellikle tanımladıkları görülmüştür.

3.3. Erkeklik Din-Eğitim İlişkisi

Araştırma öznelerinin imam hatip lisesi öğrencileri olmaları nedeniyle erkeklik algılarında din ve eğitimin rolü üzerinde durulmaya çalışıldı. Örneğin sohbet esnasında daha önce sorulmasına rağmen din ile ilişkisini kurmak için kız arkadaşı ya da sevgili konusuna tekrar dönüldü. Dört araştırma öznesinden biri kız arkadaşı olduğu, diğeri olmadığı, diğeri ikisi ise istemediği cevabını verdi.

“Bana göre ters. Önce insan bir işini eline almalı. Hem dini olarak da uygun değil. Zaten hocalar falan hep şey yapıyor” (Burak, 18 yaş/12.sınıf)

“Ne bileyim hoşlanmıyorum bir kızla çıkmayı (arkadaşları gülüyor). Yani bir kızla çıkmayla hoşlanmıyorum derken yani daha çok karşılıksız. Karşılıksız sevgi daha iyi oluyor. Ben evleneceğim kişiyle çıkmak istiyorum” (Enes, 18 yaş/12.sınıf)

Bu noktada dinle bağdaştırılacak çok açık ifadelere ulaşamadı. Ancak imam hatip lisesi öğrencileri oldukları için mümkün olduğu kadar çelişkilerden uzak tutum sergiledikleri gözlemlendi. Ancak din bağlamında okulun kendilerine kazandırdıkları çerçevesinde sohbet ederken okul türünün yapısına ters düşecek bazı dikkat çekici açıklamalarla da karşılaşıldı.

“Ben imam hatibe gelmeden önce daha dindardım. Mesela biz kuranı kerimi abdestsiz ellemezdik, buraya geldik hocalar bize elleyebilirsiniz, şunu yapabilirsiniz. Her konuda biz hep ortada durduk ama onlar bizi hep kenara çektiler. En son olacak işi şu da olabilir, bu da

olabilir, bunu da yapın. Yani iyice şey yaptılar. Bildikçe bence daha fazla gidiyor gibi görünüyor” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

Burak (18 yaş/12.sınıf) adlı görüşmeci araya girip hocaları kastederek “her kafadan bir ses çıkıyor” diyor. Enes (18 yaş/12.sınıf) ise pek bir şey bilmediğini vurgulayarak bildiği dini bilgileri imam hatipte öğrendiğini belirtiyor. Bayram (18 yaş/12.sınıf) ise “öğrenmeye öğrendik ama böyle konularda da sıkıntı çektik” diyor.

Bu durum dini eğitim konusunda görüşmecilerin farklı şeyler düşündüğünü göstermektedir. Ayrıca görüşmecilerin yetiştikleri sosyal çevre, büyüdükları aile ortamı dini eğitime uzak olmamasına rağmen görüşmecilerin imam hatip lisesinde zorlanmaları, bazı şeylerde onların deyimiyle “kafa karışıklığı” yaşamaları imam hatip lisesinin toplumdaki dini algının biraz dışına çıktığını göstermektedir. Bu yaşanan sıkıntıları ise görüşmeciler zamanla aştıklarını belirttiler.

Okuldaki kız ve erkeklerin ayrı sınıflarda okumaları araştırma özneları rahatsızlık duymaktadırlar. Yine not konusunda hocaların kızlara biraz daha ayrıcalıklı davranmalarının rahatsızlık verdiğini söylediler. Ayrıca hem okulda hem de yurtda erkek öğrencilerin kavga etmesi, dersten kaçması, geç gelmesi gibi olayların normal karşılandığını ancak kızlara karşı aynı tutumun sergilenmediğini belirttiler. Örneğin pansiyonla ilgili bir soruya;

“Geçen yıl son sınıflardan biri akşam saat 11 de içip gelmişti. Kapıda bağırdı falan hocalar içeri aldı. Ama öyle içki falan olmaz şimdi. Kız olsa sıkıntı yaparlardı” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

“Ben hiç duymadım öyle. Ama kızlara daha çok kızarlar yani. Hocalar onlardan daha çok şey bekliyor. Hem onların yurtları daha düzenlidir.” (Enes, 18 yaş/12.sınıf)

Okul kültüründe kız öğrencilerden daha çok şey beklenmesi, erkek öğrencilerin olumsuz davranışlarının hoş görülmesi kadın-erkek ayrımının bu ortamdaki bir göstergesidir. Görüşmeciler bazı olumsuzlukların kızlarda da olduğunu söylemelerine rağmen özel alan olan mahremiyetin olduğu yerde onları daha olumlu kabul etmektedirler.

“Hiç öyle değil. Bizim burada nöbet tutan bir hocanın eşi kız pansiyonunda nöbet tutuyormuş. Onlarda da ayak kokusu falan. Tabi bize de kızıyorlar çoraplar, kıyafetler sağda solda olunca ama kızlar daha düzenlidir.” (Bayram, 18 yaş/12.sınıf)

Okulda ve pansiyonda kız-erkek ayrımının olup olmadığını, böyle bir ayrım varsa bunu nasıl değerlendirdikleri sorular üzerinde duruldu:

“Hocalar kızları daha çok koruyor. Ama maşallah bizim imam hatibin kızları bizden beter. Açık açık söven bile var.” (Bayram, 18 yaş/12.sınıf)

“Bizim okulda kız pansiyonu yok ama başka pansiyonlarda kalan arkadaşlarımız var. Kızlar pansiyonunda da gruplar varmış. Orada da kavgalar olurmuş.” (Burak, 18 yaş/12.sınıf)

Burada dikkat edilirse kız öğrencilerde görülen olumsuz davranışlar yadırganarak anlatılmaktadır. Oysa aynı davranışlar erkeklerde bu kadar dikkat çekmemektedir. Çünkü bu anlayış toplumsal olarak kanıksanmıştır. Dini eğitim verilen bu okulda kız öğrenciler desteklenirken bile ikincileştirilmektedir. Örneğin görüşmeciler kız öğrencilere yüksek puan veren bir öğretmenin “Sınıfta kalırsa kocaya gidecek. En azından bir sene geç gider” gerekçesini kendilerine söylediğini aktardılar.

“Bence pansiyonunda da okulda da kızlara daha önem veriliyor. Aileler de öyle görüyor. Hocalar da bir tartışma olduğunda kızları haklı görüyor. ‘Oğlum o kız, kızla mı kavga ediyorsun?’ diyenler oluyor.” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Mesela kızlar disipline daha az gider. Onlar da sigara içiyor ama uyanıklar biz yakalanıyoruz (gülüyor)” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

“Ama kızlar biraz narin, kırılgan. Erkek gibi değil. Hocalar öyle düşünüyor gibi.” (Bayram, 18 yaş/12.sınıf)

Verilen cevaplar Sayılan’ın (2012) belirttiği “gizli müfredat” kavramıyla ilişkilendirilebilir. Her ne kadar müfredatın cinsiyetten arındırıldığı iddia edilse de uygulamada kız ve erkek öğrencilere farklı anlamlar yüklenmekte ve farklı roller beklenmektedir. Eğitim sistemi ve ortamı üzerine çalışanların söylediği gibi “iyi, sessiz ve başarılı kız” ve “sert, asi ve delikanlı” gibi basmakalıp imajlar ve bazı öğretmenlerin tutumlarıyla cinsiyet ayrımına hizmet edilmektedir. Örneğin yukarıda görüşmecinin ifadesinde geçen bir öğretmenin “Oğlum o kız, kızla mı kavga ediyorsun?” demesi “gizli müfredat” ile erkek-kız ayrımının yapıldığını göstermektedir.

Okulda ve pansiyonda kızların ayrıcalıklı konumda olduğunu düşünen araştırma öznelere daha önceki görüşmelerimizde erkekliğin zor olduğunu söylediklerinde ve bu zorluklardan bahsettiklerinde yine de erkek olmaktan mutlu olduklarını ifade etmişlerdi. Erkekliğin zor

olduğunu, kadınların bazı konularda avantajlı olduğunu düşünen erkeklerin bu durumu dini açıdan ve eğitim açısından nasıl değerlendirdikleri yani erkek olmayı yine de ayrıcalık saymalarının dini ve eğitim açısından bir uzantısı olup olmadığı sorulduğunda:

“İslamiyette de erkekler ön plana çıkmış. Yani kadın nasıl mücadele etsin? Erkekler savaşmış, göç etmiş, aylarca yol gitmiş. Erkeği yapısı kuvvetli” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Kadın erkeğin yaptığını yapar ama cinsellik açısından herhalde. Şimdi erkek ezan okuyor, namaz kıldırıyor. Ama kadın bunu yapmıyor. Çünkü insanlar farklı bakar. Benim ablama annemler ‘dikkat et laf olur’ diyordu. Yani ben de yapıyordum ama laf olmaz diye rahattım.” (Enes, 18 yaş/12.sınıf)

Araştırma öznelерinin erkeklіğe yükledikleri anlam ve benimsedikleri rollerde dini duyuların etkisi vardır. Ama dinin kaynağı olan ayet veya hadislerden çok toplumun din kapsamında değerlendirdikleri rivayetler, kabuller ağır basmaktadır.

“Örnek vereyim bizim hocalar kadın Cuma namazı kılar diyor. Ama şimdi insanlar bunu anlamaz, garipser diye kılmıyorlar. Her şey dine göre değil bence. Toplum çoğu kez dini yanlış anlamış.” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

“Bizim okulda kızların kıyafeti daha çok dikkat çekiyor. Bir tane açık kız vardı. Tüm hocalar, üst sınıf öğrenciler kızla ilgilendiler kapansın diye. Erkekler her istediklerini giyiyorlar. Hocalar çok tuhaf olmadıkça bir şey demiyor.” (Burak, 18 yaş/12.sınıf)

Görüşmeler sonrasında erkeğin ezanı açıkça okuması, Cuma namazının sadece erkekler tarafından kılınması, erkek öğrencilere okul ortamında toleranslı davranılmasına gibi dini kabullerin erkek-kadın ayrımını desteklediğini göstermektedir. Görüşmecilerden birinin ailesinin ablasına daha farklı yaklaştığını, “dikkat et laf olur” uyarılarını yaptığını ama kendisinin daha rahat davrandığını söylemesi dinden de beslenen erkek egemen düzenin namus kavramı ile ilişkilendirilebilir.

İkinci grup görüşmecilere de okulda ve pansiyonda kız-erkek öğrencilerin davranışlarına yönelik sorular soruldu. Kız ve erkek öğrencilerin okul ortamında farklı muamele görüp görmediği konusunda bilgi toplandı. Kendilerindeki cinsiyet algısının dini ve eğitim noktasında desteklenip desteklenmediği bilgisine ulaşılmaya çalışıldı.

“Ee tabi okulda da farklılık var. Ta eskiden beri. Hoca sıra dayığında erkeklere daha sert vuruyordu (gülüyorlar). Şimdi de kızlar daha yüksek not alıyor yani veriyorlar.” (Gökhan, 17 yaş/12.sınıf)

“Sıra taşınacak erkekler, bir yere gidip gelinecek erkekler. Zor işler hep erkeklere bakıyor. Kızlara hocalar daha kibar davranıyor. Biz de sınıfta kız varsa konuşmamıza daha dikkat ederiz.” (Hüseyin, 18 yaş/12.sınıf)

Eğitim sürecinde kadının korunmasına, kırılan bir yapıda olduğuna yönelik tutumlar söz konusudur. Erkeğe ise daha sert davranılmakta ve daha çok zorlanma yapılmaktadır. Ancak bu zorlama sonrasında bazı ayrıcalıkları da beraberinde getirmektedir.

“Zor şeyleri erkekler yapıyor, erkeklere daha çok kızıyorlar ama biz daha rahatız. Mesela erkekler teneffüste okulun bahçe duvarından atlayıp sigara içmeye çıkıyorlar. Bunu herkes biliyor. Pek şey yapmazlar. Ama 9’larda bir kız vardı. Oradan atlayıp çıkmıştı diye kıza herkes kızmıştı.” (Murat, 17 yaş/12.sınıf)

“Kızlara daha dikkat edilir. Hoca bir örnek verecekse erkeklerden verir. Kefenleme falan. Mescitte bir erkek üzerinden anlatılır. Kızlar böyle şeylerde ayıp olur. Kızlar da istemez. Hocalar da dikkat ediyor tabi.” (Gökhan, 18 yaş/12.sınıf)

Mülakat sorularına verilen cevaplar, net olmayan ve bölünen cevaplar, görüşmecilerin ifade şekli ve gözlemler sonucunda elde edilen verilerle görüşmecilerin erkeklik anlayışları üzerinde din ve eğitim durumlarının etkileri bulunmaya çalışılmıştır. Okulda erkek öğrencilerden beklentilerin farklı olması, erkeklere daha rahat bir hareket alanının tanınması, kızların daha dikkatli (davranışlarına ve giyimlerine toplumsal, kültürel süreçler doğrultusunda özen göstermeleri) ve görünmez olmalarının dine dayandırılması bu etkilerden bazılarıdır. Gözlem verileri de bu etkileri doğrular türdedir. Örneğin sadece erkek öğrencilerin olduğu ortamda bazı hocaların daha kaba ve rahat konuşması, olumsuz davranışları kızlar yaptığında okul personelinin bu durumu kendi aralarında daha çok dillendirmeleri, erkek öğrencilerin daha çok tolere edilmesi gibi. Bu durum daha önce belirtilen “gizli müfredatı” ve müfredatın cinsiyetten arındırıldığının sadece iddia olduğunu göstermektedir.

“Geçen sene miydi neydi, iki sevgili sınıfta yakalanmıştı. Hemen kızın ailesine haber verdiler.” (Murat, 17 yaş, 12.sınıf)

Bu açıklama üzerine “Erkek öğrencinin ailesine haber vermediler mi? sorusuna cevaben:

“En fazla onu dövmüşlerdir (uzun bir süre gülüyorlar)” (Hüseyin, 18 yaş/12.sınıf)

“İki taraf için de yanlış. Ama herkes kızlara kızıyor. Erkekler yapar kızlar yapamaz diye bir şey olmaz. Ama öyle yapıyorlar, öyle öğretiyorlar yani.” (Gökhan, 17 yaş/12. Sınıf)

Erkeğin güç gerektiren işlerde akla gelmesi, kendilerine çekinilmeden dayak atılması, not konusunda kızlara göre kendilerine daha az yardımda bulunulması erkekler için bir olumsuzluk olarak bahsedilmiştir. Ancak hem dini öğretiler hem de eğitim sürecindeki bazı uygulamalar nedeniyle olumsuzluğu yaşadıkları kadar olumlu bir ayrımla da karşılaşmaktadırlar. Örneğin sevgilisi ile yakalanan erkek öğrenci dövülür ama namus meselesi yapılmaz. Kız öğrenci belki erkek öğrenci kadar fiziksel bir karşılığa maruz kalmayacaktır ama yaptırımları sosyal olarak daha ağır olacaktır. Kısacası görüşmecilerin verdikleri cevaplar analiz edildiğinde hem okulda hem de ailede din ve eğitim değişkenleri ile kadın-erkek ayrımı yaşandığı ve görüşmecilerin, zaman zaman kadın-erkek ayrımını yanlış bulduklarını ifade etmelerine rağmen, bu şekilde sosyalleştiği görülmektedir.

3.4. Erkeklik Mekân İlişkisi

Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi konusunda sahada geçirilen sürede görüşmelerden elde edilen ses kayıtlarından, araştırma notlarından ve gözlemlerden faydalanılmıştır. Toplumsal cinsiyet ve erkeklik konu başlıkları ile özetlenen verilerde olduğu gibi mekânı anlamada, yaşamada da cinsiyetlendirilmiş bir anlayışla ile karşılaşmıştır. Kent merkezini deneyimlemenin, daha anlaşılır şekliyle kent merkezini kullanma, kullanılan mekânlar, kent merkezine çıkılan saatler gibi verilerin erkeklik algısına göre değişip değişmediği üzerinde durulmuştur. İki farklı görüşmeci grubuyla iki farklı zamanda yapılan görüşmelerde kent merkezini tecrübe etmede hem görüşmeler esnasında hem de gözlemler ile hegemonik erkeklik algısının etkisinin olup olmadığı noktasında veri toplanmıştır.

İlk grup görüşmecilere erkeklik algısının mekâna yansıyor yansımadağın anlamak için başlangıçta “ Çarşıya çıkarken size belli bir sınırlama var mı? Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” soruları soruldu:

“Okuldan sonra akşam yemeğine kadar çarşıya çıkabiliyoruz. Ama belli bir saatten sonra pansiyona gelince sıkıntı oluyor. Çocuk gibi şey yapılması hoşuma gitmiyor. Bu yaşa kadar gelmişiz, başımızın çaresine bakarız biz.” (Bayram, 18 yaş/12.sınıf)

“Pansiyonda daha çok sınırlama var. Ailemiz olsa pek karışmaz. Dikkat edersek istediğimiz zaman dışarı çıkarız Ama yurttta (pansiyon) ister istemez kurallar var. Uyulmazsa herkes sıkıntı yaşar.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmecilerden bazıları kenti kullanmanın sınırlanmasını yanlış bulurken, bazıları bu sınırlamanın uygun olduğunu düşünmektedir. Bazı görüşmeciler ise kentin belli bir saatten sonra kendileri için çok bir şey ifade etmediği belirtmektedir.

“Çok kısmak iyi değil tabi, ben de istemem. Ama böyle iyi. Eğer sınırlama olmazsa kimse pansiyona gelmez ya da gece sadece yatmaya gelir. (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Bir saatten sonra zaten çarşıda yapacak bir şey kalmıyor, her yer kapanıyor. Ben internet kafeye giderim. Gündüz de açık nasıl olsa, geç saatlere kadar izin verilmezse de olur yani” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Araştırma öznelерinin verdikleri cevaplardan sonra söz konusu sınırlamanın kız öğrenciler için olması ya da onların geç saatlere kadar çarşıda kalma istekleri olursa bunu nasıl yorumlayacakları soruldu.

“Onların da hakları yani. Ama kızlar çarşıda uzun saatler kalamaz. Laf atma olur, sapıklar var, başlarına bir iş gelir, yani çok rahatsız eden olur.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Belli bir saatten sonra bence herkes için dışarıda olmak tehlikeli. Tabi kızlar için biraz daha. Ben aşamadım ama dayımın kuru yemiş dükkanı var. O anlatır bazen. Çok kötü şeyler yani. Hem o saatlerde pekiyi ayak değil. Erkek için de kız için de çok geç saatlerde gerek yok. Bunun saldırısı var, kaçırması var, içkilisi var. Kızlar için tehlike daha çok yani” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmelerden elde edilen verilere göre kent merkezinin saate göre anlam kazandığı çıkarılabilir. Yani akşam ya da gece saatlerde kent merkezi tehlikeye açık bir alan olarak anlamlandırılmaktadır. Ancak bu tehlike durumu kadınlar için biraz daha vurgulanmaktadır.

“Pansiyonda kalan herkes için sınırlama olmalı. Erkek ya da kız fark etmez.” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Kurallar önemli tabi. Yoksa sıkıntı olur. Ama şimdi kızlar karanlıkta çarşıda ne yapacaklar? Hem onların gidebileceği yerler kapalı. Ancak kafelere giderler. Onun dışında biz maç izleriz, tur atarız...” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

Bayram’ın maça gideriz, tur atarız ifadesinden sonra Şemsettin “melek girmeze gideriz” diyor ve görüşmeciler gülüyorlar. “Melek Girmez” Niğde merkezde birkaç yıl öncesine kadar olan ve gece hayatın yaşandığı gazioların bulduğu sokağa şehir halkının verdiği

isimdir. Bu gaziolar Şehir dışında bir yere taŐınmasına rağmen sokağa verilen isim kullanılmaya devam etmektedir. Araştırma 6zneleri de o sokağa y6klenen anlamı bildiklerinden zaman zaman n6kte olsun diye kullanıyorlar. Lefebvre'in mekânı anlamlandırma, tasarlama ve yaşama kavramları s6reci a6ıklamada 6nemli bir 6ıkıŐ oluşturmaktadır. İnsanlar mekânlara belli anlamalar y6klerler. O y6klenen anlama g6re mekân d6zenlenir ve daha sonra deneyimlenir. 6rneğin i6ilen 6ay aynı olmasına rağmen yanındaki kişiye g6re tercih edilen mekân farklıdır. EĞer 6Đrenciler erkek arkadaşları ile 6ay i6eceklerse pasaj denilen okula yakın, bakımsız ama kuytu bir mekânı, kız arkadaşları ile 6ay i6eceklerse ismi ulusal olarak duyulmuŐ kafeleri, aileleri ile 6ay i6eceklerse a6ık alan ya da 6ay ocaklarını tercih etmektedirler. Bu durum mekâna y6klenen anlam ve bunun yaŐanmasına 6rnektir.

Bu doğrultuda erkeğliğin nerelerde oluştuğu, nerelerde yeniden 6retildiği ya da erkeklerin hangi mekânları kendilerine uygun bulurken hangi mekânları tercih etmedikleri, hangi mekânların sadece erkeğe 6zg6 kabul edildiği sorularının cevaplarına bu g6r6Őmeler sonrasında ulaŐılmaktadır. Belli bir saatten sonra kızların gideceği yerlerin kapalı olduğunu s6yleyen g6r6Őmeci aslında Cantek'in (2014) "*Kenarın Kitabı*" adlı eserinde belirttiği gibi "mekânı cinsiyetlendirmek" 6er6evesinde d6Ő6nm6Őt6r. Bazı alanları sadece erkeğe 6zg6 kabul etmek (6rneğin kahvehane), bazı alanlara kadınları hapsetme isteği bu kavramın bahsettiği algı ile oluŐmaktadır. Ayrıca kent merkezini belli bir saatten sonra kullanan insanlara "pekiyi ayak değil" ifadesinin kullanılması ve sokakların toplumun herkese a6ık olarak g6rd6Đ6 saatter dışında tehlikeli olarak değerlendirilmesi de kenti deneyimlemede sınırlayıcı kabullerdir. Bu durum kenti deneyimlemede toplumsal tasarımların olduğunun g6stergesidir.

G6r6Őmecilerin sokağa 6ıkmayı ge6 saatlerde daha 6ok istedikleri ve bunu bir ayrıcalık olarak g6rd6kleri g6zlenmiŐtir. 6alıŐmalar kapsamında izin alınıp daha 6nce 6arŐıya 6ıkmadıkları bir saatte 6arŐıya 6ıkacaklarını duyduklarında 6ok mutlu oldular. Hatta bunun haberini aldıklarında okuldaki arkadaşlarına bundan bahsettiklerini s6ylediler. G6r6Őmeciler akşam saatinde 6arŐıda daha hareketli ve mutluydular.

"İnsan daha mutlu oluyor. G6nd6z herkes dışarıda zaten. Ama birlikte olunca daha eğlenceli ve insan cesaretli oluyor (g6l6yorlar)." (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Ge6 saatlerde kent merkezinde olmaya belli anlamlar y6klenmiŐtir. 6ocuklar, karanlıktan korkanlar, kendini koruyamayacak durumda olanlar i6in gece hep 6rk6t6c6 olmuştur.

Zaten bu özelliklere sahip olanlar toplumca ötelenmektedir. Ancak cesur, güçlü, gözü kara gibi kavramlar toplumun övgüyle dile getirdiği özelliklerdir. Bundan dolayı herkesin dışarıda olmadığı bir zamanda çarşıda olmak görüşmecileri mutlu etmiştir. Görüşmeciler geç saatlerde dışarıda olmanın olumsuz yanları olduğunu da belirttiler.

“Ben dayımla bazen çıkarım. Ama bu taraflara çok gelmeyiz (üniversite geçlerinin sıklıkla gittiği kafelerin olduğu cadde). Bir de yanında erkek olunca sıkıntı yok. Ben ileride eşimle falan gerek olmadıkça böyle yerlere gelmem. Ne olacağı belli olmaz.” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Ne olacak ki ya? Yanında sen varsın. Hem sen başkasının yanındaki kıza bakacak kadar şey misin? Ee başkası niye yapsın bunu? Bence tinerci, sapık olmadığı sürece bir de şey olmadığı, karanlık olmadığı sürece bir şey olmaz. Bu kadar insan nasıl dışarıda?” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Aslında çok güzelmiş ya. Ama insan alışır, hep çıkmak ister. Çok alıştırmamak lazım (gülüyorlar). Arada olsa iyi olur. Biz alışmışız gündüz dışarı çıkmaya” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Akşam saatlerinde çarşayı çok seven, beğenen görüşmecilere kız kardeşlerinin ya da sevgilerinin, ileride eşlerinin bu saatte dışarıya çıkmalarını nasıl değerlendirdikleri, değerlendirecekleri soruluyor.

“Ben istemem açıkçası ya. Yalan söylemeye gerek yok. Rahat edemezdim. Ha benimle çıkarsa sorun yok” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Ben eğer sıkıntı olmayacaksa bir şey demem.” (Bayram, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmeciler kendileri ile bir bağı olan kadınların akşam ya da gece saatlerinde dışarıda olmalarından rahatsız olacaklarını belirttikleri gibi onların dışarıda olmalarının yine bir erkeğin izni ya da refakati ile olacağını da ifade ettiler.

“Aslında bir erkek olarak ben de çok aramıyorum öyle dışarı çıkıp takılmayı falan. Ona da gerek yok diye düşünüyorum. Birlikte çıkılır. Ama illa akşam olmayabilir.” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Yok ben de uygun görmem. Belki o da benim çıkmamı istemezdi. Hem evlenince falan dışarıda ne yapacaksın ki? Ha kız kardeşim olsaydı (ablası var) da niye olduğunu anlatırdım, anlamazsa da izin vermezdim” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Kadının erkeğin dışarıda olmasını “istememesi” ama erkeğin kadının dışarı çıkmasına “izin vermemesi” ifadesinde önemli bir ayrıntı dikkat çekmektedir. Kullanılan dilde erkek egemen anlayışın hakim olduğu görülmektedir.

Araştırma özneleri kent merkezine özellikle herkesin çıkamadığı saatlerde çıkmaktan mutlu oluyorlar ama bunun kız kardeşleri, ablaları ve eşleri üzerinden değerlendirilmesi sorulduğunda beden dilleri de dikkate alındığında hoşnut olmuyorlar. Hatta yanında erkek olduğu zaman akşamları kent merkezine çıkmayı daha uygun gören de var. Çünkü görüşmecinin genel algısı belli bir saatten sonra kadının yanında erkek olsa da kadına zarar gelebileceği yönünde. Bayram adlı görüşmeci ılımlı bir cevap verse de kadının sokakta olmasını tehlike olmama şartına bağlamıştır. Bu açıklama kent merkezini tasarlamada ve kadını kontrol etme çabasında korku kültürünün kullanıldığını göstermektedir. Diğer taraftan kenti deneyimleme durumu daha önce üzerinde durulan “iktidar ilişkisi” kavramıyla da alakalı görülmüştür. Giddens gibi sosyologlara göre kenti deneyimleme durumu iktidar ilişkilerine göre değişmektedir. İktidar ilişkileri her zaman doğrudan şiddet, kaba kuvvet, tehdit gibi süreçler üzerine inşa edilmez. İktidar bazen imkan ve vasıfların kullanılmasıyla kurulur. Dikkat edilirse kentin kullanımını insanlara sınırlı olarak açan sistem çoğu zaman doğrudan şiddetle bunu dayatmamaktadır. Ancak bin bir türlü iktidar ilişkisi ile bu anlayışı dayatır. Araştırma özneleri kadına ya da yalnız bir erkeğe saldırı gerçekleşmesini bizzat tecrübe etmemelerine rağmen bunun söylentisiyle hareket etmektedirler.

Araştırma özneleri ile birlikte sokağa çıkıldığında internet kafe, çay bahçeleri, kafe gibi mekânlara gidildiğinde grup olarak hareket etmenin rahatlığı yaşıyorlardı. Bu rahatlık diğerlerinden cesaret almaya bağlı bir durumdu. Bu durumu kendilerinin nasıl değerlendirdiği soruldu ve gözlemlerle örtüşen cevaplar alındı.

“Tek başına çarşıdayken arkadaşlar hızlı hızlı yürürler. Sağa sola bakmazlar. Bir an önce pansiyona gelmeye çalışırlar. Ama üç beş arkadaş çıktıklarında daha rahatlar. Yavaş yürürler, tespih sallarlar, dağınıklar. Dağınık derken kaldırıma yayılarak yürürler.” (Bayram, 18 yaş/12.sınıf)

Bu durumlar gözlemlerle de tutarlılık göstermektedir. Görüşmeciler birlikteyken yüksek sesle, gülererek konuşmaktalar ve mekâna hakim olmaya çalışmaktalar.

“Bir keresinde bizim arkadaş kıza laf atmıştı (gülüyorlar). Bunlar oluyor yani. Tek başınayken korkuyorsun. Yanında arkadaşların olunca cesaret geliyor. Arkadaşlar bir

aradaydık birisine bu kıza laf atamazsın dediler. O da kız otobüse binerken laf attı. Kız da dönüp ‘geri zekalı’ dedi (gülüyorlar)” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

“Tek başınayken bir de akşamsa herkes korkuyor bence. Arkadaşları olunca rahat oluyor insan” (Burak, 18yaş/ 12.sınıf)

“Kalabalık olmak bizim için değil de aslında karşı taraf için iyi. Yani eğer bize bir şey yapmak istiyorsa bizi tek başına görünce cesaret alıyor” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Erkek görüşmecilerin bile birlikte olunca kenti daha rahat gezmeleri, belli yerlere gitmeleri, sokaklarda kaldırıma yayılarak ve yavaşça yürümeleri kent merkezini deneyimleme ile “hegemonik erkeklik” algısının ilişkisini göstermektedir. Bu algıya göre kadınlar ve diğer erkeklik durumları ötekileştirilmektedir. Tek başınayken sokakta korkulduğunu söyleyen, hızlıca sokakta kaçarcasına yürüyen erkekler eğer kendilerine güveniyorlarsa ya da birileri yanında olduğunda kendilerini güvende hissediyorlarsa başkasını kenti kullanma durumunu sınırılıyorlar. Örneğin arkadaşları yanındayken bir kıza laf atan erkek, görüşmeciye göre arkadaşlarından cesaret aldığından bu rahatsızlık verici davranışı yapmış, bir kadını taciz etmiştir. Cesaret, kızlara takılmak, geç saatlerde sokakta korkusuzca yürümek gibi beklentiler gündelik hayat pratiklerinde “hegemonik erkekliğin” ortaya koyduğu ölçütlerdir.

Görüşmecilerle tekrar sokağı kullanma konusuna görüşüldüğünde hem sokağa bakış açılarının hem de cinsiyet farkına göre kullanım durumlarının farklılığı dikkat çekiyor.

“Eskiden bize sokağa çıkınca dikkat edin, orası günah işleme yeri derlerdi. Biz de arkadaşlarla dışarı çıkınca sokağa adımımızı atarken ‘aha günaha adım atıyoruz’ diye gülerdik” (Enes, 18 yaş/ 12.sınıf)

Günah din olgusunun öğrettiği bir kavramdır. Sokağın günah işlenebilecek bir yer olarak düşünülmesi de dinden beslenen toplumsal kabullerin sonucudur. Ayrıca kadınlar için bu toplumsal kabullerin daha sert şekillendiğini de söylemek mümkündür.

“Ben geç saatlerde kızların dışarı çıkmasını doğru bulmuyorum. Biz bile çoğu şeyden korkuyoruz” (Şemsettin, 18 yaş/2.sınıf)

“Dışarıda her şey olabilir. Kavga, bıçaklanma falan. Aslında güvenli olsa herkes çıksa dışarı ama öyle değil. Erkekler bile arkadaşlarıyla çıktıklarında iyi oluyor” (Bayram,18 yaş/12.sınıf)

“Polis bile karanlıkta bir kız görse ‘dolaşma’ diyor. Erkeklerle de kimlik soruyor. Yani geç saatlerde sokaklar tehlikeli bence” (Burak, 18 yaş/12.sınıf)

Hem daha önceki kent merkezi ile ilgili görüşler hem de son verilen cevaplar kamusal alan-özel alan karşıtlığı ilişkilendirilebilir. Daha önce “kamusal” sözcüğünün herkesin denetimine açık olan, herkesin deneyimleyebileceği anlamına geldiği, kişinin kendisi, ailesi ve arkadaşlarını kapsayan ve onlarla sınırlanan korunmuş, saklanmış yaşam alanının ise “özel” sözcüğü ile anıldığı belirtilmişti. Başka bir anlatımla da özel alan kişinin doğal anlamda daha rahat olduğu, kamusal alan kişinin toplumsal anlamda dışa dönük olduğu, herkesçe kabul edilebilir isteklerini karşıladığı herkese açık alan olarak nitelendiği belirtilmişti. İşte bu açıklamalarla görüşmecilerin verdiği cevaplar karşılaştırıldığında kent merkezinin kamusal olarak kabul edildiği görülmektedir. Sürekli görünür olunan, sosyal etkini olduğu, başkalarına göre davranışların değiştiği kent merkezi kamusalılığı bünyesinde barındırmaktadır. Kamusal alanda kendilerine veya insanlara (özellikle kadınlara) yönelik çeşitli tehlikelerin olduğunu belirten görüşmeciler hane içini daha güvenilir görmektedirler. Hem kadınlar için hem de belli bir saatten sonra güvenlik nedeniyle evde olma güvencesi de “özel alan” kavramı ile ilgilidir. Evi özel alan olarak kabul eden görüşmeciler rekabetin, tehlikenin olmaması nedeniyle evi kadınlar ve bazı durumda kendiler için korunaklı mekân olarak görmektedirler. Örneğin polis memurunun bile geç saatlerde sokakta olan bir kıza “dolaşma” demesi kamusal-özel alan ikiliğinin göstergesidir. Ancak çok tehlikeli bir durum söz konusu olmadığı sürece aynı uygulama erkeklere yapılmamaktadır ya da nadir görülmektedir. Bu durumda kamusal alanın daha çok erkeğe bırakıldığını göstermektedir.

İkinci grup görüşmeciler de ilk grup görüşmecilerde olduğunu gibi erkeklik algısının mekâna yansıyor yansımadağın anlamak için “ Çarşıya çıkarken size belli bir sınırlama var mı? Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” soruları soruldu:

“ İster istemez oluyor. Bazı hocalar çarşıdan dönüş saatlerimizi esnetseler de yine de akşam yemeği olmadan pansiyona dönmek zorundayız.” (Murat, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Aslında akşam yemeğinden sonra çıkacaksın. Bazen insan karnı aç dolaşıyor. Akşam bir şey demeseler çıkıp gezsek çok güzel olurdu.” (Gökhan,17 yaş/12.sınıf)

Bu gruptaki görüşmecilerde de akşam saatinde şehir merkezinde olmayı daha ilgi çekici görenler var. Çünkü belli bir saatten sonra dışarıda olanlara toplumca yüklenen anlamlar var ve görüşmeciler kendilerini o noktada görmek istiyorlar. Örneğin görüşme esnasında

geç saatlerde sıradan insanların, çocukların, hastaların, yaşlıların evlerinde olduğunu ve çarşının daha aktif olduğunu söyleyen görüşmeci istediği saate dışarı çıkamamanın olumsuzluğuna dile getiriyor.

“Çarşı izinlerinde nerelere gidersiniz?” sorusuna cevaben araştırma özneleri okula yakın olan pasaj ve internet kafeye gittiklerini söylediler. Bahsedilen pasaj bakımsız, eski bir yapı ve içindeki birkaç dükkan ve çay ocağı yer almakta. Niğde’nin Bor Caddesi olarak bilinen yere ise pahalı olması ve kız arkadaşlarının olmaması nedeniyle gitmediklerini söylediler. Bu noktada mekânı kullanmada toplumsal mesafe/ sınıf ayrımı dikkat çekmektedir. Alt gelirli, köyden gelen ve harçlıkları az olan araştırma özneleri kendi bütçelerine uygun olan, kendileri gibi yaşantıları olan insanların gittikleri mekânları tercih etmektedirler.

“Biz genellikle çay ocaklarını tercih ediyoruz. O Derbent tarafındaki kafelere (Bor caddesi diye geçer) genellikle iki kişi gidiyorlar (sevgilileri kast ederek).” (Hüseyin, 18 yaş/ 1.sınıf)

“Hem oralar pahalı” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmecilerin kullandıkları ifadelerden aslında içinde bulundukları durumdan memnun olmadıkları ve kendilerinden hiyerarşi olarak yukarıda gördükleri erkeklere özendikleri çıkarılabilir.

“Koluna birini takmadan o tarafa gidemiyorsun. Ne öyle sap sap (arkadaşları gülüyor)” (Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Çoğunlukla pasaj. Oraya takılan kızlar da oluyor ama onlara hep farklı bakılıyor. Erkek gibi bir şey yani” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

Kamusal alanın kullanımını görüşmeciler belli ölçütlere göre değerlendirmektedirler. Kamusal alan herkese açık alan olmasına rağmen bazı şartlar bu alanlarda olmak için gerekli görülmüştür. Görüşmeciler kent merkezinin farklı mekânlarının deneyimlenmesinde erkeklik, para, sevgili gibi değişkenlerin belirleyici olduğunu düşünmektedirler. Örneğin pasaj denilen mekâna giden kızlara farklı bakıldığını söylemeleri, “erkek gibi bir şey” diye nitelenmesi bu mekânın sadece erkeklere ait görüldüğünü göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Lefebvre’in “anlamlandırılan mekân” kavramıyla da ilişkilendirilebilir. İnsanlar farklı mekânlara farklı anlam yükleyerek oraları deneyimleme sınırlarını belirlemektedirler. Aynı şekilde Bor Caddesi

diye bilinen kent merkezindeki kafelerin yoğun olduğu caddede gezmek için sevgililerinin ve paralarının olması gerektiği düşüncesi de yukarıda değinilen kent merkezinin mekânlarını deneyimleme ölçütleri kapsamında değerlendirilebilir. Görüşmecilerin sahip olunan para miktarına göre kent merkezini deneyimleme görüşü sınıfsal duruma işaret etmektedir. Köyden gelen, az bir harçlıkla idare eden görüşmecilerin geneli orta ve üst sınıf erkeklerle farklarını olduğunu söylüyorlar. Ayrıca üniversiteli ve sevgilisi olan erkekleri de kendilerinden üstün kabul ediyorlar. Hegemonik erkekliği besleyen bu özelliklere sahip olan erkeklerle görüşmeciler kendi erkeklikleri arasında bir hiyerarşi görüyorlar.

Yapılan mülakat sırasında pansiyon öğrencileri bazı çay ocağı ya da internet kafelere gitmedikleri zaman diğer arkadaşları tarafından basite alınıp “süt çocuğu” denildiğini belirttiler ve bu durumdan rahatsız oldukları görüldü. Bu durumdan kurtulmak için görüşmeciler bazen istemeyerek de olsa bu mekânlara gitmektedirler.

“Ne odunsun oğlum sen. Tadın yok tuzun yok diye takılanlar olur” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Arkadaşlar çarşıya çıktığında bazen mecbur kalıyorsun. 9. Sınıflar ya da çarşıda yapacak bir şeyi olmayanlar yurtta kalıyor, top falan oynuyorlar. Şimdi sen çıkmazsan onlarla kalıp ne yapacaksın ki?” (Hüseyin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmeciler alt sınıf öğrencilerden kendilerini farklı ve üstün görüyorlar. Bu anlayış diğerlerinin etkisi ile şekillenmektedir.

“Süt çocuğu falan diyorlar. Bir de eğer büyüklerle takılmazsan, oralara gitmezsen olmuyor, iyi bakmıyorlar” (Gökhan, 17 yaş/ 12. Sınıf)

“Bazen zorla yurtta tutuyorlar beni. Ben de fırsat bulunca çarşıya koşasım geliyor (gülüyor). Eğer bu fırsatta çarşıya gelemeyen varsa (hımmm), ilginç. Zaten hep okuldasin, yurttasin.” (Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmeciler çarşıda genellikle grup halinde dolaştıkları belirttiler. Ayrıca tek başlarına çarşıda bulunmak ile arkadaş grubu halinde bulunmak arasında farklar olduğunu söylediler.

“Tek kişi hızlı ve içe kapanık yürür. Bunu herkes bilir. Grup halinde cesaret arkadan alıyor ya elinde tespih, göğsünü kabartarak yürüyor” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Mesela ben tek yürürken yanımdan geçene bakmam. Hatta laf atmam. Ama grup halinde yürürken laf atan arkadaşlarım var.” (Hüseyin, 18 yaş/ 12 sınıf)

Bir erkeğin cesaretini topladığında araştırma öznesinin belirttiği gibi göğsünü kabartarak yürümesi ya da tespih çekmesi, hatta birisine laf atması kent merkezini deneyimlemede “erkek merkezli” algının uzantısıdır. “Hegemonik erkeklik” anlayışı cesur, atılgan, gözü pek, güçlü erkekliği insanların algısına sunmaktadır. Sokakta görünür kılındıkça, diğerlerinin kenti kullanım sınırının üstüne çıkıldıkça söz anlayışına yaklaşıldığı düşünülmektedir. Araştırma özneleri kendileri için olmasa da arkadaşları için bu ölçüte uygun davranma gayretinden bahsettiler. Bu durum daha önce üzerinde durulan “bedenselleştirme” kavramıyla ilişkilendirilebilir. Bu kavram kentsel mekânları deneyimlemede, kentsel mekâna hakim olmada toplumsal cinsiyet, konum ve boy pos gibi değişkenlerin ön plana çıktığını söylemektedir. Erkek olmak, fiziksel olarak güçlü olmak bu değişkenlerin başında gelir. Bu “bedenselleştirme” erkeklik ve kentsel mekân ilişkisinin önemli bir göstergesidir. Kentsel mekânı ifadede herkese açık bir alan olarak nitelemeler olmasına rağmen bedenselleştirme durumuna göre mekânları kullanım hakkı ve sınırı farklılaşmaktadır. Bir kadının kentsel mekânı deneyimle durumu ve hakkı ile bir erkeğin kenti deneyimleme durumu ve hakkı yukarıda sayılan değişkenlere göre gündelik yaşamda farklılık göstermektedir. Erkeğin tespih çekmesi, sokağa yayılarak yürümesi, kimi zaman diğerlerine omuz atması, cesaret bulduğunda diğerlerini rahatsız edecek şeyleri yapması kent merkezini deneyimlemede “bedenselleştirme” anlayışına göre hareket edildiğini göstermektedir.

Görüşmeciler genellikle kentte kadın-erkek ayrımının olduğunu ama olmaması gerektiğini söylediler. Ancak erkeklerin davranışlarındaki rahatlığın kadınlarda/kızlarda olması durum ise “ayrım olmaması gerekir” ifadesiyle çelişiyordu.

“Önceden çarşıda kadınlar daha terbiyeliydiler ama şimdi bizim imam hatibin kızlarına bakınca daha rahatlar.” (Murat, 17 yaş/ 12. Sınıf)

“Kavga eden, dövüşen erkekler ama saldırıya uğrayan bayanlar oluyor genelde.” (Hüseyin, 18 yaş/12.sınıf)

Kadın için sokağın tehlikeli gösterilmesi ve kadın en çok aile içinde şiddet görmesine rağmen hane içinin kendisi için daha güvenilir olarak algılanması erkek egemen bakış açısını yansıtmaktadır.

“Kızlar her yere gidemez. Erkek de eve karışmaz misal. Yani öyle oluşmuş. Erkek dışarda, bayan evde gibi.” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Şimdi erkekler dışarda herkesin gördüğü kahvelerde okey falan oynuyor. Rahatsız eden de yok. Ama kadınlar böyle bir şey yapsa herkes oraya bakar, onları rahatsız eder.” (Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

Verilen cevaplar doğrultusunda araştırma öznelerinin kent merkezini deneyimleme durumu üzerinde erkeklik algısının önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Tabi bu erkeklik algısının toplumsallaşmanın sonucunda oluşan bir ürün olduğu da unutulmamalıdır. Kadını içeride, erkeği dışarıda gören “toplumsal cinsiyet” algısı “kamusal alan” için erkek, “özel alan” için kadın tasarımı yapmıştır. Bundan dolayı dikkat edilirse yukarıda erkeğin eve karışmayacağı, kadının her yere gidemeyeceği, kadının kent merkezinde rahatsız edilme riskini olduğunu söylemiştir. Yani araştırma özneleri bazen farklı açıklamalarda bulunsalar da toplumsal kabullerle kent merkezini deneyimleme hakkının erkekte daha fazla olduğunu düşünmektedirler. Gerek erkeğin kendini koruyabileceği savunması, gerek kadının hassas olduğu nitelenmesi, gerekse kadına kent merkezinde rahatsızlık verilebileceği algısı ile bu düşünceyi beslemektedir.

İkinci grup görüşmecilerle birlikte gidilen pasajda genellikle gençlerin sigara içtikleri, argo konuştukları, çay içtikleri kuytu mekânlar dikkat çekmektedir. Kuytu diye tabir edilen bu mekânlar genellikle bakımsız olması, sokaktan geçenleri görmemesi ve erkek lise öğrencileri tarafından kullanılması özellikleri ile dikkat çekmektedir. Araştırmacı olarak araştırma öznelerinin gittikleri mekânlarda bulunmak mekânda bulunan geçleri biraz rahatsız etti. Ancak daha sonra bunun bir tez çalışması olduğunu öğrendiklerinde ilgileri ve bakış açıları oldukça değişti. Araştırma özneleri gittikleri yerlerin pek görünmemesinden, herkesin burayı kullanmamasından memnundular. Buraya gelecek kişiler kendilerince oluşturulmuş normlarla belirlenmiş. Eğer hoşlarına gitmeyen ya da alışık olmadıkları birini mekânda görürlerse ya bakışları ile ortamdan uzaklaşması sağlıyorlar ya da kendileri ortamdan uzaklaşıyor. Örneğin bir öğretmen görüşmecilerin gittiği mekâna gittiğinde görüşmeciler ortamdan hemen uzaklaşmaktırlar. Ancak daha pasif ve haz etmedikleri biri mekânda olursa onu uzaklaştırmak için uğraşmaktadırlar. Pasajdaki çay ocağı, internet kafeler ve kale tarafındaki okey oynadıkları kahve görüşmecilerin sıkça gittikleri mekânlardır. Şehir merkezinde erkeklerin daha rahat olduklarını söyleyen ikinci grup görüşmecilerin gittiği mekânlar ise biraz daha gözden uzak yerlerdir.

“Aslında her yerde gezilebilir. Ama biz daha çok rahat istiyoruz. Yani rahat olduğumuz yerlere gidiyoruz.” (Hüseyin, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Ya şimdi lüks yerlere gittiğinde konuşmana dikkat edecen, içecekler çok pahalı olacak. Ama burada rahatız. Mesela bazı kafelerde hep kız var. Onların yanında zor olur. Ha kızlarla iyi (gülüyor) ama sürekli dikkat edemezsin ki” (Murat, 17 yaş/ 12.sınıf)

Bu gruptaki görüşmeciler de homososyal mekânların rahatlığından bahsediyorlar. Kızlarla olmanın istenen bir durum olduğunu ancak davranış rahatlığı, harçlık durumu gibi özelliklerin belirleyici olduğunu söylediler. Ayrıca görüşmeciler imam hatipli olmaya da sevgili konusunda, tercih edilen mekân konusunda ve ekonomik gelir durumunda bazı anlamlar yüklüyorlar.

“Ağzımıza geleni söylüyoruz. Zaten okul, hocalar falan sıkılıyor insan. Burada rahatlıyoruz.” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Hep buralarda değiliz ya. Ama sevgilin yok (gülüyor), paran az, imam hatiplisin. Şimdi üniversitelilerin gittiği yerlere (durarak konuşuyor ve başını kaşıyor) her zaman gitmek biraz zor. Burası çoğu zaman uyuyor bize.” (Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmeciler sokağın kullanımında belli mekânların belli gruplara/kişilere ait olduğunu düşünüyorlardı. Örneğin lüks kafelere parası ve sevgilisi olan üniversiteli gençlerin gideceği mekânlar olarak görmekte ve oraya gitmenin kendilerini aşacağını ifade etmektedirler.

Görüşmecilerin sokağı nasıl algıladıklarıyla ilgili verilerden sonra pansiyonla ilgili görüşlerine başvuruldu. Pansiyonu evden farklı görüp görmedikleri, sokaktan hangi noktalarda farklılaştırdıklarını anlamak için sorular soruldu.

“Pansiyon iyi ama işte bir evini tutmaz. Oda arkadaşların, nöbetçi öğretmenler, çıkan yemekler her zaman sana uymaz” (Bayram, 18 yaş/12.sınıf)

“Pansiyonda rahatız ama evdeki kadar değil tabi. Rahatça giyinemezsin, oturamazsın, kıyafetlerine dikkat etmen gerekir. Mesela evde istediğin kadar yatarsın, karışan olmaz. Ama pansiyona alışınca da çok güzel. Bir dostluk oluşuyor. Oda arkadaşların kardeş gibi bir şey oluyor. Bir derdin olunca onlar yanında oluyor. Kavgada falan hep yanındalar.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Görüşmeciler pansiyonu evden tamamen özelin olmaması (nöbetçi öğretmen), kendi isteklerinin birebir yansımaması noktasında ayırıyorlar. Ev olmayan pansiyon eve alternatif, onun yokluğunda önemli bir yere sahip olarak değerlendiriliyor. Diğer taraftan sokaktaki ilişkiden farklı olarak burada da bir samimiyetin, korumanın olduğunu belirtiyorlar.

“Nankörlük yapmamak gerekir. Bence yurt çok güzel bir şey. Misal sokakta yatanlar var, otelde kalanlar var, cemaat evlerinde, işte ne bileyim bekar evlerinde kalanlar var. Orada bir şey olsa kimse sahip çıkmaz. Ama pansiyonda başında hocalar var. Hasta olsan bile onlar yardım ediyor.” (Enes, 18 yaş/12.sınıf)

“Yani pansiyon ev gibi olamaz, alışınca belki. Dışarıdaki bir yer gibi de değil, güvenli. Hem iyi hem kötü yani” (Burak, 18 yaş/12. Sınıf)

Görüşülen 12. sınıf dört araştırma öznesi de yurttan memnun olmamalarına rağmen alıştıklarını ve kendileri 12. sınıf olunca yurt yaşantısındaki birçok şeyi değiştirdiklerini söylemektedirler. Örneğin “Yurtta isteyerek mi kalıyorsun?” sorusuna;

Enes (18 yaş/12.sınıf) : “İsteyerek (biraz durup) mecburiyetten. Ailem burada olsa kalmazdım.” cevabını verdi.

Görüşmecilerin pansiyonda kalma isteklerinde ailenin kararlarının etkili olmasının yanı sıra kent merkezinde olmanın cazibesi de söz konusudur.

“Neticede Niğde şehir. Ben yurttan kalmaya başlamadan önce toplansan 4-5 kere Niğde’ye gelmişim.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Bayram (18 yaş/12.sınıf) adlı görüşmeci araya girerek, “köyden ilk defa çıktığımız için başlangıçta şehir bize çok güzel geliyordu” diyor.

Yurttan memnun musun ve yurt hayatını nasıl değerlendiriyorsun? sorusuna ise şu cevaplar verildi:

“Memnunum ama bir ev olsa daha iyi olur. Ailemle değil de arkadaşlarımla yani. Geçen yıl yurttan aynı odada kaldığımız arkadaşlar müzik açardı saat 3’ü 4’ü bulurdu. Ben öyle olunca dövüşmemek için bir şey demiyordum ama iyice yurttan sıkılmışım. Arkadaşlarla bi eve çıkmayı düşündük de olmadı.” (Şemsettin, 18 yaş/12.sınıf)

Görüşmeciler pansiyonu ev yaşamı gibi rahat bulmuyorlar, özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünüyorlar ve bazı sorunların yaşandığını dile getiriyorlar. Buna rağmen etkileşimin

olması, dostlukların kurulması, ev ortamı ve ailenin olmadığı yerde kendileri için korunma, beslenme, barınma için alternatif görülmesi noktasında pansiyondan memnundur.

“Bir yönden olumlu bir yönden olumsuz. Olumlu yönleri, arkadaş ortamı oluyor, başka bir gelenek ya da görenek, mesela şehir dışından gelenler onları öğreniyorsun. Olumsuz tarafları da genelde 9.sınıfta alışamıyorsun, herkesi yeni tanıyorsun, aileni özölüyorsun.” (Bayram, 18 yaş/12. Sınıf)

Yurt/Pansiyonla ilgili konuşmalarda araştırma öznelerinin istekliliğini görünce “Size şiddet uygulandığı oldu mu hiç?” sorusunu üzerinde duruldu:

“Çok haksız yere dayaklar oluyor. Bir kere hastaydım arkadaşşıma nevreşimimi düzelt dedim. Tam düzeltememiş diye hoca beni dövdi. Döktükten sonra hocam ben hastayım dedim. Sonra özür diledi falan” (Burak, 18 yaş/ 12.sınıf)

Daha önceki görüşmede pansiyonu güvenilir bulan görüşmeciler bu görüşmede pansiyonda zaman zaman kendilerine yönelik şiddetin olduğunu ama bunların geçmişte kaldığını, önemsiz gördüklerini söylüyorlar.

“İlk geldiğimiz sene mesela 10.sınıfta beni 12. Sınıflar döverek namaza kaldırıyorlardı. Hocalar da kaldırırđı ama dövmezdi.” (Şemsettin, 18 yaş/ 12.sınıf)

Araştırma özneleri genel olarak pansiyonda ev kadar rahat olamadıklarını ama sokağa nazaran pansiyonunda kendileri için nimet niteliğinde olduğunu söylemektedirler. Bu düşünce Cantek’in *Kenarın Kitabı* adlı eserinde kullandığı “ara mekân” kavramı ile ilişkilendirilebilir. Pansiyonun (yurt) tamamen mahremiyetin, yalnız kalmanın mümkün olmadığı, aile ortamından farklı bir yaşam alanına sahip olması ve diğer taraftan sokaktan farklı olarak belli bir yaşantıyı ve özelliğı içermesi, kişilerin kendini güvende görmesi bakımından hem içeride hem dışarıda olma özelliklerini kapsaması bakımından “ara mekân” kavramı üzerinden nitelenmesi uygun olacaktır.

İkinci grup görüşmeciler de pansiyon hayatına alıştıklarını ama pansiyondan bıktıklarını belirtirler:

“Evi arıyor insan. Ben yorulduğum yani” (Gökhan, 17 yaş/ 12.sınıf)

“Bazen keşke arkadaşlarla eve çıkma durumum olsa diyorum. Orada daha rahat olurduk. Burada bir sürü insan var”(Ebubekir, 18 yaş/ 12.sınıf)

“Açıktadır değiliz şükür ama istediğimiz kadar özgür değiliz” (Murat, 18 yaş/ 12.sınıf)

Çalışmadan elde edilen veriler analiz edildiğinde görüşmecilerin erkek olmayı biyolojik cinsiyetin üzerine inşa edilen toplumsal roller ve özellikler çerçevesinde değerlendirdikleri görülüyor. Görüşmeciler erkekliği açıklarken cesur olmak, mert olmak, ailesini korumak gibi özellikler etrafında birleşiyorlar. Korkusuz, para kazanan, kızların beğendiği, özgür erkekler görüşmecilerin yücelttiği erkek tipleridir. Öte yandan güçsüz, pasif, korkak, kadına göre ikinci planda kalan ve kadınla ortak paydası fazla olan erkekler kendileri tarafından küçümsenmektedir. Kadın ve erkek farklılıklarında biyolojik özellikler dile getirilse de daha çok toplumsallaşma çerçevesinde cevaplar verilmiştir. Araştırma özneleri kadın ve erkeği farklı kabul ediyorlar ve bu farklılığı alışkanlıklarla, toplumsal rollerle açıklıyorlar. Toplumsal roller açısından kadın daha hassas, zayıf, idare edilmesi gereken diye kabul edilirken erkek dışa dönük, mücadeleci, güçlü, idare eden olarak düşünülmektedir. Araştırma özneleri erkek olmaktan memnunar ve hegemonik erkeklik olarak anılan toplumun ön plana çıkardığı erkek tipini övmektedirler. Araştırma öznelerine göre erkeklik halleri bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Görüşmecilerin geneli hiyerarşinin en tepe noktasını arzulamaktadır. Liseli olmaları, paralarının az olması, kız arkadaşlarını olmaması, özgürlüklerinin kısıtlanması onları ideallerindeki erkeklikten uzaklaştırmaktadır. Ancak yine de delikanlı, cesur, efendi gibi özelliklerle bu ideal tipe yaklaştıklarını düşünmektedirler. Gözlemler sonucunda köyden gelen görüşmecilerin saç şekli, kıyafet tercihi gibi konularda bahsettikleri üst sınıf erkeklere yaklaştıkları, hatta onu yakaladıkları söylenebilir. Ancak tercih ettikleri mekânlar, sosyalleştikleri kişiler kendileri için bir rahatlık sunsa da onları özendikleri tablodan uzaklaştırmaktadır.

Araştırma öznelerinin erkeklik rolleri üzerinde doğrudan ayet ve hadislerin etkili olduğunu söylemek zor olacaktır. Ancak dinden beslenen toplumsal anlayışın etkisi görülmektedir. Erkeğin ezan okuması, açıktan namaz kılması ya kıldırmasında dini ve toplumsal açıdan herhangi bir olumsuzluk görülmezken kadının bunları kapalı, karşı cinsin şahit olmayacağı şekilde yapması görüşmecilerin üzerinde durduğu ve farlılık olarak gördükleri konulardır. Okul ve pansiyondaki uygulamalar da görüşmecilerin kadın-erkek farklılığına ilişkin görüşlerini beslemektedir. Erkek öğrenciye daha sert davranılması, olumsuz davranışlarının çok dikkat çekmemesi, ders notu konusunda kızların desteklenmesi az önce belirtilen kadının korunması, erkeğin güçlü başının çaresine bakar fikrini desteklemektedir.

Yapılan tüm mülakatlar, gözlemler ve tutulan araştırma notları sonrasında araştırma öznelerinin kent merkezini deneyimlemesinde ve kent merkezini deneyimleme hakkındaki

görüşleri üzerinde, bazen ideal olan söylemleri olmasına rağmen, “erkeklik”, “hegemonik erkeklik”, “toplumsal cinsiyet” anlayışının etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte dini ve toplumsal kabuller çerçevesinde kadınların kent merkezinde daha dikkatli ve daha az görünür olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Köyden gelen, alt gelirli ailelerde büyüyen araştırma özneleri kent mekânını deneyimlemede ekonomik durumun iyi olması, üniversiteli olma, kız arkadaşı olma gibi özellikleri de belirleyici görmektedirler. Araştırma özneleri “kamusal-özel alan” ayrımını teorikte yapmamalarına rağmen gündelik yaşam pratiklerinde yapmaktadırlar ve Lefebvre’in belirttiği gibi farklı mekânlara farklı anlamlar yüklemektedirler. Görüşmeciler genel olarak belli bir saatten sonra kent merkezini baskın erkeklik rolü dışında olan erkekler ve kadınlar için “korku mekânları” olarak değerlendirmektedirler. Kendini koruyamayan erkek ya da kadın için tehlikelerin olacağını düşündükleri mekânlar korku mekânlarıdır. Örneğin sadece erkek lise öğrencilerinin gittikleri bakımsız, eski pasaj korku mekânıdır. Yine akşam saatlerinde ışıklandırmanı yetersiz olduğu sokalar korku mekânıdır. Baskın ya da “hegemonik erkeklik” dışında kalan erkekler güçsüz, korkak, kendini savunamayan erkeklerdir. Araştırma öznelerine göre bu erkeklik türleri ve kadınlar için kent merkezi hem sınırlı kullanıma açıktır hem de belli bir saatten sonra tehlikelidir.

Alt sınıf erkekler olan araştırma özneleri hegemonik erkekliğin kendilerine belirlediği doğrultuda güçlü, dışa dönük, korkusuz, paralı bir tabloyu arzulamaktadırlar. Bu özelliklerle beraber kız arkadaş veya sevgili ile gidilecek mekânları çekici buluyorlar. Ancak mevcut koşullar içinde homososyal mekânları tercih ediyorlar. Yani hemcinsleri ile sosyalleştikleri, paylaşımda bulundukları mekânlarda daha çok rahat etmektedirler. Kadınların olduğu ortamda küfür edemeyen, kibar konuşmak zorunda olan, doğal davranamayan görüşmeciler alt sınıf erkeklerin olduğu kahvehanelerde, çay ocaklarında erkek erkeğe olmanın rahatlığını yaşamaktadırlar. Bu mekânlardaki diyaloglar ve davranışlarla görüşmeciler erkekliklerini yeniden kurmaktadır. Ayrıca sadece erkekler için tasarlanan bu mekânların diğer mekânlara göre ekonomik olarak uygun olması da bir tercih nedenidir. Araştırma özneleri tercih ettikleri mekânların homososyal olması kadar doğal davranacakları alanlar olmasına da özen göstermektedirler. Gündelik yaşamın, ilişkilerin devam ettiği alan olan bu mekânlarda araştırma özneleri bir iktidar ilişkisine dahil olmaktadır. Bazı küçük mekânları tercih edenler birbirlerini tanıdıklarından yabancı erkekler mekânda bulunduğunda onlardan da rahatsız olmaktadır ve davranışları ile bunu göstermektedirler. Okula yakın olan pasajın içindeki çay ocağına öğrenciler sigara

içmek için gitmektedirler. Burada çoğunlukla birbirini tanıyan erkek öğrenciler bulunmaktadır. Birbirleri ile küfürlü konuşup sigara içen erkek öğrenciler bu davranışlarını etkileyecek birisi mekânda olduğunda az önce söylenilen rahatsızlığı yaşamaktadırlar.

Erkeklik hallerini genellikle alt grup erkeklerin oluşturduğu homososyal mekânlarda kuran ve yaşayan görüşmeciler evde, okulda, sosyalleşmede, duygusal ilişkide ve sokakta kadın erkek ayrımının yanlış olduğunu söylüyorlar ama kadına ve erkeğe yüklenen toplumsal anlamı gerekçe göstererek kendilerine daha esnek davranıyorlar. Kent merkezini hafta içi okul çıkış saati (16:00) ve akşam yemeği saati (18:30) , hafta sonu kahvaltıdan sonra akşam yemeği saatlerine kadar kullanma fırsatı bulan görüşmeciler bu saatler dışında da kent merkezine çıkmak istiyorlar. Aynı isteğin kadınların da hakkı olduğunu söylüyorlar ama uygulamadan bunun sağlanmasının da zor olduğunu belirtiyorlar. Kent merkezine genellikle grup halinde çıkan görüşmeciler internet kafe, çay ocağı, kahve gibi alanları tercih etmektedirler. Çarşıya çıktıklarında tercih edilen yerler görüşmecilerin aldıkları dini eğitime uygun yerler değildir. Ancak görüşmeciler mutlu oldukları için bu tip yerlere gitmektedirler. Bu durumu da normal karşılamaktadırlar. Çünkü okulda yeteri kadar dini içerikle ilgilendiklerini, sıkıldıklarını ve rahatlamaya ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler.

Diğer taraftan araştırma özneleri Niğde kent merkezini tam olarak bir şehir imkanlarında değerlendirmiyorlar ama yine de her fırsatta kent merkezinde olmayı tercih ediyorlar. Kent merkezinde olmayı sınırlayan şey olarak ise kendileri için pansiyondaki kuralları görüyorlar. Kadınlar için bu sınırlamanın onların perspektifinden değiştiğini söylenebilir. Kent merkezindeki mekânlar daha çok zaman geçirdikleri yerlerdir. Kenti kendilerince anlamlandıran görüşmeciler bazı yerleri kendilerine lüks görürken, bazı yerleri sadece kendilerine ayrılmış olarak değerlendiriyorlar.

Araştırma özneleri pansiyon yaşamında evde olduğu gibi rahat olamadıklarını ve bu alanda tam istedikleri gibi yaşamın olmadığını söylemektedirler. Pansiyon yaşamı kent merkezi gibi herkese açık bir alan olmadığından “kamusal alan” olarak değerlendirilemez. Diğer taraftan tamamen mahremiyetin olduğu, araştırma öznelerinin oldukça doğal davrandıkları bir “özel alan” da değildir. Görüşmecilerin pansiyonu hem kendilerince özel bir yaşamın olduğu hem de sosyal etkinin devam ettiği bir ortam olarak değerlendirmektedirler. Bundan dolayı pansiyonu daha önce bahsedilen “ara mekân” kavramı ile ilişkilendirmek

doğru olacaktır. Ayrıca pansiyonda üst sınıf oldukları için kendilerine esnetme yapılsa da kurallara uyulduğunu söylüyorlar.

Araştırma özneleri 12.sınıf oldukları için pansiyonda da bu sınıf seviyesindeki öğrencilerle daha çok ilişkiler kuruyorlar. Aynı yatakhane kalanların diyalogu ise diğerlerinden daha samimi oluyor. Görüşmeciler alt sınıftaki öğrencilerin kendilerine saygı göstermelerini bekliyorlar ve genellikle onlara ağabeylik yapmak istiyorlar. Görüşmeciler aynı sınıf düzeyinde, aynı yaş seviyesinde ve benzer sosyo ekonomik düzede oldukları için aralarında bir hiyerarşi söz konusu değildir. Ancak daha sosyal olan, hocalarla diyalogu iyi olan ya da gözü kara olan biraz daha ön plana çıkmaktadır. Sessiz, sakın, ders çalışan, her fırsata çarşıya çıkmak istemeyen ise sevilmesine rağmen kendisine grupta çok itibar edilmemektedir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, hegemonik erkeklik algısı, hegemonik erkekliğin beslendiği alanlar ve erkeklik algısının kentsel mekâna yansıması gibi meselelerden yararlanılarak “Niğde İmam Hatip Lisesi Erkek Pansiyon Öğrencilerinin Kentsel Mekânı Deneyimlemesi” olarak belirlenen çalışmada nitel araştırma yöntemi ve araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada genel amaç, Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin erkeklik inşasında din, eğitim ve pansiyonda kalmalarının etkili olup olmadığını ve bunun kentsel mekâna nasıl yansıdığını anlamaktır. 2014-2015 eğitim-öğretim yılının ikinci dönemi 12. sınıflardan aynı yatakhane kalan dört öğrenci ve 2015-2016 eğitim-öğretim yılının birinci döneminde 12. sınıflardan aynı yatakhane kalan dört öğrenci olmak üzere toplamda sekiz öğrenci araştırma öznelerini oluşturmaktadır. Araştırma özneleri ile yapılan 16 mülakat, kendilerine yönelik yapılan gözlem ve araştırma notları ile çalışma için veri sağlanmıştır.

Yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda elde edilen verilere göre Connell’in belirttiği gibi araştırma öznelerinin “toplumsal cinsiyet” algılarında toplumsal beklentiler, kabuller belirleyici olmuştur. Görüşmeciler erkeklik-kadınlık rollerinden bahsederken “alışmış bir kere”, “bize öyle öğretiler” gibi toplumsal referanslı kalıplardan bahsetmişlerdir. Biyolojik cinsiyetten ziyade erkek olarak yetiştirilmenin “toplumsal cinsiyet” algısında önemli olduğu görülmüştür. Yani erkeklik algısında sosyalleşme sürecinin daha etkili olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda araştırma özneleri kadın ve erkeği farklı kabul etmektedirler. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu farklılık biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rol ve beklentileri kaynaklanmaktadır. Bu durum Simone de Beauvoir’un “erkek ya da kadın doğulmaz, erkek ya da kadın olunur” ifadesiyle ilişkilendirilebilir.

Çalışma kapsamında anlaşılmak istenen diğer bir değişen de erkeklik olmuştur. Görüşmeciler erkeklik durumunu doğal bir cinsiyet bağlamında değil toplumsal kabul

çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Yani “Erkeklik rollerinin” görüşmecilerde “toplumsal cinsiyet” algısı kapsamında olduğu söylenebilir. Görüşmeciler erkek olmanın belli başlı özellikleri olduğu kabul edilmektedirler. Genel itibariyle bu özelliklerinin başında güçlü, sert, cesur, başarılı ve üstün olmak gelmektedir. Görüşmeciler de çoğunlukla kızları narin, korunmaya ihtiyacı olan, tehlikeye açık, hane içinde nitelerken, kendilerini mücadele etmek zorunda olan, başlarının çaresine bakabilecek özelliklere sahip ve kadını yönlendirecek bir pozisyonda görmektedirler. Her ne kadar araştırma özneleri erkeklik konusunda belli sıkıntılar yaşadıklarını düşünseler de erkeği kadından üstün algılamaktadırlar. Görüşmecilerden birinin “Kız olup ne yapacaksın?” ifadesi bu durumun örneklerinden biridir. Buna rağmen görüşmecilerin bir “erkeklik krizi” yaşadığı da söylenebilir. Özellikle kültür olarak erkekten çok şey beklendiğini ve erkeğin sorumluluklarının daha fazla olduğunu dile getirildi. Ancak yine de görüşmeciler erkek olmaktan mutlu olduklarını ve cinsiyeti tercih etme durumları olsa erkek olmayı tercih edeceklerini söylediler. Araştırma öznelerinin ideal olarak bahsettikleri ve ulaşmaya çalıştıkları bir erkeklik durumu da dikkat çekmiştir. Tüm görüşmecilerin erkekte onayladıkları ve bir erkekte olduğunda övgüyle bahsettikleri özellikleri kendinde toplayan erkeklik durumu ise “hegemonik erkeklik” kavramıyla örtüşmektedir.

Görüşmecilerin toplumsal yaşamı cinsiyet rejimi düzeni içinde anlamlandırdıkları söylenebilir. İfadelerde erkek egemen yapının etkisi görülmektedir. Kadın ve erkeğe her alanda attettikleri değişmez özellikler bu anlayışın izlerini taşımaktadır. Aslında her alanda kadın erkek eşitliğinin olması gerekliliği ifade edilse de görüşmeciler toplumsal düzenin bu şekilde işleyişine vurgu yaparak sonucu kabullenmektedirler. Yani cinsiyet anlayışının her alana yansıdığı görülmektedir ve görüşmecilerin bu durumdan rahatsız olduklarını söylemek mümkün değildir. Görüşmeciler dışa dönük, aktif, cesur, mücadeleci erkek tipini yüceltirken, bu özellikleri taşımayan erkekleri küçümsemektedirler.

Araştırma öznelerinin erkekliği farklı anlamalarında okulun rolü de oldukça önemlidir. Hem verilen din eğitimi hem de eğitim süreci görüşmecilerin erkeklik algılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Örneğin dersten kaçma, kavga etmenin erkeklerde normal görülmesi, ceza verilmemesi, gece geç saatte pansiyona gelen erkek öğrenci için herhangi bir yaptırıma başvurulmazken kız öğrencilerin çarşıda, okulda rahat davranmalarının göze batması erkekliğin inşası ve devamında farkında olarak ya da olmayarak eğitimin (kurumunun) rolüne işaret emektedir. Okulda kızların giyim kuşamına daha çok

karışılması, din öğretiler doğrultusunda okulda kızların daha az görünür olması noktasındaki uygulamalar erkeği ve erkekliği ön plana çıkarmaktadır. Her ne kadar erkeklik inşasında ayet ve hadislerin doğrudan etkisi dikkat çekmese de toplumun benimsediği, aktardığı dini kabullerin etkisi ağır basmaktadır.

Ara mekân olarak değerlendirilen pansiyonda araştırma özneleri erkekliği diğer erkeklere karşı da kendini göstermesi gereken bir statü olarak algılanmaktadır. Pansiyonda bir başka öğrencinden dayak yiyen, korkan, diğerlerine karşı cesaret duygusunu gösteremeyen kendi erkekliği ile bir eksiklik hissetmektedir. Çalışmaya konu olan kişiler hem şiddet olaylarında hem de kullandıkları mekânlarda erkekliğin diğer erkeklere karşı göstergeleri olan diklenme, karşı koyma, göz teması, gerekirse kavga gibi durumların kaçınılmaz olduğunu belirttiler. Aksi bir durumda ise erkekliklerinin zarar gördüğünü düşünmektedirler. Özel ve kamusal alanı bir arada barındırdığından “ara mekân” olarak değerlendirilen pansiyon yaşamında mücadele, kavga, küçük duruma düşmeme durumları erkekliği yeniden üremektedir. Araştırma özneleri pansiyon yaşamında alt sınıflara ağabeylik yapmak isterken, alt sınıflarla samimi ilişkileri olan üst sınıfları onaylamıyorlar. Daha çok samimi ilişkiler kendi sınıf seviyelerinde ve aynı yatakhane de yatan arkadaş arasında olmaktadır. Pansiyon yaşantısı sonrası araştırma özneleri birlikte hareket ediyorlar ve bundan güç alıyorlar. Her ne kadar pansiyonun kurallarından rahatsızlık duyulsa da bahsedilen dostluk ilişkisi ve alışkanlıkla bir yönüyle memnuniyet söz konusudur.

Toplumsal yapı içinde “erkek” olarak yaratılan, aile, okul, yurt/pansiyon gibi değişkenlerle erkeklikleri beslenen araştırma özneleri, toplumun erkekten beklediği toplumsal cinsiyet rolüne uygun davranmaktadırlar. Araştırma öznelerinin ulaşmaya çalıştıkları bir “hegemonik erkeklik” noktasının olduğu da söylenebilir. Araştırma öznelerinin erkeklik algılarının ve erkek cinsiyet rollerine yönelik beklentilerinin şekillenmesinde dini bilgileri, aldıkları eğitim ve okul ortamı belirleyici olmuştur. Mülakat sorularına verilen cevaplarda bu sayılan değişkenlere gönderme yapılmış ve dayanak gösterilmiştir. Bunun sonucunda araştırma öznelerinde cinsiyetlendirilmiş bir anlayış görülmüştür. Görülen bu cinsiyetlendirilmiş anlayış ise kent merkezini deneyimleme ve kent merkezini deneyimleye yönelik görüşlerde farklılıklara yol açmıştır.

Araştırma özneleri kent merkezini özgürce deneyimlemek istemektedirler. Ancak bu özgürlüğün kadınlar için tehlikeli olacağını düşünmektedirler. Özellikle kendilerine yakın (anne, abla, eş) kadınlar için hane içini sokağa göre daha güvenilir değerlendirdikleri

söylenbilir. Araştırma öznelere kent merkezine bakışta “cinsiyetlendirilmiş mekân” algısını da yansıtmaktadırlar. Bazı yerleri sadece erkeklere özgü kabul ederken bazı yerlerin kullanımını zaman dilimine göre değerlendirdikleri görülmüştür. Görüşmeciler tarafından geç saatlerde kent merkezinde dolaşan kadına bazı olumsuz özelliklerin atfedildiği, kadınlar için sadece kafeler gibi bazı yerlerin güvenli olduğu ifade edildi.

Araştırma öznelere sokağı gündüz saatlerinde güvenli görünürken akşam ve özellikle gece saatlerinde tehlikeli görmektedirler. Bu tehlike daha çok kadın ve çocuklar için düşünülmesine rağmen yalnız erkek, kendini koruyamayan erkek için de görülmektedir. Yalnızken hızlı adımlarla yürüyen ama yanında arkadaşları varken tespih sallayarak, diğerlerine omuz atarak, hatta kadınları taciz ederek sokağı kullanan örnekler görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Görüşmeciler de arkadaş grubu ile sokağa çıkınca daha rahat davranmaktadırlar. Özellikle geç saatlerde sokakta olmayı arzulamalarına rağmen bu durumu yalnızken cazip karşılamamaktadırlar. Görüşmeciler kent merkezinde lüks yerlere gitmeyi arzuladıkları da sahip oldukları özellikler sonrasında homososyal ve kendi bütçelerine uygun mekânları tercih etmektedirler.

Kent merkezini Niğde’ye ilk geldikleri dönemde olduğu kadar cazip bulmayan görüşmeciler serbest zamanlarında pansiyonda alt sınıflarla kalmamak için tercihlerini yine bu yönde kullanmaktadırlar. Yani bazen istemeyerek de olsa çarşıya çıkmaktadırlar. Çarşıda pansiyon öğrencileri için gidilecek yerler tahmin edilebiliyor. Bu durum öğrencilerin ilgi alanı, alışkanlıkları ve sosyo ekonomik durumlarıyla alakalıdır. Sokağa çıkan araştırma öznelere genellikle az para ile idare edebilecekleri yerleri tercih etmektedirler. İnternet kafe, kahvehane, okullarına yakın ve kafelere göre çayın daha ucuz olduğu pasaj içi çay ocağı daha çok tercih edilen mekânlardır. Sokağa çıkarken giyim ve kuşama dikkat eden görüşmeciler yine de üniversite öğrencilerinin olduğu kafelere gitmemektedirler. Bu durumu sevgililerinin olmamasına, çok para harcamak istememelerine bağlamaktadırlar.

Araştırma öznelere kent merkezini deneyimlemede erkeklik anlayışına uygun davranışlarını söylemek mümkündür. Sokağı herkese açık olarak kabul etmelerine rağmen bu hakkı erkeklerde daha çok görmektedirler. Başka bir ifade ile erkeklerin mevcut düzen içinde kent ve olanaklarını kullanma özelliklerine daha fazla sahip olduğunu düşünmektedirler. Kadınlar için olumsuz bakış açısının olabileceği, olumsuz özelliklerin atfedilmesi, namus kavramı ile ilişkilendirilmesi, kendilerine karşı oluşacak tehlikelerle

baş edemeyeceklerini düşünmeler sokağı, kent merkezini kullanmada erkeği ön plana çıkarmaktadır. Kentin görünür yerlerinin ya da kuytu yerlerinin erkeğe ayrılırken kadına sadece belli saatlerde korunaklılık yerlerin ayrılması kent merkezini kullanmada cinsiyet farkının olduğunu göstermektedir.

Görüşmeciler aynı yaş grubunda, sınıf seviyesinde ve sosyo ekonomik düzeyde oldukları için kendi aralarında bir hiyerarşi oluşturmamaktadırlar. Ancak aktif olan, cesur olan görüşmeci biraz daha ön plana çıkmaktadır. Bu durum çarşıya çıktıklarında da kendini göstermektedir. Grubu tek başına yönlendiren bir görüşmeci yoktur ama bazı görüşmecilerin daha çok dikkate alındığı söylenebilir. Fakat ideallerindeki özelliklere sahip erkekleri kendilerinden üstün kabul etmektedirler. Üniversiteli, sevgilisi olan, yakışıklı bir erkeğin gittiği kafeye kendileri gitmemekte ya da gitmeye çekinmektedirler. Araştırma özneleri sahip oldukları dini duyguları ve aldıkları dini eğitimi çarşıya çıktıklarında gittikleri mekâna yansıtmamaktadırlar. İnternet kafeler, kahvehaneler ve pasaj içi çay ocakları genellikle tercih edilen mekânlardır. Görüşmeciler zaten okulda yeteri kadar sıkıldıklarını, din ile ilgilendiklerini ve bu yüzden rahatlamak, kafa dağıtmak için bu mekânlara gittiklerini söylemektedirler.

Bu çalışmada Niğde İmam Hatip Lisesi erkek pansiyon öğrencilerinin kent merkezini deneyimlemesi anlaşılmak istenmiştir. Bu kapsamda erkekliği din, eğitim özelliklerinin etkilediği görülmüştür. Lise öğrencisi olan görüşmeciler toplumsal cinsiyete uygun bir anlayışa sahiptirler ve hegemonik erkeklik algısına uygun olarak hedeflenen bir erkeklik algısını göstermektedirler. Çalışma öncesi kavramsal çerçevede yer alan toplumsal cinsiyet, hegemonik erkeklik, erkeklik algısı ve bunların kent merkezine yansımalarıyla ilgili ilk elden verilere ulaşılmıştır. Kamusal alan, özel alan ve ara mekân kavramlarının görüşmecilerdeki karşılıklarına ulaşılmıştır ve bunun çalışma öncesi literatürde yer alan kavramların kapsamıyla uyum olduğu görülmüştür. Araştırmanın hedeflenen sonuçları verdiğini söylemek mümkündür. Ancak araştırma öznelerinin hem hassas oldukları hem de konuşmaya çekindikleri, fazla yorum yapmak istemedikleri din konusunda diğer konularda olduğu gibi detaya ulaşıldığı söylenemez. Bu durum bir sınırlılık olsa da kent merkezini kullanmada birçok değişkenin dikkate alındığı söz konusu çalışma daha sonra yapılacak erkeklik ve kentsel mekân çalışmalar için dikkate alınabilir. Çalışma erkeklik algısında farklı özelliklerin etkili olduğunu göstermesi ve kent merkezini kullanmada sahip olunan özelliklerin etkisi göstermesi açısından sonraki çalışmalar için önemli olabilir.

KAYNAKÇA

Acar, Savran G. (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 255-306.

Akca, Emel & Baştürk-Tönel, Ebru (2011), Erkeklik Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve. İ.Erdoğan (Ed.), *Medyada Hegemonik Erkeklik ve Temsil içinde (ss. 11-37)*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Atay, Tayfun. (2004). “Erkeklik” En Çok Erkeği Ezer!. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (101), 11-30.

Bayoğlu, Filiz (2010). Simone de Beauvoir: Öteki Olarak Kadın, *Kaygı*, (15), 71-78.

Beauvoir, Simone De (1993). Kadın-İkinci Cins, İstanbul: Payel Yayınları.

Bozok, Mehmet (2009, Ekim). *Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist ve Feminist Bir Eleştirisine Doğru*. VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Cengiz, Kurtuluş & Tol, Uğraş Ulaş & Küçükural, Önder (2004). Hegemonik Erkekliğin Peşinden, *Toplum ve Bilim*, (101), 50-70.

Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (Cem Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Dağtaş, Erdal (1999). On sekizinci ve On dokuzuncu Yüzyıllarda Kamusal Alan-Özel Alan İkilemi ve Basının Tarihsel Gelişimi, *Kurgu Dergisi*, (18), 157-173.

Doğan, Ali Ekber (2007). Mekânın Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri'den Bakmak, *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 91-122.

Ecevit, Yıldız (2011), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Y.Ecevit & N.Karkıner (Ed.) *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi içinde* (ss. 2-29). Eskişehir: AÖF Yayınları.

Güllüpınar, Fuat (2013), Kent Kuramları. F. Güneş (Ed.), *Kent Sosyolojisi içinde* (ss. 50-80). AÖF Yayınları.

Goldberg, Herb (1992). *Erkek Olmanın Tehlikeleri*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Habermas, Jürgen (2002). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü* (Tanıl Bora-Mithat Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

İlkkaracan, Pınar (2011). *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Jarvis, Helen & Paula, Kantor & Cloke, Jonathan (2012). *Kent Ve Toplumsal Cinsiyet* (Yıldız Temurtürkan, Çev.). Ankara: Dipnot yayınları.

Karataş, Zeki (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Sosyal Hizmet E-Dergisi*, 1(1), 62-80.

Kurdoğlu, Ayça (2011), Kent Yaşamı. Y.Ecevit & N.Karkıner (Ed.) *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi içinde* (ss. 106-128). Eskişehir: AÖF Yayınları.

Kümbetoğlu, Belkıs (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Manavoğlu, Ebru & Ortaçşme Veli (2015), Şehir ve Bölge Planlama, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ders Notu, Antalya. 20 Şubat 2017 tarihinde

<http://aves.akdeniz.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=1&USER=2256>

sayfasında erişilmiştir.

Özaydınlık, Kevser (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitimi, *Sosyal Politikalar Çalışma Dergisi*, 14(33). 93-112.

Özbek, Meral (2004). Kamusal Alanın Sınırları. M. Özbek (Ed.), *Kamusal alan içinde* (ss.19-90). İstanbul: Hil Yayınları.

Özbay, Cenk (2013). Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak, *Doğu Batı* 16(63). 185-204.

Sancar, Serpil (2013). Erkeklik. Y.Ecevit & N.Karkıner (Ed.) *Toplumsal cinsiyet çalışması içinde* (ss. 168-190). Eskişehir: AÖF Yayınları.

Sancar, Serpil (2013). Erkeklik: İmkansız İktidar, Metris Yayınları, Kasım.

Sancar, Serpil (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sayılan, Fevziye (2012). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim, Olanaklar ve Sınırlar, Ankara: Dipnot yayınları.

Segal, Lynne (1992) *Ağır Çekim- Değişen Erkeklikler, Değişen Erkekler*. (Volkan Ersoy, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennette, Richard (2010). *Kamusal insanın Çöküşü*. (S. Durak & A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şefkatli Tuksal, Hidayet (2004), İslamcı erkekliğin inşası-Geleneksel rollerin ihyası, *Toplum ve Bilim Dergisi*. (101). 81-103.

Şenol Cantek, Funda (2014). *Kenarın Kitabı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Topkaya, Ece (2006), Sosyal Bilimler Nitel Araştırma Yöntemleri (Yıldırım, A. ve Şimşek, H.), *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 2(2). 113-118. 15 Mayıs 2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/eku/article/view/1044000129> sayfasında erişilmiştir.

Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zeybekoğlu, Özge (2013). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu*. Ankara: Eğiten Kitap.

EKLER

EK 1

Mülakat Tarih ve Yerleri

Birinci Grup Görüşmeciler;

Görüşmeler	Tarih	Yapıldığı Yer
1. Görüşme	08.04.2015	Yatakhane
2. Görüşme	13.04.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
3. Görüşme	14.04.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
4. Görüşme	23.04.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
5. Görüşme	28.04.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
6. Görüşme	05.05.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
7. Görüşme	11.05.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
8. Görüşme	13.05.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası

EK 2

Mülakat Tarih ve Yerleri

İkinci Grup Görüşmeciler;

Görüşmeler	Tarih	Yapıldığı Yer
1. Görüşme	04.11.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
2. Görüşme	12.11.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
3. Görüşme	17.11.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
4. Görüşme	18.11.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
5. Görüşme	26.11.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
6. Görüşme	09.12.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
7. Görüşme	01.12.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası
8. Görüşme	22.12.2015	Pansiyon Binasındaki Kulüp Odası

EK 3

Birinci Grup Görüşmecilerin Demografik Özellikleri;

Demografik özellikler İsimler	Görüşm ecin yaşı	Kaçıncı çocuk olduğu	Kız kardeş sayısı	Erkek kardeş sayısı	Ailenin yaşadığı yer	Ailenin geçimi	Evde kendisine ait odası var mı?
Burak	18	İlk (üçüz)	3	0	Çamardı Çukurbağ Köyü	Baba çiftçi- Anne ev hanımı	Yok
Bayram	18	İlk	2	3	Çiftlik	Baba Tesisatçı- anne ev hanımı	Yok
Şemsettin	18	İkinci	0	3	Melendiz Bozköy	Baba belediyede şoför- anne ev hanımı	Yok
Enes	18	İkinci	1	0	Bor Sultanpınar	Baba çiftçi- anne ev hanımı	Yok

EK 4

İkinci Grup Görüşmecilerin Demografik Özellikleri;

Demografik özellikler İsimler	Görüşm ecin yaşı	Kaçıncı çocuk olduğu	Kız kardeş sayısı	Erkek kardeş sayısı	Ailenin yaşadığı yer	Ailenin geçimi	Evde kendisine ait odası var mı?
Hüseyin	18	Son	0	3	Dünderli	Baba çiftçi- Anne ev hanımı	Yok
Murat	17	İkinci	2	2	Çiftlik	Baba serbest meslek (İstanbul'da)- anne ev hanımı	Yok
Gökhan	17	Dördü ncü	1	3	Dünderli	Baba çiftçi- anne ev hanımı	Yok
Ebubekir	18	İlk	2	1	Boz Köy	Baba aşçı- anne ev hanımı	Yok